Олдос Хакслі

Жовтий Кром

(Роман)

Розділ 1

На цій лінії ніколи не ходив експрес. Поїзди — а їх було небагато — зупинялися на всіх станціях. Їхні назви Деніс знав напам'ять: Боул, Тріттон, Спейвін—Делавар, Ніпсвіч, Уест—Баулбі й, нарешті, Камлет. На цій останній він завжди виходив, а поїзд ліниво сунув далі, невідомо куди, в зелені глибини Англії.

Тепер поїзд із Денісом, пахкаючи, відходив від Уест—Баулбі. Слава богу, наступна станція — вже його. Деніс зняв з полиці свої речі й акуратно склав їх у кутку напроти себе. Марна праця. Але ж треба якось згаяти час. Скінчивши, він знову опустився на м'яке сидіння й заплющив очі. Було дуже жарко.

Ох, уже ця дорога! Дві години геть–чисто викреслені з життя; дві години, за які він міг би зробити так багато, так багато... Написати гарного вірша, наприклад, або прочитати розумну книгу. А натомість... Його занудило від запаху запилених подушок вагонного сидіння.

Дві години. Цілих сто двадцять хвилин. Все що завгодно можна зробити за стільки часу. Все що завгодно. Нічогісінько. В нього були сотні годин, і як він з них скористався? Змарнував їх, розтринькав дорогоцінні хвилини, немовби їх було в нього безліч. Деніс тяжко зітхнув, нещадно засуджуючи і себе самого, й усю свою поведінку. Яке він має право грітися на сонечку, займати сидячі місця у вагонах третього класу, взагалі жити? Ніякого, ніякого, ніякого.

Його охопило відчуття власної нікчемності і якоїсь невимовної туги. Йому двадцять три роки, і як гостро він це усвідомлює!

Поїзд різко загальмував. До Камлета принаймні він таки добувся. Деніс схопився на ноги, насунув капелюха на самісінькі очі, порозкидав складений багаж, визирнув із вікна й гукнув носія, схопив у кожну руку по валізі, але йому довелося знову поставити їх, щоб відчинити двері. Щасливо випавши врешті на перон разом із своїм багажем, він помчав уперед до багажного вагона.

— Велосипед, велосипед! — важко дихаючи, гукнув він кондукторові. Він почував себе людиною дії. Кондуктор не звернув на це уваги і методично подавав далі один за одним пакунки з наліпкою "Камлет". — Велосипед! — повторив Деніс. — Зелений велосипед, чоловічий, на ім'я Стоуна. Сто–у–на.

— На все свій час, сер, — заспокійливо мовив кондуктор. Це був кремезний, статечний чоловік із шкіперською бородою. Неважко було уявити його вдома, за чаєм, серед багатолюдного сімейства. Мабуть, саме таким тоном він умовляє своїх дітлахів, коли ті надто докучають йому. — На все свій час, сер.

Денісова людина дії знітилася і зморщилася, немов проколений м'яч.

Він залишив багаж у камері схову й вирушив далі на велосипеді. Деніс завжди брав із собою за місто велосипед. Це було частиною його теорії про фізичне загартування. Одного чудового ранку він прокинеться о шостій і вирядиться велосипедом до Кенілворта чи Стратфорда–на–Ейвоні, чи куди завгодно. А пополудні вирушатиме на прогулянки за двадцять миль, милуючись дорогою на норманські церкви та тюдорівські хороми. Чомусь вони ніколи йому не траплялися, але все одно було приємно відчувати, що велосипед завжди поруч і що одного чудового ранку і справді можна встати о шостій.

Виїхавши на вершину горба, який починався від самої станції Камлет, він відчув, що настрій у нього підноситься. Світ і справді прекрасний. Сині пагорби вдалині, золоте стигле колосся обабіч, рівненький безлісий обрій. А які гарні ці глибокі яруги, що покраяли схили! Вигини, вигини — спроквола повторював він. водночас підшукуючи слово, яке найкраще передало б його захоплення. Вигини — ні, це не те. Він махнув рукою, неначе хотів уловити в повітрі потрібний вираз, і ледве не впав з велосипеда. Яким словом можна описати довершені форми цих видолинків, прекрасних, як лінії людського тіла, сповнених витонченості, притаманної творам мистецтва.

Gable (округлість). Це гарне слово, тільки французьке. Le gable evase de ses hanches (округлості її розлогих стегон) — чи хтось читав коли–небудь французький роман, в якому не зустрілася б ця фраза? Колись він складе словник для письменників. Gable, gonfle, goulu, parfum, peau, pervers, potele, pudeur, vertu, volupte (округлість, пухлявий, жадібний, пахощі, шкіра, розбещений, пишнотілий, соромливість, доброчесність, сластолюбство).

А він таки повинен знайти це слово. Вигини, вигини… Ці маленькі улоговини мали обриси чаш, виготовлених за формою жіночих грудей. Здавалося, що то сліди, залишені велетенським тілом богині, яка відпочивала колись на цих пагорбах. Образ не блискучий, але завдяки йому він принаймні хоч наблизився до того, що шукав. Горбастий, лобастий, заглиблий, загиблий, дірчастий, квітчастий — його думки блукали лункими коридорами співзвуч та алітерацій, все далі й далі від вихідної точки. Він був закоханий у красу слів.

Коли, нарешті, він повернувся на грішну землю, то побачив себе на краю урвища. Вузька дорога стрімко пірнала вниз, у розлогу долину. На її протилежному схилі стояв Кром — мета його подорожі. Він натиснув на гальма; вид Крома був приємний, і тут варто було затриматися. З-поза темних дерев саду стрімко виростали три чіткі силуети веж. Будинок купався в яскравому сонячному світлі; стара цегла випромінювала рожеве сяйво. Яке тут було все пишне і стигле! І

водночас–яке строге! Схил ставав дедалі крутішим. Г альма вже не могли стримати велосипед. Деніс пустив їх і помчав стрімголов униз. Через п'ять хвилин він був під брамою великого маєтку. Парадні двері були гостинно відчинені. Деніс прихилив велосипед до стіни і зайшов. Зараз він їх захопить зненацька.

Нікого він не захопив зненацька, бо там не було кого захоплювати. Скрізь було тихо. Деніс переходив з однієї безлюдної кімнати до іншої і з приємністю дивився на знайомі картини й меблі, на весь тон ледь помітний безлад, який свідчив, що тут живуть люди. Йому навіть подобалося, що ніде нікого немає; це було весело — блукати по будинку, немов дослідник, що вивчає мертву Помпею. Яке життя відтворив би археолог із цих забутків минулого і якими людьми заселив би порожні кімнати? Перед ним була довга картинна галерея з рядами респектабельних і (хоча, звісно, цього не можна говорити вголос) досить нудних італійських примітивістів, з китайськими статуетками та простими меблями невідомої епохи. Далі була озлоблена панелями вітальня. де стояли величезні фотелі, оббиті ситцем, такі собі оази комфорту серед суворої старовини, що закликала до умертвіння плоті. Далі — мала вітальня із світло–лимонними стінами, фарбованими венеціанськими стільцями і столами в стилі рококо, із дзеркалами та картинами сучасного малярства. Ще далі — бібліотека, прохолодна, простора й напівтемна, заставлена од підлоги до стелі книжками, здебільшого похмурими фоліантами. Потім — їдальня, по–англійському солідна й простора, з величезним столом червоного дерева, із стільцями, буфетом і картинами ХУШ сторіччя — родинними портретами та ретельно виписаними зображеннями тварин. Що можна відтворити на підставі таких даних? У довгій картинній галереї та бібліотеці багато було від Генрі Уїмбуша, а в малій вітальні, либонь, щось від Анни. Оце й усе. Серед того, що нагромадили кільканадцять поколінь, живі мешканці залишили зовсім мало слідів.

Він побачив книжку своїх віршів, що лежала на столі в малій вітальні. Який такт! Він узяв її в руки й розгорнув. Такі книжки критики називають "тоненьким томиком". Він прочитав навмання:

…Бездонна ніч свою мовчазну арку Простерла над вогнями лупа–парку;

І Блекпул у глибинах небосхилу Копає гомінку ясну могилу.

Деніс поклав книжку на місце, похитав головою і зітхнув. "Яким же генієм я був тоді", — подумки мовив він, наслідуючи старого Свіфта. Минуло вже місяців шість відтоді, як книжку надрукували. Йому було приємно думати, що він уже ніколи не напише чогось подібного. Хто б то міг її читати? Напевне, Анна. Пому хотілося, щоб це була вона. Може, вона навіть впізнала себе в гамадріаді молоденької тополі, стрункій гамадріаді, чиї рухи були схожі на погойдування деревця під вітром. "Жінка, що була деревом" — ось як Деніс назвав того вірша. Він подарував цю книжку Анні одразу ж, тільки–но вона вийшла з друку, сподіваючись, що вірші повідають їй те, чого сам він не наважувався сказати. Та вона ніколи не згадувала про книжку.

Деніс заплющив очі й побачив Анну перед собою: у червоному оксамитовому плащі, вона, погойдуючись, заходить із запізненням на три чверті години до маленького ресторану в Лондоні, де вони іноді разом обідали. А він сидить біля столу, змучений від чекання, роздратування, голоду. О, він був тоді ладен її проклясти!

Йому спало на думку, що господиня дому, мабуть, у своєму будуарі. Треба принаймні піти подивитися. Будуар місіс Уїмбуш був у середній вежі й виходив у сад. Із зали туди вели вузенькі кручені сходи. Деніс піднявся ними й постукав у двері.

— Прошу! — А, вона таки тут; краще б її не було. Деніс відчинив двері.

Прісілла Уїмбуш лежала на канапі. На колінах у неї спочивав бювар, і вона замислено гризла кінчик срібного олівця.

— Привіт, — мовила вона, підводячи голову. — Я й забула, що ви мали приїхати.

— Але, на жаль, я вже тут, — відповів Деніс вибачливим тоном. — Мені дуже шкода.

Місіс Уїмбуш засміялася. Розмовляла і сміялася вона низьким чоловічим голосом. Та й усе в неї було чоловіче. Велике квадратне, ще не старе обличчя, на якому стримів чималий ніс і блищали зелені очиці. А над усім цим підносилась пишна, старанно споруджена зачіска, причому волосся мало дивний, неприродно оранжевий відтінок. Дивлячись на неї, Деніс завжди згадував Уїлкі Барда в ролі шансонетки.

Так, це я вам заспіваю.

В опері вам заспіваю.

В опер–попер–попері!

Сьогодні на ній була пурпурова шовкова сукня з високим коміром і низкою перлів. Ці шати, яких не посоромилася б і королева–вдова, більше, ніж звичайно, робили її схожою на героїню якогось водевілю.

— Що ви поробляли весь цей час? — спитала вона.

— Ну… — сказав Деніс і з насолодою замовк, смакуючи свої дальші слова. В нього вже визріла і рвалася назовні надзвичайно цікава розповідь про Лондон і події в ньому — Почати з того…

Та було вже пізно. Запитання місіс Уїмбуш належало до тих, які в лінгвістиці називаються риторичними. Воно не потребувало відповіді. Це була скромна прикраса розмови, такий собі гандикап у світській грі.

— Ви застали мене за моїми гороскопами, — мовила вона, навіть не помітивши, що перебила його.

Трохи засмучений, Деніс вирішив приберегти свою розповідь для уважніших вух. Він холодно перепитав:

— Он як?

І задовольнився цією маленькою помстою.

— Я вам розповідала, як виграла цього року чотириста фунтів на Великих Національних?

— Так, — відповів він усе ще сухо й коротко. Вона розповідала йому про це щонайменше шість разів.

— Чудово, правда? Усе залежить від Зірок. За Минулих Днів, до того, як мені стали допомагати Зірки, я програвала тисячі. А тепер… — вона замовкла на мить, — зразу чотириста фунтів на Великих Національних. Ось що значить Зірки.

Деніс охоче послухав би ще про Минулі Дні. Але він був надто скромний і надто сором'язливий, щоб розпитувати. Там було щось схоже на банкрутство — це все, що він знав. Стара Прісілла — зрозуміло, тоді вона була ще не така стара і трохи жвавіша — розтринькала чимало грошей, сиплячи ними направо й наліво, граючи на всіх скачках, які тільки відбувалися в країні. Г рала вона й у карти. В різних легендах називалося неоднакове число тисяч, та завжди це була велика цифра. Генрі Уїмбушу довелося продати американцям кілька своїх примітивістів — одного Таддео да Поджібонсі, одного Аміко ді Таддео та чотири чи п'ять картин безіменних сієнських майстрів. То була остання крапля. Вперше в житті Генрі зробив по–своєму, і це, як видно, призвело до найкращих наслідків.

Веселому мандрівному життю Прісілли настав край. Тепер вона майже безвиїзно жила в Кромі, плекаючи якусь погано визначену хворобу. Знічев'я вона втішалася Новою Думкою та окультизмом. Пристрасть до перегонів усе ще не відпускала її, і Г енрі, котрий, власне, мав добре серце, приділяв їй сорок фунтів "ігрових" грошей на місяць. Майже весь час Прісілла проводила за складанням гороскопів коней і витрачала гроші на науковій основі, за велінням зірок. Г рала вона й на футбольному тоталізаторі і мала великий блокнот, куди були занесені гороскопи всіх гравців усіх команд футбольної ліги. Порівнювання одинадцяти гороскопів проти одинадцяти було справою дуже тонкою і непростою. Який–небудь матч між "Острогами" й "Віллою" призводив до такого гострого й заплутаного конфлікту на небесах, що нічого дивного, коли вона часом і помилялася.

— Мені так жаль, що ви в це не вірите, Денісе, справді жаль, — мовила місіс Уїмбуш низьким, виразним голосом.

— А мені аж ніяк.

— Бо ви навіть не уявляєте, що то означає вірити, не уявляєте, яким цікавим тоді стає життя. Все, що відбувається, має якесь значення; хоч би що ви робили — воно залишає слід. Ось, наприклад, я тепер у Кромі. Ви, певно, думаєте: життя її безбарвне, як вода в канаві; але я так не вважаю. І анітрохи не жалкую за Минулими Днями. У мене є Зірки… — Вона взяла аркуш паперу, що лежав на бюварі. — Г ороскоп Інмена, — пояснила вона. — (Я бо збиралась цієї осені трішки розважитися на більярдному чемпіонаті.) Я мушу підтримувати постійний зв'язок з Нескінченним. — Вона помахала рукою. — Окрім того, потойбічний світ і духи, моя Аура, місіс Ідді й необхідність переконувати себе, що ти не хвора, Християнські містерії й місіс Безант. Усе це просто чудово. Нудьгувати не доводиться ані хвилини. Не можу собі уявити, як я обходилася без усього цього раніше, за Минулих Днів. Хіба це втіха — метушитися і більш нічого, тільки метушитися? Щодня сніданок, чай, обід, театр, вечеря. Звичайно, це було мило, поки воно тривало. Та

згодом від цього мало що залишилося. Про це дуже гарно сказано в новій книзі Барбік'ю-Сміта. Де ж вона?

Прісілла випросталася й простягла руку за книжкою, що лежала на столику коло узголів'я канапи.

— До речі, ви його знаєте? — спитала вона.

— Кого?

— Містера Барбік'ю-Сміта.

Деніс знав про нього небагато. Ім'я Барбік'ю-Сміта зустрічалося в недільних газетах. Він писав про Життєві Правила. Він міг навіть бути автором книжки "Що повинна знати молода дівчина".

— Ні, ми не знайомі, — відповів він.

— Я запросила його сюди на уїк–енд. — Вона перегорнула кілька сторінок.

— Ось місце, яке я мала на увазі. Воно в мене позначене. Я завжди позначаю місця, які мені подобаються. Тримаючи книжку в майже випростаній руці (вона була трохи далекозора) і жестикулюючи другою рукою, Прісілла почала неквапно, драматично:

— "Що таке хутра за тисячі фунтів, що таке чвертьмільйонні прибутки?" — Вона театрально відірвала очі від сторінки, велично кивнувши оранжевою копицею волосся. Деніс не зводив з неї захопленого погляду. Що це — Натура плюс хна, чудувався він, а чи одна з широко розрекламованих Удосконалених Перук?

— "Що таке трони та скіпетри?"

Оранжева перука — так, найімовірніше, це перука — знов підстрибнула.

— "Що таке розваги Багатих, пишнота Можновладних, гординя Великих, що таке нестримні розкошування Вищого Світу?"

Г олос, який запитально підвищувався від фрази до фрази, раптом упав і прогудів відповідь:

— "Вони ніщо. Марнославство, прах, пушинка, кульбаби під вітром, болотяні випари лихоманки. Все, що справді важливе, відбувається в серці. Видимі речі прекрасні, та невидимі в тисячу разів значливіші. Суть життя — саме в Невидимому".

Місіс Уїмбуш опустила книжку.

— Чудово, правда? — мовила вона.

Деніс визнав за краще не ризикувати й мугикнув нейтральне "гм".

— Атож, це хороша книга, прекрасна книга, — говорила Прісілла, відпускаючи по одній сторінки, що їх вона притримувала великим пальцем. — А ось тут написано про Озеро Лотоса. Розумієте, він порівнює Душу з Озером Лотоса. — Вона знову піднесла книжку й прочитала. — "У саду мого Друга є Озеро Лотоса. Воно лежить у маленькій улоговині, заквітчаній дикими трояндами і шипшиною, де ціле літо виспівує свої любовні трелі соловейко. В озері квітнуть лотоси, і пташки небесні прилітають сюди пити прозору воду й купатися..." Знаєте, що це мені нагадало? — вигукнула Прісілла, закривши книжку і засміявшись своїм гучним сміхом профундо. — Це нагадало мені, що робиться в нашому плавальному басейні після того, як ви були тут в останній раз. Ми дозволили людям із села приходити сюди вечорами купатися. Що тут діється, ви навіть уявити собі не зможете!

Вона нахилилась і заговорила інтимним пошептом, час від часу перериваючи розповідь і булькаючи глибоким сміхом:

— …Чоловіки й жінки разом… Я сама бачила з вікна… Звеліла навіть принести бінокль, щоб переконатися… Ніяких сумнівів. — Вона знову засміялася, а за нею й Деніс. Барбік'ю-Сміта було скинуто на підлогу.

— Час піти подивитися, чи накрито до чаю, — сказала Прісілла. Вона підвелася з канапи, зашурхотіла сукнею і пішла до дверей, переступаючи через шовк, що плутався в неї під ногами. Деніс попростував за нею, ледь чутно мугикаючи собі під ніс:

Так, це я вам заспіваю,

В опері вам заспіваю.

В опер–попер–попсрі.

А в кінці коротенький кучерявий приспівчик: "Ра–ра".

Тераса перед будинком являла собою довгу вузьку смугу дерну, обведену зовні красивою кам'яною балюстрадою. Обабіч стояли дві маленькі цегляні альтанки. Відразу за терасою було урвище, і тому вона видавалася дуже високою; балюстрада нависала над похилим лужком, що був унизу на відстані приблизно тридцяти футів. Якщо дивитися знизу, то висока й ще не пошкоджена стіна тераси викладена, як і весь будинок, із цегли, мала вигляд грізного фортечного муру, з якого відкривалися неозорі простори. Внизу, на передньому плані був закутий у камінь плавальний басейн, оточений товстими, неначе витесаними з граніту тисами. За басейном розлігся парк зі своїми крислатими берестами й зеленими галявинами, а на дні видолинка блищала вузенька річечка, її пологий протилежний берег був увесь у прямокутниках городів. Якщо глянути праворуч, угору по видолинку, можна було побачити пасмо далеких синіх пагорбів.

Стіл для чаю поставили в одній з альтанок, і, коли з'явилися Деніс та Прісілла, усі вже зібрались навколо нього. Генрі Уїмбуш розливав чай. Йому минуло п'ятдесят п'ять, але це був один із тих чоловіків, які непідвладні часові, яким можна дати і тридцять, і взагалі скільки завгодно. Деніс знав його майже завжди, відколи пам'ятав себе. За всі ці роки його бліде, досить вродливе обличчя нітрохи не змінилося, воно було подібне до його світло–сірого котелка, якого він носив і взимку, і влітку, — непідвладне рокам, спокійне, погідне й невиразне.

Поруч із ним, але відокремлена від нього й від решти світу майже непроникною стіною своєї глухоти, сиділа Дженні Малліон. Їй було років із тридцять, вона мала кирпатий ніс і біло–рожеве обличчя. Своє каштанове волосся вона заплітала в коси, які вкладала двома кільцями навколо вух. Замкнена у таємничій вежі глухоти, вона існувала осторонь від усіх і позирала на зовнішній світ гострими проникливими очима. Що вона думає про чоловіків, про жінок, про все інше? Цього Деніс ніколи не міг узнати. Загадкова самотність Дженні трохи непокоїла. Ось і тепер її, здавалося, тішило щось смішне, зрозуміле тільки їй, бо вона всміхалася сама собі, а її карі очі були схожі на блискучі мармурові кульки.

З другого боку від Г енрі Уїмбуша сяяло рожевою дитинністю і суворою цнотою кругле, як місяць, личко Мері Брейсгердл. їй було близько двадцяти трьох років, але ніхто б їй стільки не дав. Коротко підстрижене, як у пажа, волосся пружним золотим дзвіночком спадало їй на щоки. У неї були великі блакитні порцелянові очі, що дивилися з невинною і часом спантеличеною серйозністю.

Поруч із Мері непорушно й прямо сидів маленький, дуже худий чоловік. Зовні містер Скоган скидався на одного з вимерлих птероящерів мезозойської ери. Ніс у нього був, як дзьоб, а чорні очі поблискували, як у берестянки. Проте він був позбавлений пташиної тендітності, грації чи легкості. Брунатна шкіра на його зморшкуватому обличчі мала вигляд сухої луски. Руки були схожі на лапи крокодила. Рухався він рвучко й безладно, як ящірка або годинниковий механізм. Голос мав тонкий, як звук флейти, і якийсь ніби сухий. Шкільний

товариш і ровесник Генрі Уїмбуша, містер Скоган завжди здавався значно старшим за нього, зате був по–юнацькому жвавий, не те що той — незворушний аристократ з обличчям, схожим на сірий котелок.

Якщо містер Скоган був подібний до викопного ящера, то в Гомбо все було цілком і істинно людське. Коли б його зобразили на гравюрі в якійсь із давніх книжок з природничої історії, що видавалися в тридцятих роках минулого століття, то він міг би уособлювати тип Homo sapiens — честь, що в ті часи звичайно випадала лордові Байрону. І справді, якби йому довше волосся й тендітнішу шию, Гомбо мав би абсолютно байронічний вигляд, ба навіть більш ніж байронічний, тому що Гомбо був провансалець за походженням, чорнявий юний корсар тридцяти років, з блискучими зубами та великими гарячими темними очима. Деніс дивився на нього із почуттям, схожим на ревнощі. Він заздрив його талантові: якби ж то він умів так само добре складати вірші, як Гомбо пише картини! А в цю хвилину він заздрив ще й зовнішності Гомбо, його енергії, невимушеності його манер. Нічого дивного, якщо він сподобається Анні. Сподобається! Тут може статися навіть гірше, скрушно подумав Деніс, ідучи з Прісіллою вздовж тераси.

Підходячи до столу, вони могли бачити лише спинку дуже низько опущеного шезлонга, що стояв між Гомбо і містером Скоганом. Над шезлонгом нахилився Гомбо. Його жваве обличчя весь час рухалося: він усміхався, сміявся, енергійно жестикулював руками. З глибини шезлонга долинув м'який, лінивий сміх. Почувши його, Деніс здригнувся. Цей сміх — як добре він його знав! Які почуття він будив у ньому! Деніс прискорив ходу.

Анна скоріше лежала, ніж сиділа у своєму низькому шезлонгу. Струнке й довге, її тіло здавалося втіленням апатичної, лінивої рапії. Риси оповитого м'яким каштановим волоссям обличчя були такі правильні, що вона скидалася на ляльку. Це враження посилювалось у ті моменти, коли її овальне обличчя з ясно–голубими очима й довгими віями нічого не виражало: коли воно ставало застиглою восковою маскою. Вона — рідна племінниця Генрі Уїмбуша. Той котелковий колір

обличчя — це одна з фамільних рис Уїмбушів; він передавався у спадок, і в жіночої половини роду його проявом стали отака ляльков а невиразність. Але на цій масці, неначе весела танцювальна мелодія на тлі одноманітного гудіння басів, вигравали й інші риси, успадковані Анною, — жвавий сміх, легкий іронічний гумор — і мінилася ціла гама настроїв. Тепер, коли Деніс дивився на неї зверху вниз, вона посміхалася. Він називав її посмішку кошачою, сам як слід не знаючи чому. Уста були стулені, а в кутиках рота позначилися дві ледь помітні рисочки. У цих складочках, і в зморшках навколо приплющених очей, і в самих очах, що виблискували й сміялися за примруженими повіками, ховалася сила–силенна єхидних і веселих бісенят. Привітавшись, Деніс знайшов вільний стілець між Гомбо та Дженні й сів.

— Як ся маєте, Дженні? — гукнув він.

Дженні мовчки кивнула й загадково посміхнулася, неначе її самопочуття становило таємницю, що не підлягає розголосу.

— Що нового сталося в Лондоні, відколи мене там не було? — запитала Анна з глибини шезлонга.

Ось він, довгоочікуваний момент; надзвичайно цікава оповідь уже готова була политися з Денісових уст.

— Почати з того... — заговорив Деніс, щасливо всміхаючись.

— Вам Прісілла вже казала про нашу велику археологічну знахідку?.. — Генрі Уїмбуш весь подався вперед. Оповідь про лондонські події гинула, ще й не народившись.

— Почати з того, — розпачливо пробелькотів Деніс, — що був Балет...

— На тому тижні, — провадив містер Уїмбуш лагідно й невблаганно, — ми відкопали п'ятдесят ярдів дубових водостічних труб, прості дерев'яні стовбури з продовбаними всередині отворами. Дуже, дуже цікаво. Або їх уклали ченці в XV столітті, або ж…

Деніс понуро слухав.

— Це надзвичайно! — мовив він, коли містер Уїмбуш скінчив. — Це просто надзвичайно! — Він узяв ще шматок пирога. Тепер йому вже не хотілося розповідати про Лондон. Настрій було зіпсовано.

Серйозні блакитні очі Мері вже давно були звернені на нього.

— Що ви написали останнім часом? — спитала вона. Що ж, буде приємно поговорити про літературу.

— О, вірші та прозу, — відповів Деніс. — Тільки вірші та прозу, більше нічого.

— Прозу? — злякано перепитав містер Скоган. — Ви пишете прозу?

— Так.

— Часом не роман?

— Атож.

— Бідолашний Деніс! — зойкнув містер Скоган. — Про що ж ви пишете?

Деніс відчув себе досить ніяково.

— О, про звичайнісінькі речі.

— Лу, аякже, — простогнав містер Скоган. — Я зараз розповім сюжет замість вас. Змалку Персі, головний герой, ніколи не вів перед у дитячих іграх, але був дуже розумний хлопчик. Він проходить через звичайнісіньку закриту школу та звичайнісінький університет і приїздить до Лондона, де живе серед митців. Тяжка думка не дає йому спокою: він відчуває, що несе на своїх плечах усесвітній тягар. Згодом він пише талановитий роман, спізнає ніжне кохання і в кінці роману йде у світле Майбуття.

Деніс густо почервонів. Містер Скоган змалював план його роману з жахливою точністю. Він спробував засміятися.

— Ви помиляєтеся, — сказав він. — Мій роман зовсім інакший.

Це була героїчна брехня. Він подумав, що, на щастя, написано лише два розділи. Він порве їх на клапті сьогодні ж увечері, тільки–но розпакує речі.

Містер Скоган не звернув уваги на його слова й повів далі:

— І чого це ви, молоді люди, весь час пишете про такі нецікаві речі, як умонастрій юнацтва й митців? Професіоналам–антропологам, що так полюбляють студіювати вірування наших чорношкірих братів, буває іноді цікаво заглибитися також у філософські пошуки студентів. Але нормальну дорослу людину, як от мене, не можуть хвилювати їхні духовні запити. І, зрештою, навіть в Англії, навіть у Німеччині та Росії дорослих людей набагато більше, ніж молоді. Що ж до митців, то їхні суто естетичні проблеми настільки далекі від тих, які цікавлять нормальну людину, що для звичайного читача опис їхніх духовних поневірянь не менш нудна матерія, ніж яка–небудь математична розвідка. Серйозна книга, яка описує митців лише як митців, абсолютно нечитабельна, а книжку, де про них написано як про коханців, батьків родин, алкоголіків, героїв тощо, просто не варт писати. Жан—Крістоф —

це заяложений літературний тип митця, так само як професор Радіум із "Смішного калейдоскопа" — заяложений тип ученого.

— Мені сумно чути, що я в усьому такий нецікавий, — зауважив Гомбо.

— Не в усьому, любий Гомбо, — швидко пояснив містер Скоган. — Я не сумніваюся, що як коханець або алкоголік ви являєте собою надзвичайно привабливий екземпляр. Але як створювач форм — ви самі повинні це визнати — ви таки не цікаві.

— Я з вами абсолютно не згодна, — вигукнула Мері. Розмовляючи, вона завжди ніби захлиналася й хапала ротом повітря, роблячи паузи. — Я знайома з багатьма митцями і завжди вважала, що їхній духовний світ дуже цікавий.

собливо в Парижі. От, наприклад, Чуплітський. Цієї весни в Парижі я бачила дуже багато Чуплітського.

— Ну, в такому разі, ви — виняток. Мері, ви — виняток, — відповів містер Скоган. — Ви просто femme superieure (видатна жінка).

Рум'янець насолоди перетворив обличчя Мері на повний місяць.

Прокинувшись наступного ранку, Деніс побачив яскраве сонце на безхмарному небі. Він вирішив одягнути білі фланелеві штани, чорну куртку й шовкову сорочку з новою краваткою персикового кольору. А які черевики? Звичайно, білі, але й чорні з лакованої шкіри — теж було б непогано. Кілька хвилин він лежав у ліжку, розв'язуючи цю проблему. Перш ніж зійти вниз (він таки вибрав лаковану шкіру), Деніс критично оглянув себе у дзеркалі. Його волосся могло бути б і золотавішим, подумав він. А то воно має якийсь зеленуватий відтінок. Зате чоло гарне й високе, щоправда, підборіддя недосить випнуте. Краще б якби ніс був трохи довший, та нічого, непогано й так. Очі йому, звичайно, личилЬ б

сині, а не зелені. Зате куртка в нього гарного краю, а майстерно підкладена вата робить його значно дужчим, ніж він є насправді. Його ноги в білих холошах були довгі й стрункі. Задоволений, він спустився сходами. Усі вже поснідали, окрім нього та Дженні.

— Сподіваюся, ви спали гарно, — сказав він.

— Справді, це так чудово, — відповіла Дженні, кивнувши двічі головою. — Але на минулому тижні були дуже жахливі грози.

Рівнобіжні лінії, подумав Деніс, зустрічаються лише в нескінченності. Він може довіку торочити про "чарівні цілющі сни", а вона до кінця світу — про погоду. Чи поталанило хоч одній людині досягти з кимось взаєморозуміння? Всі ми — рівнобіжні лінії. Дженні тільки трохи рівнобіжніша за інших.

— Вони дуже страшні, ці грози, — сказав він, беручись до вівсянки. — Ви згодні? Чи, може, вам невідомий страх?

— Ні, під час грози я завжди лягаю в постіль. Так безпечніше.

— Чому?

— Тому що блискавка падає зверху вниз, а не летить горизонтально, — сказала Дженні. — Якщо ляжете, ви опинитеся поза струмом.

— Дуже дотепно.

— Це — правда.

Запала мовчанка. Деніс упорався з вівсянкою і поклав собі бекону. Не знаючи, що сказати далі, а також через те, що йому раптом

згадалась абсурдна фраза містера Скогана, він повернувся до Дженні й спитав:

— А ви себе вважаєте femme supérieure?

Йому довелося повторити запитання кілька разів, перш ніж Дженні збагнула його зміст.

— Ні, — відказала вона досить ображено, коли розчула нарешті, що каже Деніс. — Звичайно ж, ні. Хіба хтось вважає мене такою?

— Ні, — відповів Деніс. — Містер Скоган сказав це Мері.

— Справді? — Дженні стишила голос. — Хочете знати, що я думаю про цього чоловіка? Я думаю, в ньому є щось зловісне.

Сказавши це, вона замкнулася у вежі своєї глухоти. Деніс не зміг витягти з неї ще хоч слово, не зміг навіть примусити її слухати, що він каже, вона лиш усміхалася до нього і вряди–годи кивала головою.

Після сніданку Деніс вийшов на терасу викурити свою ранкову люльку і почитати газету. Коли за годину з'явилася Анна, він усе ще читав, дійшовши вже до кримінальної хроніки та весільних оголошень. Зачувши кроки, він підвівся назустріч їй, гамадріаді в білому муслині, що йшла до нього по траві.

— Ого, Денісе, — гукнула вона, — ти дуже милий у цих білих штанях.

Деніс був страшенно збентежений. Ну, що тут відповісти?

— Ти говориш так, неначе я дитина в новому костюмчику, — буркнув нарешті він, не приховуючи роздратування.

— Але ж мої почуття до тебе саме такі, Денісе, любий.

— Ну й даремно.

— А що в цьому дивного? Я ж таки старша за тебе.

— Ще б пак! — відрубав він. — Аж на чотири роки!

— І, якщо ти справді дуже милий у білих штанях, то чому б мені тобі не сказати? Ти ж сам, мабуть, це знаєш — інакше навіщо б ти їх одягав?

— Ходімо в сад, — сказав Деніс. Він був прикро вражений. Розмова вийшла зовсім безглуздою. А він же планував розпочати її словами: "Сьогодні ти просто чарівна" — або якось так, а вона повинна була відповісти: "Справді?", і потім мала настати промовиста пауза. А вона завелася з цими штанями. Його гідність зазнала тяжкого удару.

Куточок саду на косогорі, від підніжжя тераси до басейну, відзначався тією красою, яку створюють не так кольори, як форми. При місячному світлі він був не менш прекрасний, ніж удень. Срібляста поверхня води, темні обриси тисів і падубів о будь–якій годині і в будь–яку пору року були головною окрасою ландшафту. Це був чорно–білий пейзаж. Кольори панували у відкритій оранжереї, відгородженій від басейну Вавілонським муром із тисів. Досить було пройти через тунель у живоплоті, відчинити хвіртку, і ви опинялися в царстві барв. Оточена високим цегляним муром, оранжерея була ніби величезним резервуаром тепла, пахощів і кольорів.

Деніс притримав маленьку залізну хвіртку, пропускаючи Анну.

— Неначе переходиш із монастиря в східний палац, — сказав він і глибоко вдихнув тепле повітря, напоєне запахом квітів. — "Пахучим залпом хай вони летять..." Як це там?

Стріляйте, гармаші! Солодка міць У наших ніжних і духмяних залпах.

Не охопить вухо їх — лиш блиск зірниць Уловить око. і лишиться запах…

— У тебе погана звичка цитувати, — сказала Лина. — Оскільки я ніколи не знаю ні автора, ні контексту, то вважаю її образливою.

— У цьому винна наша освіта, — вибачливо мовив Деніс. — Чомусь будь–яке явище здається реальнішим і яскравішим, коли до нього можна прикласти чию–небудь готову фразу. Крім того, є безліч дуже красивих слів та імен — монофізит, Ямвліх, Помпонацці. Варто лише урочисто видобути їх на білий світ, і ти вже переміг у дискусії. От що дає вища освіта.

— Ти можеш нарікати на свою освіченість, — відповіла Анна. — А я соромлюся, що мені бракує освіти. Подивись на ті соняшники! Правда, вони величні?

— Чорні обличчя й золоті вінці — вони царюють в Ефіопії. І мені подобається, як синиці сідають на квіти й викльовують насіння, а тим часом інші птахи, птахи–мужлаї заздрісно дивляться на них із землі, порпаючись у гної в пошуках хробаків. Невже і справді заздрісно? Боюся, що це знову вплив книг. Знову освіта. Від цього нікуди не дінешся. — Він замовк.

Анна сіла на лаву, що стояла в затінку під старою яблунею.

— Я слухаю, — сказала вона.

Він не сів, а почав ходити туди–сюди перед лавою і заговорив, допомагаючи собі жестами.

— Книги, — мовив він, — це все вони. Читаєш так багато, а бачиш так мало людей, так мало світу. Поглинаєш товстелезні томи про всесвіт, про розум та етику. Ти собі не уявляєш, як багато таких книжок. За останні п'ять років я прочитав їх, либонь, двадцять чи тридцять тонн. Двадцять тонн розумувань. Тебе не випустять у життя, поки не навантажать усім цим добром.

Він ходив і ходив. Його голос то гучнішав, то стихав, на мить замовкав і звучав знову. Він ворушив пальцями й вимахував руками. Анна дивилася й слухала тихо, як на лекції. Він був милий хлопчик, а сьогодні виглядав просто чарівно… чарівно!

— Людина вступає у життя, — провадив Деніс, — маючи про все готові уявлення. У неї вже є своя філософія, до якої вона намагається пристосувати життя. Хоча слід було б усе робити навпаки… Життя, факти, явища — усе це страшенно складно; ідеї, навіть найзаплутаніші, облудно прості. Що ж дивного в тому, що людина жалюгідна і дуже нещасна? — Деніс зупинився перед лавкою, розвів руки і якусь мить стояв у позі розіп'ятого Христа. Потому опустив руки.

— Бідолашний Деніс! — Анна була зворушена. Стоячи перед нею у своїх білих фланелевих штанях, він справді виглядав аж надто патетично. — Але хто ж страждає через такі речі? Мені це здається трохи чудним.

— Ти — як Скоган! — з відчаєм крикнув Деніс. — Ти дивишся на мене, як на об'єкт, цікавий для антрополога. Що ж, мабуть, так воно і є.

— Ні, ні, — запротестувала вона й підгорнула сукню рухом, який свідчив, що він мусить сісти поруч із нею. Він сів. — Чому ти не можеш сприймати все, не мудруючи, таким, яким воно є? — спитала вона. — Це ж набагато простіше.

— Авжеж, — відповів Деніс. — Але навчитися цьому можна лише поступово. Спочатку треба позбутися двадцяти тонн розумувань.

— Я завжди сприймаю речі такими, які вони є, — сказала Анна. — Це ж, здається, так ясно. Втішайся тим, що приємне, й уникай бридоти. Цим усе сказано.

— Для тебе все. Але ж ти народилася язичницею, а я тільки силкуюся стати таким. Я нічого не можу взяти на віру, я не можу втішатися речами такими, які вони є. Краса, насолода, мистецтво, жінки — мені доводиться всьому цьому шукати пояснення, виправдання. Я мушу говорити, що мистецтво — це процес, за допомогою якого людина відтворює з хаосу божественну реальність. Насолода — це один із містичних шляхів до злиття з нескінченним, це екстаз сп'яніння, танцю, любощів. Що ж до жінок, то я постійно переконую себе, що вони — це прямий шлях до божественного. І подумати тільки, лише тепер я починаю розуміти, наскільки все це безглуздо! Мені здається неймовірним, що існують люди, які врятувалися від цієї страховини.

— Мені здається ще неймовірнішим, — сказала Анна, — що хтось може стати її жертвою. Мені й на думку не спаде, що чоловік — це шлях до божественного. — Єхидна весела усмішка заграла двома зморщечками в кутиках її уст. а очі заблищали сміхом крізь опущені вії. — Чого тобі бракує, Денісе, то це гарної, пухкенької молодої дружини, постійного прибутку і неважкої, але регулярної праці.

"Мені бракує тебе". Ось як він повинен був їй відповісти, ось що кортіло йому сказати. Та він не зміг. Владне бажання боролося в ньому із соромливістю. "Мені бракує тебе". Подумки він вигукнув ці слова, але тільки подумки. Він дивився на неї з розпачем. Невже вона не бачить, що з ним діється? Невже не здатна зрозуміти? "Мені бракує тебе". Він скаже так, він скаже... він скаже.

— Мабуть, я піду скупаюся, — мовила Анна. — Дуже жарко.

Слушна хвилина минула.

Містер Уїмбуш повів їх оглянути що є цікавого на фермі, і тепер усі шестеро — Генрі Уїмбуш, містер Скоган, Деніс, Гомбо, Анна та Мері — стояли біля низенької стінки свинарні й заглядали всередину.

— Ось добра льоха, — сказав Генрі Уїмбуш. — Вона привела аж чотирнадцять поросят.

— Чотирнадцять? — недовірливо перепитала Мері. Вона звела зачудовані сині очі на містера Уїмбуша, потім опустила їх на рухливу масу evan vital (життєва сила), що визрівала за загородкою.

Там лежала справді велетенська льоха. Її кругле чорне черево з двома рядами сосків було відкрите для нападу армії брунатно–чорних поросят, що жадібно поприсмоктувались до матері. Стара свиня час від часу неспокійно ворушилася й уривчасто похрюкувала від болю. Одному поросяті, найменшому і найслабшому з приплоду, бракувало сил здобути собі місце на цьому бенкеті. Пронизливо кувікаючи, воно кидалося туди й сюди, силкуючись пропхатися між своїми сильнішими братами чи навіть видертися по їхніх чорних спинках до материнського джерела.

— Їх справді чотирнадцять, — сказала Мері. — Ви маєте цілковиту рацію. Я підрахувала. Це надзвичайно.

— А он та льоха значно гірша, — провадив містер Уїмбуш. — Вона привела лише п'ять поросят. Я дам їй ще один шанс. Якщо не виправиться, доведеться відгодувати її й зарізати. А ось кабан, — він показав на сусідню загородку. — Красивий старий звір, правда? Але він уже пережив свій розквіт. Доведеться заколоти і його.

— Яка жорстокість! — вигукнула Анна.

— Але яка практичність, який високий реалізм! — заперечив містер Скоган. На цій фермі ми бачимо зразок здорового, істинно батьківського урядування. Нехай вони плодяться, нехай працюють, а коли вже відпрацювали й відплодилися — знищіть їх.

— Мені здається, що тваринництво — по своїй суті непристойне й жорстоке, — сказала Анна.

Деніс став чухати щетинясту спину кабана кінчиком свого ціпка. Кабан завмер, тихо похрюкуючи від насолоди. Багаторічна грязюка сипалася з його боків, мов сіра лупа.

— Як приємно робити комусь добро, — сказав Деніс. — Чухати цю свиню для мене, мабуть, не менша втіха, ніж для неї самої. Якби завжди можна було творити добро, докладаючи так мало зусиль…

Грюкнула хвіртка. Почулися чиїсь важкі кроки.

— Доброго ранку, Раулі! — сказав Г енрі Уїмбуш.

— Доброго ранку, сер! — відповів старий Раулі. Це був найкращий робітник ферми високий, статечний чоловік, який усе ще тримався прямо, з сивими бакенбардами й крутим величним чолом. Серйозний, імпозантний, із шляхетними манерами, Раулі був схожий на англійського політичного діяча середини XIX століття. Він зупинився неподалік, і якийсь час усі мовчки дивилися на свиней, що рохкали та місили гострими ратичками багнюку. Нарешті Раулі повернувся, неквапно, поважно, з гідністю, як робив усе, і мовив до Генрі Уїмбуша.

— Подивіться на них, сер, — сказав він, тицяючи пальцем у свиней, що вовтузилися в багні. — Недарма їх кличуть свиньми.

— І справді, недарма, — погодився містер Уїмбуш.

— Цей чоловік мене приголомшує, — сказав містер Скоган, коли старий Раулі неквапно й велично пішов від них. — Яка мудрість, яка розсудливість! Яка значущість оцінок! "Недарма їх кличуть свиньми". Я теж хотів би з такою самою переконаністю сказати: "Недарма нас називають людьми".

Вони пройшли далі до корівника та стайні. Дорогою їм зустрілися п'ятеро білих гусей, які теж вийшли погуляти цього чудового ранку. Вони спинилися, вагаючись, і загелготали; потім підняли шиї, схожі на нерухомих змій, загрозливо зашипіли й побігли. Руді телята брьохали по грязюці. В окремому хліві стояв бугай, масивний, як паровоз. Це був дуже спокійний бугай, з вічним виразом тупої меланхолії на морді. Він дивився червонувато–коричневими очима на своїх відвідувачів і, пригадуючи те, що недавно з'їв, замислено ремигав, його хвіст шалено бив по боках і, здавалося, не мав нічого спільного з непорушною громадою тулуба. Між його короткими рогами кучерявився трикутник куцої і цупкої рудої шерсті.

— Розкішний екземпляр, — сказав Г енрі Уїмбуш. — Чиста порода. Але він уже старенький, так само як і кабан.

— Відгодуйте його й заріжте, — виголосив містер Скоган, ретельно, мов манірна стара діва, вимовляючи кожне слово.

— Ти не міг би дати цим тваринам трішки відпочити від дітородіння? — спитала Анна. — Мені так шкода цих бідолах.

Містер Уїмбуш заперечливо похитав головою.

— Для мене велика втіха, — мовив він, — бачити чотирнадцять свиней там, де раніше була лиш одна. Видовище такої грубої життєвої сили збадьорює.

— Я радий почути це від вас, — втрутився Гомбо. — Якомога більше життя — ось що нам потрібно. Мені подобається розплодження; все повинно зростати й множитися скільки сили.

Гомбо удався до лірики. У всіх мають бути діти: у Анни, у Мері — десятки й десятки дітей. Він підкреслював свою точку зору, постукуючи ціпком по бичачих боках. Містер Скоган повинен передати свою вченість маленьким Скоганам, а Деніс — маленьким Денісам. Бугай повернув голову поглянути, що там коїться; кілька секунд він споглядав, як барабанить по його боках палиця, і знову одвернувся, очевидно, вважаючи, що нічого особливого не трапилось. Безплідність огидна, неприродна, це гріх перед життям. Життя, життя і ще раз життя. Ребра незворушного бугая лунко вторували словам Гомбо.

Деніс стояв трохи осторонь, спершися на водоколонку, і споглядав усю групу. Пристрасний і збуджений Гомбо був її центром. Інші стояли навколо нього і слухали: спокійний і чемний Генрі Уїмбуш у своєму сірому котелку; Мері з напівроскритим ротом та очима, що горіли обуренням переконаної прихильниці контролю над дітородінням. Анна дивилася, примруживши очі, й усміхалася, а поруч із нею стояв прямий, як цвях, містер Скоган — його залізна твердість дивно контрастувала з її ефірною грацією.

Гомбо замовк, і Мері, розчервоніла й обурена, розкрила була рота, щоб дати йому відсіч, але не встигла, бо її випередив містер Скоган, що вже промовляв своїм тонким голосом вступні фрази лекції. Не було жодного шансу втулити хоча б слово, і Мері хоч–не–хоч довелося відступити.

— Навіть вашого красномовства, мій дорогий Гомбо, — говорив містер Скоган, — недосить, щоб навернути світ до віри в радощі простого розмноження. Разом з патефоном, кіно, автоматичним пістолетом богиня на ім'я Прикладна Наука піднесла світові ще й інший дар, набагато коштовніший, — засоби, що дають можливість відокремлювати любов від розмноження. Тепер Ерос став абсолютно

вільним богом для тих, хто цього хоче. Його гідний осуду зв'язок із Люциною, якщо треба, може бути розірваний. І протягом наступних століть — хто знає? — світ може побачити ще повніший розкол. Я чекаю на це з оптимізмом. Там, де великий Еразм Дарвін та міс Анна С'юард, Лічфільдський Лебідь, експериментували й зазнали поразки, незважаючи на весь свій учений запал, наші нащадки експериментуватимуть з успіхом. На місце огидної системи, створеної Природою, прийде система знеосібленого розмноження. На гігантських інкубаторах стоятимуть довгі ряди вагітних колб, які постачатимуть світові потрібне йому населення. Інститут сім'ї зникне. Підірване в своїй основі, суспільство буде змушене шукати нові принципи існування, а Ерос, прекрасний у своїй безвідповідальній свободі, веселим метеликом пурхатиме з квітки на квітку по осяяному сонцем світові.

— Звучить чудово, — зауважила Анна.

— З далеким майбутнім завжди так.

Блакитні порцелянові очі Мері, ще серйозніші і здивованіші, ніж завжди, нерухомо дивилися на містера Скогана.

— Колби? — перепитала вона. — Ви справді думаєте, що це буде? Колби…

Містер Барбік'ю-Сміт прибув у суботу опівдні, якраз до чаю. Це був низенький черевань з дуже великою головою і зовсім без шиї. Замолоду його гнітило, що в нього немає шиї, однак він заспокоївся, коли прочитав у Бальзака в "Луї Ламбері", що всі великі люди відзначалися такою ж особливістю, і пояснення цьому просте й очевидне: велич полягає саме в гармонійному функціонуванні голови й серця; чим коротша шия, тим ближче один до одного ці два органи; аг§ а 1 (отже)… Це було переконливо.

Містер Барбік'ю-Сміт належав до когорти газетярів старої школи. Він гордовито носив свою лев'ячу голову з широким низьким чолом і гривою напрочуд бридкого чорного з сивиною волосся, що зачісувалося назад. І чомусь він завжди здавався брудним — правда, тільки трішечки. Замолоду він весело іменував себе представником богеми. Тепер містер Барбік'ю-Сміт таких слів не вживав. Тепер він був Учитель, щось на зразок пророка. Деякі з його книжок про Розраду Духу й Духовну Настанову вже було видано тиражами, що сягали ста двадцяти тисяч.

Вітаючи гостя, Прісілла обдарувала його всіма належними знаками поваги. Він ще не бував у Кромі, й вона провела його по всьому будинку. Містер Барбік'ю-Сміт був у захваті.

— Як незвичайно, яка старовина, — безперестанку твердив він. У нього був звучний, якийсь масний голос.

Прісілла похвалила його останню книгу у своїй звичній, великодушній та веселій манері.

— Розкішно! Я вважаю, вона просто чарівна.

— Я щасливий почути, що вам сподобалось, — відповів містер Барбік'ю-Сміт.

— О, страшенно! А оте місце про Озеро Лотоса мені здалося просто чудовим…

— Я знав, що це вам сподобається. Розумієте, воно прийшло до мене іззовні, — і він підніс руку, вказуючи на астральний світ.

Вони вийшли в сад до чаю, і містер Барбік'ю-Сміт був належним чином відрекомендований товариству.

— Містер Стоун також письменник, — сказала Прісілла, представляючи Деніса.

— Он як? — милостиво всміхнувся містер Барбік'ю-Сміт і подивився на Деніса знизу вгору з олімпійською поблажливістю. — І що ж ви пишете?

Деніса охопила лють, і водночас — це було найгірше — він відчув, що паленіє від сорому. Невже Прісіллі невідоме почуття міри? Вона відносить їх до одного гатунку — Барбік'ю-Сміта і його. Вони обидва письменники, обидва користуються пером і чорнилом... На запитання містера Барбік'ю-Сміта він відповів:

— О, нічого особливого, просто так, — і одвернувся.

— Містер Стоун — один із наших молодих поетів. — Це був голос Анни. Деніс кинув на неї сердитий погляд і зустрів зухвалу посмішку.

— Чудово, чудово, промовив містер Барбік'ю-Сміт і заохотливо потис Денісові руку. — Бути бардом — благородне покликання.

Одразу після чаю містер Барбік'ю-Сміт попросив дозволу піти: йому треба було до обіду дещо написати. Прісілла виявила повне розуміння. Пророк подався до своєї кімнати...

Містер Барбік'ю-Сміт повернувся до вітальні за десять хвилин до восьмої. Він був у доброму гуморі і, спускаючись сходами, усміхався сам до себе та потирав свої великі білі руки. У вітальні хтось тихо й безладно награвав на фортепіано. "Хто б то міг бути?" — подумав містер Барбік'ю-Сміт. Певно, котрась із дівчат. Ба ні, то був Деніс, який, тільки–но філософ зайшов до кімнати, мерщій схопився на ноги, трохи збентежений.

— Будь ласка, продовжуйте, будь ласка, продовжуйте, — проказав містер Барбік'ю-Сміт. — Я дуже люблю музику.

— У такому разі я не повинен продовжувати, — озвався Деніс. — Я здатний лише робити шум.

Запала мовчанка. Містер Барбік'ю-Сміт стояв спиною до каміна і грівся згадкою про те, як той палав узимку. Він не міг стримати внутрішнього задоволення і все ще усміхався сам до себе. Врешті звернувся до Деніса:

— Отже, ви пишете?

— Та як вам сказати... Трохи...

— І скільки слів, на вашу думку, ви здатні написати за годину?

— Не пригадую, щоб я коли–небудь підраховував.

— От і даремно, от і даремно. Це надзвичайно важливо.

Деніс напружив пам'ять.

— Коли я в гарній формі, — мовив він, — то, здається, пишу огляд на тисячу двісті слів приблизно за чотири години. Проте інколи це потребує набагато більше часу.

Містер Барбік'ю-Сміт кивнув.

— Отже, триста слів на годину щонайбільше. — Він вийшов на середину кімнати, обкрутився на підборах і знову повернувся до Деніса. — Вгадайте, скільки слів я написав за сьогоднішній вечір з п'ятої до пів на восьму?

— Не можу собі уявити.

— Ні, ви мусите вгадати. З п'ятої до пів на восьму, тобто за дві з половиною години.

— Тисячу двісті слів, — кинув Деніс навмання.

— Ні, ні, ні, — широке обличчя містера Барбік'ю-Сміта сяяло радістю. — Спробуйте ще раз.

— Тисячу п'ятсот.

— Ні.

— Здаюся, — сказав Деніс. Він не відчував особливого інтересу до писанини містера Барбік'ю-Сміта.

— Г аразд, я скажу вам. Три тисячі вісімсот.

Деніс широко розкрив очі.

— Певно, ви багато встигаєте за день, — сказав він.

Раптом на обличчі містера Барбік'ю-Сміта з'явився надзвичайно довірчий вираз. Він підсунув стільця до Денісового крісла, сів і заговорив стиха і швидко.

— Послухайте–но, — мовив він, взявши Деніса за рукав. — Ви хочете пером заробляти собі на хліб; ви молодий, ви недосвідчений. Дозвольте дати вам маленьку корисну пораду.

Що цей суб'єкт збирається запропонувати йому? Деніс спробував угадати: дасть йому рекомендаційного листа до редактора

"Лондонського щотижневика" чи повідомить, де він зможе продати свою писанину за сім гіней? Містер Барбік'ю-Сміт погладив його по руці раз і вдруге, потім провадив:

— Секрет письменництва, — він видихав слова просто у юнакове вухо, — секрет письменництва у Натхненні.

Деніс подивився на нього з подивом.

— У Натхненні... — повторив містер Барбік'ю-Сміт.

— Ви маєте на увазі "голос душі"?

Містер Барбік'ю-Сміт кивнув.

— О, в такому разі я з вами абсолютно згодний, — сказав Деніс. — Але що робити, як натхнення не приходить?

— Саме такого запитання я й чекав, — зауважив містер Барбік'ю-Сміт. — Вас цікавить: що робити, коли Натхнення не приходить? Відповідаю: ви маєте в собі Натхнення; Натхнення має кожен. Його лиш треба розбудити.

Годинник пробив восьму. Ніщо не свідчило про присутність у замку решти гостей. У ^омі всі завжди запізнювалися. Містер Барбік'ю-Сміт провадив:

— У цьому й полягає мій секрет. Віддаю його вам задарма. — Тут Деніс пробурмотів для годиться якісь вдячні слова і зробив відповідну гримасу. — Я допоможу вам розбудити ваше Натхнення, бо мені прикро бачити, як такий гарний, серйозний юнак марнує кращі роки життя на виснажливу розумову працю, якої можна було б уникнути за допомогою Натхнення. Зі мною було те саме, тому я знаю, що це таке. До тридцяти восьми років я був таким самим письменником, як і ви, — письменником

без Натхнення. Все, що писав, я вичавлював із себе тяжкою працею. Та що казати, в ті часи я ніколи не був здатний написати більше, як шістсот п'ятдесят слів на годину, і часто не міг продати навіть того, що написав. — Він зітхнув і додав, ніби між іншим: — Нас, митців, людей мислячих, не дуже цінують в Англії.

Деніс розмірковував, чи не знайдеться спосіб, доречний і, ясна річ, чемний, у який він міг би вилучити себе з цього "нас" містера Барбік'ю-Сміта. Та нічого він не придумав; а втім, було вже й запізно, бо містер Барбік'ю-Сміт знову заходився викладати основні положення своєї лекції.

— У тридцять вісім років я був нужденний, змучений, нікому не відомий журналіст, я виборював кожен шматок хліба. Нині, у п'ятдесят... — Він скромно замовк і зробив миттєвий рух, широко розвівши жирні руки і розчепіривши пальці, ніби демонструючи самого себе. Денісові пригадалася реклама молока "Нестле" — на стіні дві кішки в місячнім сяйві: одна — чорна й худа, друга — біла, лискуча й товста. Перед Натхненням і після.

— Завдяки Натхненню все змінилося, — урочисто промовив містер Барбік'ю-Сміт. — Воно зійшло зненацька, немов роса з неба. — Він підніс руку і дав їй упасти на коліно, показуючи, як спадає роса. — Це сталося одного знаменного вечора. Я писав свою першу маленьку книжку про Життєві Правила — "Скромний героїзм". Можливо, ви читали її. Вона стала духовною розрадою — принаймні, я сподіваюся, що це так, — для багатьох тисяч людей. Я дійшов до середини другого розділу і застряв. Від перенапруження і втоми я написав за годину всього сто слів, а далі взагалі не міг зрушити з місця. Лише сидів, гриз кінчик ручки і дивився на електричну лампочку, що висіла над моїм столом трохи спереду від мене. — Він показав, як саме вона висіла. — Чи доводилось вам коли–небудь довго вдивлятись у точку яскравого світла? — спитав він, повертаючись до Деніса. Той не пригадував, щоб йому доводилось. — Так можна загіпнотизувати себе, — вів далі містер Барбік'ю-Сміт.

У страхітливому крещендо з холу пролунав гонг. Решта людей ще не подавали жодних ознак життя. Денісові дуже хотілося їсти.

— Саме це і сталося зі мною, — сказав містер Барбік'ю-Сміт. — Я був загіпнотизований. Я просто знепритомнів. — Він клацнув пальцями. — ^ли очуняв, то побачив, що вже за північ і що я написав чотири тисячі слів. Чотири тисячі, — він дуже широко розтулив губи, коли вимовляв перший склад слова "тисячі". — На мене зійшло Натхнення.

— Яка незвичайна пригода, — мовив Деніс.

— Спочатку я налякався. Це здалося мені неприродним. Було якесь відчуття, ніби це не зовсім правильно, не зовсім чесно: написати літературний твір у непритомному стані. До того ж я побоювався, чи не нашкрябав якоїсь нісенітниці.

— І ви написали нісенітницю? — спитав Деніс.

— Звичайно ж, ні, — відповів Містер Барбік'ю-Сміт, трохи роздратовано. — Звичайно ж, ні. Це було пречудово. Лише кілька орфографічних помилок чи описок, неминучих при автоматичному письмі. Але стиль, думки — все найістотніше було просто прекрасне. З тих пір Натхнення навідує мене регулярно. Так я написав усю книжку "Скромний героїзм". Вона мала великий успіх, як і все, що вийшло відтоді з-під мого пера. — Він нахилився вперед і тицьнув Деніса пальцем. — Ось у чому мій секрет, і ось як ви теж зможете писати, коли захочете, — без зайвих зусиль, швидко, гарно.

— Але ж як цього досягти? — спитав Деніс, силкуючись не показати, наскільки глибоко його образило оте останнє "гарно".

— Розвиваючи своє Натхнення, здійснюючи контакт із своєю підсвідомістю. Вам не доводилося читати мою книжечку "Трубопровід у Нескінченність"?

Деніс змушений був зізнатися, що це якраз один із тих небагатьох творів містера Барбік'ю-Сміта — можливо, єдиний, — яких він не читав.

— Пусте, пусте, — сказав містер Барбік'ю-Сміт. — То лише маленька книжка про зв'язок Підсвідомого з Нескінченним. Встановлюйте контакт із Підсвідомим, і тим самим ви вступаєте в контакт із Всесвітом. Це і є Натхнення. Ви мене розумієте?

— Цілком, цілком, — сказав Деніс. — Але погодьтеся, що із Всесвіту часом надходять послання, які не мають ніякого відношення до справи.

— Я не допускаю до цього, — відповів містер Барбік'ю-Сміт. — Я їх розділяю по окремих каналах. По трубах я підводжу їх до турбін мого свідомого мислення.

— Як Ніагару, — підказав Деніс. Деякі з висловів містера Барбік'ю-Сміта напрочуд скидалися на цитати — без сумніву, цитати з його власних творів.

— Правильно. Як Ніагару. І ось як я це роблю. — Він нахилився і заговорив, підкреслюючи вказівним пальцем основні думки та відбиваючи ритм своєї оповіді: — Перше ніж поринути в транс, я зосереджуюся на тому предметі, щодо якого я хочу знайти натхнення. Припустімо, я пишу про скромних героїв; за десять хвилин до того, як увійти в транс, я думаю лише про сиріт, що утримують своїх молодших братів і сестер, про нудну роботу, яка виконується старанно й терпляче, я зосереджую свою думку на таких значущих філософських істинах, як очищення і звеличення душі через страждання або алхімічне перетворення свинцю зла на золото добра. (Деніс знову позначив у думці цю цитату лапками.) Потім я поринаю в транс. За дві чи три години пробуджуюся і бачу: Натхнення зробило своє. Переді мною лежать тисячі і тисячі слів, що заспокоюють і підносять дух. Я акуратно передруковую їх на машинці, і вони готові до виходу в світ.

— Все це здається на диво простим, — мовив Деніс.

— Так воно і є. Все велике, прекрасне й божественне в житті надзвичайно просте. (Знову лапки.) ^ли я збираюся писати афоризми, — вів далі містер Барбік'ю-Сміт, — то, перше ніж поринути в транс, гортаю першу–ліпшу збірку висловів або шекспірівський календар. Це дає ключ, тобто гарантує, що Всесвіт вливатиметься в мене не потоком, а краплями афоризмів. Ви розумієте мою думку?

Деніс кивнув. Містер Барбік'ю-Сміт поліз до кишені й витяг записника.

— Сьогодні в поїзді я якраз створив кілька афоризмів, — повідомив він, гортаючи сторінки — Поринув у транс, коли сидів у купе. Я вважаю, що поїзд чудово настроює на творчість. Ось вони.

Він відкашлявся й прочитав:

— "Гірська стежка може бути й крутою, але там, нагорі, чисте повітря, і тільки з Вершини тобі відкривається далечінь"; "Те, що Справді Важливе, відбувається в Серці".

Цікаво, подумав Деніс, як часом Нескінченність повторюється.

— "Бачити — значить вірити. Але вірити — значить також і бачити. Якщо я вірю в Бога, я бачу його навіть у речах, котрі здаються гріховними".

Містер Барбік'ю-Сміт глянув поверх блокнота.

— Цей останній, — промовив він, — особливо тонкий і прекрасний, правда? Без Натхнення я б ніколи не натрапив на цю думку. — Він ще раз прочитав свою апофегму, вимовляючи слова повільніше й урочистіше. — Прямо з Нескінченного, — замислено мовив він і

перейшов до наступного афоризму: — "Полум'я свічки освітлює, але воно ж і обпікає"...

На чоло містера Барбік'ю-Сміта набігли здивовані зморшки.

— Я не знаю достеменно, що це означає, — сказав він, — але вислів надзвичайно афористичний. Прикласти це хоча б до Вищої Освіти — вона просвіщає людей, проте водночас і підбурює Нижчі Класи до заворушень і революцій. Може, так воно і є. Але як це афористично, як це афористично! — Він у задумі потер підборіддя. Знову пролунав гонг — лунко і неначе благально: холонув обід. Це перервало роздуми містера Барбік'ю-Сміта. Він повернувся до Деніса.

— Тепер ви розумієте, чому я раджу вам розвивати Натхнення. Хай Підсвідомість працює на вас; вмикайте Ніагару Нескінченного. На сходах почулися кроки. Містер Барбік'ю-Сміт підвівся, на мить поклав руку Денісові на плече й проказав:

— Ну, досить про це. Іншим разом. І пам'ятайте, я цілком покладаюся на вашу скромність. Є інтимні, священні речі, і не хотілося б, щоб вони стали відомі усім і кожному.

— Авжеж, — озвався Деніс. — Я все розумію.

Усі ліжка в Кромі були старовинними фамільними меблями. Масивні і схожі на чотирищоглові кораблі із згорнутими вітрилами з блискучої барвистої матерії. Ліжка з карбуванням та інкрустаціями, ліжка фарбовані й позолочені. Ліжка з горіха й дуба, з рідкісних, екзотичних порід дерев. Ліжка всіляких епох і мод — від часів сера Фердінандо, який збудував цей дім, і до часів його тезки, останнього представника роду, що жив наприкінці ХУШ сторіччя, — але всі грандіозні й розкішні.

Нині найгарнішим було ліжко Анни. Сер Джуліус, син сера Фердінандо, здається, замовив його у Венеції, коли його дружина

чекала першу дитину. Це ліжко увібрало в себе все екстравагантне мистецтво раннього венеціанського сейченто. Воно скидалося на величезний квадратний саркофаг. На його дерев'яних панелях були дуже рельфно вирізьблені букети троянд, серед яких пустували солоденькі putti (амури). Позолочені та поліровані рельєфи чітко вирізнялися на чорному тлі панелей. Золоті троянди вилися спіралями по чотирьох мініатюрних колонах, а херувіми, що сиділи на капітелі кожної колони, підтримували дерев'яний балдахін, оздоблений такими самими різьбленими квітками.

Анна читала в ліжку. Біля неї на столику стояли дві свічки. В їхньому м'якому світлі її обличчя, гола рука й плече набули якогось теплого відтінку, а шкіра зробилася ніби персиковою. Золоті пелюстки, вирізьблені на балдахіні, що нависав над нею, яскраво виблискували серед густих тіней, світло лилося на оздоблену фігурками панель, пробивалося крізь переплутані троянди й ніжно пестило кругленькі щічки, животики з ямочками, кумедні задочки маленьких putti, що ширяли в безтурботному льоті.

У двері тихо постукали. Анна підвела голову.

— Заходьте, заходьте.

Двері прочинилися, і крізь них зазирнуло кругле й дитяче обличчя у гладенькому віночку золотого волосся. Це була Мері в лілувато–рожевій, уже зовсім дитячій на вигляд піжамі.

— Я тільки на хвилинку, прийшла вам сказати добраніч, — мовила вона й сіла на край постелі.

Анна згорнула книжку.

— Це дуже мило з вашого боку.

— Що ви читаєте? — Мері подивилася на книжку. — Якась другорядна річ, правда? — Інтонація, з якою вона промовила слово "другорядна", виражала майже абсолютний осуд. У Лондоні вона звикла спілкуватися лише з першорядними людьми, які любили першорядні речі, і вона знала, що на світі існує дуже, дуже мало першорядних речей, та й ті переважно французькі.

— Мушу вам зізнатись, ця книжка мені подобається, — сказала Анна. Більше говорити не було про що. Запала досить неприємна мовчанка. Мері ніяково крутила нижнього гудзика на своїй піжамі. Спершися спиною на гору подушок. Анна чекала, що ж буде далі.

— Я так страшенно боюся пригнічень, — нарешті проказала Мері.

Вона вимовила ці слова під кінець видиху і була змушена судорожно ковтнути нову порцію повітря мало не раніше, ніж закінчила фразу.

— А чого вам почувати себе пригніченою?

— Я сказала, що боюся пригнічень, а не пригніченості.

— А, розумію, — відповіла Анна. — Але пригнічень чого?

Мері довелося пояснити.

— Природних статевих інстинктів, — заговорила вона повчально. Але Анна урвала її.

— А, он ви про що. Пригнічення! Старі діви і таке інше. Але до чого це все?

— А до того, — сказала Мері, — що пригнічувати свої інстинкти небезпечно. Я починаю відзначати в себе симптоми, подібні до тих, про

які пишуть у книжках. Мені весь час сниться, ніби я падаю у колодязь; а іноді — що лізу по драбині. Мене це дуже турбує. Надто вже ясно виражені симптоми.

— Невже?

— Якщо не стерегтися, можна стати німфоманкою. Ви навіть уявити собі не можете, наскільки серйозна річ ці пригнічення, коли вчасно їх не позбутися.

— Звучить аж надто страшно, — сказала Анна. — Але я не бачу, чим вам можу допомогти.

— Я просто хотіла обговорити це з вами.

— Звичайно, звичайно. З великою приємністю, люба Мері.

Мері відкашлялась і глибоко вдихнула.

— Я гадаю, — мовила вона повчальним тоном, — я гадаю, що молода інтелігентна жінка двадцяти трьох років, яка живе в цивілізованому суспільстві у двадцятому столітті, не повинна мати упереджень.

— Мушу зізнатися, в мене ще залишилося кілька.

— Але не відносно пригнічень.

— Так, відносно пригнічень — небагато; це правда.

— Або, точніше, щодо того, як їх позбутися.

— Цілком слушно.

— Таким чином, ми одержали важливий засновок, — сказала Мері. Серйозність проступала в кожній рисочці її круглого юного обличчя, випромінювалася з великих синіх очей. — Тепер ми підійшли впритул до тези про бажаність досвіду. Сподіваюся, ми погодимося на тому, що обізнаність бажана, а її відсутність небажана.

Слухняна, як ті шанобливі учні, від яких Сократ міг почути будь–яку потрібну йому відповідь, Анна ствердно кивнула.

— І ми так само погодимося, сподіваюсь, що шлюб являє собою те, чим він є.

— Звичайно.

— Чудово! — сказала Мері. — А оскільки пригнічення являють собою те, чим вони є…

— Безперечно.

— …то з цього може випливати лише один висновок.

— Але я це знала, — вигукнула Анна, — ще до того, як ви почали!

— Так, але тепер це науково доведено, — сказала Мері. — Треба міркувати логічно. А зараз перейдімо…

— Перейдімо до чого? Ви ж уже дійшли єдино можливого висновку, причому за допомогою логіки, чого б ніколи не змогла зробити я. Тепер вам лишається тільки повторити все це кому–небудь, хто вам подобається, хто вам справді дуже подобається, кому–небудь, у кого ви закохані, якщо дозволите мені висловитися так прямолінійно.

— Таж питання якраз у цьому! — скрикнула Мері. — Я ні в кого не закохана.

— Тоді, на вашому місці, я почекала б, поки це станеться.

— Але ж не можу я щоночі бачити уві сні, як падаю в колодязь. Це дуже небезпечно.

— Ну, коли це справді так небезпечно, ви, звичайно, повинні вжити якихось заходів. Ви повинні когось знайти.

— Але кого? — Зморшки задуми покраяли чоло Мері. — Це має бути хтось інтелігентний, хтось такий, чиї інтелектуальні запити я можу поділяти. Окрім того, цей хтось повинен по–справжньому шанувати жінок, вміти серйозно говорити про свою роботу і свої погляди, а також про мою роботу і мої погляди. Як бачите, не так просто знайти підхожу особу.

— Що ж, — мовила Анна, — тепер у цьому домі перебувають троє вільних інтелігентних чоловіків. Почнімо з містера Скогана; проте він уже, мабуть, являє собою надто антикварну цінність. Отже, залишаються Гомбо і Деніс. Чи погодимося ми на тому, що вибір обмежується ними двома?

Мері згідно кивнула.

— Я гадаю, що нам треба було б… — почала вона й замовкла, трохи наче збентежена.

— У чім річ?

— Бачите, я не певна, — сказала Мері з придихом, — чи справді вони вільні. Я подумала, що, може, ви могли б… могли б…

— Дуже мило з вашого боку, що ви згадали про мене, дорога Мері, — відповіла Анна, і на обличчі її майнула ледь помітна кошача посмішка. — Але що стосується мене, то вони обидва абсолютно вільні.

— Я дуже рада, — мовила Мері з неприхованою полегкістю. — Тепер перед нами постає питання: котрий із двох?

— Я не можу вам щось порадити. Це залежить від ваших смаків.

— Це залежить не від моїх смаків, — сказала Мері, — а від їхніх достоїнств. Ми повинні їх зважити й обговорити ретельно і безсторонньо.

— Зважуйте їх краще самі, — сказала Анна. В кутиках її уст і навколо прижмурених очей ще залишився слід посмішки. — Я не хочу ризикувати, даючи вам хибну пораду.

— Гомбо обдарованіший, ніж Деніс, — почала Мері, — але він менш цивілізований. — Те, як Мері проказала слово "цивілізований", надало йому особливого, додаткового значення. Вона старанно вимовила його на всю ширину рота, з легким шипінням на свистячих приголосних. Цивілізованих людей на світі так мало, і вони здебільшого французи. — Цивілізованість у людині — це найважливіше, ви згодні?

Анна підняла руку.

— Я не буду вам давати порад, — сказала вона. — Ви повинні вирішити самі.

— Родина Гомбо, — замислено вела далі Мері. — походить із Марселя. Досить небезпечна спадковість, якщо зважити на становище жінки серед романських народів. І в той же час я іноді сумніваюся, чи Деніс по–справжньому серйозна людина, чи, може, він дилетант. Це дуже важко вгадати. Як ви вважаєте?

— Я не слухаю, — відказала Анна. — Я відмовляюся брати на себе найменшу відповідальність.

Мері зітхнула.

— Що ж, — мовила вона. — Г адаю, мені краще лягти й поміркувати над цим.

— Ретельно і безсторонньо, — підказала Анна.

У дверях Мері обернулася. Вона сказала: "На добраніч" — і здивувалася, чого це Анна так дивно посміхається. Мабуть, просто так, подумала вона. Анна часто посміхалася без видимої причини; можливо, це звичка й більше нічого.

— Сподіваюся, цієї ночі мені не снитиметься знову, що я падаю в колодязь, — додала вона.

— Драбини — гірше, — відповіла Анна. Мері кивнула головою.

— Так, драбини куди небезпечніші.

У неділю сніданок відбувався на годину пізніше, і Прісілла вшанувала його своєю присутністю, хоч звичайно не з'являлася на людські очі аж до другого сніданку. Вона сиділа на чільному місці, убрана в чорний шовк, з рубіновим хрестом і неодмінною низкою перлів на шиї. Величезна недільна газета ховала від решти світу все, крім верхівки її зачіски.

— Ого, "Саррі" виграв з різницею в чотири очка, — пробурмотіла вона крізь повний рот. — Сонце перебуває близько від Лева — ось у чім річ!

— Чудова гра цей крикет, — добродушно зауважив містер Барбік'ю-Сміт, ні до кого конкретно не звертаючись. — Така англійська.

Дженні, що сиділа поруч із ним, раптом стрепенулася.

— Що ви сказали? — перепитала вона.

— Така англійська, — повторив містер Барбік'ю-Сміт.

Дженні здивовано глянула на нього.

— Звичайно, я англійка, а хто ж іще.

Він уже почав був пояснювати, коли місіс Уїмбуш відклала газету і відкрила своє обличчя, квадратне, вкрите шаром рожевої пудри, увінчане ореолом оранжевого волосся.

— Сьогодні якраз починається нова серія статей про потойбічний світ, — звернулася вона до містера Барбік'ю-Сміта. — На цей раз вона називається Жраша Літа і Г еєна".

— Жраша Літа", — повторив містер Барбік'ю-Сміт, приплющуючи очі. — ^аша Літа. Прекрасна назва. Прекрасна... прекрасна.

Мері сіла поруч із Денісом. Після цілої ночі ретельних обрахунків вона спинила свій вибір на ньому. Можливо, він не такий талановитий, як Гомбо, можливо, йому трохи бракує серйозності, але він якось певніший.

— Чи багато віршів пишете ви тут, за містом? — спитала вона невимушено й серйозно.

— Ні, — коротко відповів Деніс. — Я не взяв із собою машинки.

— Ви хочете цим сказати, що не можете писати без машинки?

Деніс похитав головою. Він не терпів розмов за сніданком і, крім того, хотів чути, що каже містер Скоган на тому кінці стола.

— …Мій план розв'язання церковної проблеми, — говорив містер Скоган. — напрочуд простий. Нині англіканське духівництво носить комірці задом наперед. Я примусив би їх носити задом наперед не тільки комірці, а й весь одяг: сюртук, жилет, брюки, черевики — так, щоб кожний панотець показував світові гладенький фасад, не порушений ні запонками, ні гудзиками, ні шнурками. Обов'язкове запровадження такої уніформи діяло б на тих, хто бажає увійти в лоно церкви, як корисний стримуючий засіб. Водночас це надзвичайно посилило б те, на чому так справедливо наполягав архієпископ Лод, — "красу святості" — у тих небагатьох, кого не вдасться стримати.

— Виявляється, в пеклі, — прочитала Прісілла із своєї недільної газети, — діти розважаються тим, що здирають шкіру з живих ягнят.

— Але ж, дорога леді, це тільки символ, — озвався містер Барбік'ю-Сміт, — матеріальний символ духовної істини. Ягнята втілюють…

— Тепер перейдімо до військової форми, — правив своєї містер Скоган. — Коли яскраво–червоні мундири та блискучі кокарди було замінено хакі, знайшлися люди, котрі висловлювали побоювання щодо майбутнього воєн. Але згодом, коли вони зрозуміли, наскільки елегантна нова англійська форма, як щільно облягає вона талію, як сластолюбно випинає стегна за допомогою бічних турнюрів–кишень, коли вони усвідомили дивовижні можливості бриджів і чобіт, то заспокоїлися. Скасуйте цю елегантність і спробуйте запровадити військову форму з полотна й прогумованої тканини, і ви дуже скоро побачите, що…

— Хто–небудь піде зі мною до церкви сьогодні? — спитав Г енрі Уїмбуш. Ніхто не відгукнувся. Тоді він причепурив свою нехитру пропозицію: — Бачте, я читатиму з біблії. І до того ж буде містер Бодихем. Його проповіді часом варто послухати.

— Дякую, дякую, — сказав містер Барбік'ю-Сміт. — Як на мене, то я віддаю перевагу богослужінням у нескінченному храмі Природи. Як це передав наш Шекспір? "Проповіді в книжках, каміння в бурхливих струмках" — Красивим жестом він показав на вікно, але вже в ту мить, коли підіймав руку, його почало тривожити хоч і невиразне, але настійне й неприємне відчуття, що з цитатою він щось наплутав. Але в якому місці? У камінні? У проповідях? Чи в книжках?

Містер Бодихем сидів у кабінеті у себе вдома. Готичні вікна стилю дев'ятнадцятого століття, вузькі й загострені догори, неохоче пропускали світло; у кімнаті було темно, хоч надворі сяяв липневий полудень. Під стінами вишикувались яруси книжкових полиць, покриті коричневим лаком і заставлені шеренгами товстих, важких теологічних фоліантів, із числа тих, якими у другорозрядних книгареньках звичайно торгують на вагу. Камін і полички над ним на різьблених веретеноподібних стовпчиках, письмовий стіл, стільці й двері — усе було покрите коричневим лаком. На підлозі лежав темний, червоно–коричневий килим. У кімнаті все було коричневе і стояв якийсь дивний коричневий запах.

Посеред цього коричневого присмерку сидів за столом містер Бодихем. Це був Чоловік у Залізній Масці. Сіре металеве обличчя, залізні вилиці й низький залізний лоб; залізні зморшки, суворі й непорушні, перекреслили згори вниз його щоки; ніс схожий на залізний дзьоб якогось невеличкого хижого птаха. Коричневі очі в глибоких оправлених залізом западинах; шкіра довкола них темна, наче обвуглена. Череп укритий густим, цупким, наче дріт, волоссям; колись чорне, тепер воно стало сірим. Вуха маленькі й красиві. Виголені щелепи, підборіддя, верхня губа — темні, як залізо. Голос у містера Бодихема — а надто коли

він підносив його під час проповіді — був різкий, ніби рипіння залізних завіс на дверях, яких давно не відчиняли.

Було близько половини на першу. Він тільки–но прийшов із церкви, захриплий і втомлений після проповіді. Він проповідував пристрасно й несамовито, залізний чоловік, що молотив ціпом у душі своєї пастви. Та у Кромі душі віруючих були з каучуку, з тугої гуми; ціп відскакував. У Кромі звикли до містера Бодихема. Ціп важко гупав по гумі, а гума майже завжди спала.

Сьогодні вранці, як і часто раніше, він виголосив проповідь про сутність бога. Він спробував примусити їх зрозуміти, що таке бог і як страшно накликати на себе його гнів. Бог, вважали вони, це щось сумирне й милосердне. Вони закривали очі на факти; мало того, вони закривали очі на Біблію. Коли "Титанік" занурювався у воду, пасажири співали: "Ближче, господи, до тебе". Хіба вони розуміли, до чого хотіли наблизитись? До білого пломеня справедливості, гнівного пломеня…

Коли виголошував свої проповіді Савонарола, люди вголос ридали й стогнали. А Кром завжди слухав містера Бодихема, нічим не порушуючи чемної тиші, лише іноді хтось кахикне або засопе. На передній лаві сидів Генрі Уїмбуш, спокійний, добре вихований, вишукано вдягнений. Бували моменти, коли містера Бодихема поривало збігти з казальниці й трусонути його, щоб він ожив, моменти, коли проповідник ладен був перебити, винищити свою паству.

Він понуро сидів за своїм столом. За готичними вікнами земля була тепла й огорнена дивовижним спокоєм. Все як і завжди. Та все ж, та все ж… Минуло майже чотири роки відтоді, як він виголосив ту проповідь на тему Євангелія від Матвія, глава 24, 7: "Бо повстане народ на народ і царство на царство; і будуть глади й мори, і землетруси…" Він ще тоді видрукував цю проповідь; було так необхідно, щоб увесь світ знав те. що він мусив йому сказати. На його столі лежав примірник тоненької брошури — вісім сірих сторінок, надрукованих шрифтом, який стерся, мов зуби старого пса, від нескінченного, монотонного чвакання

друкарського верстата. Він розгорнув брошуру і став читати в котрий уже раз.

"Бо повстане народ на народ і царство на царство; і будуть глади й мори, і землетруси..."

"Дев'ятнадцять віків проминуло, відколи наш Господь це сказав, і жоден із них не обійшовся без війн, чуми, голоду й землетрусів. Могутні імперії зникли з лиця землі, пошесті збезлюдили половину планети, сталися грандіозні стихійні катастрофи, під час яких безліч людей загинули від повеней, пожеж та ураганів. Протягом цих дев'ятнадцяти століть знову й знову повторювались такі явища, та вони не повернули на землю Христа. Їх можна вважати "знаменнями часу", бо то були знамення гніву господнього на одвічну гріховність людства, але то не були знамення, які вказували б на друге пришестя.

"Якщо правдиві християни вважають нинішню війну передвістям близького повернення господа, то не тільки тому, що це велика війна, яка призвела до загибелі мільйонів людей, не тільки тому, що голод усе сильніше стискає у своїх лабетах країни Європи, не тільки тому, що серед народів, які воюють, поширилися всякі можливі хвороби від пранців і до висипного тифу; ми вважаємо цю війну істинним Знаменням Часу тому, що її виникнення і розвиток позначені певними рисами, які майже напевне пов'язують її з віщуваннями християнських пророків про друге пришестя Г оспода.

"Дозвольте мені перелічити ознаки нинішньої війни, які особливо ясно вказують на те, що вона є Знаменням і провіщає друге пришестя. Господь наш сказав: "І проповідуватиметься це Євангеліє Царствія в усьому світі як свідчення всім народам; і тоді прийде край". Хоча з нашого боку було б надто самовпевненим визначати, яку міру євангелізації бог уважатиме за достатню, та ми можемо, принаймні в душі, сподіватися, що століття непослабної місіонерської роботи наблизило здійснення цієї умови. Щоправда, більша частина світового населення лишилася глухою до проповіді істинної віри, але це не може

перекреслити того факту, що Євангеліє проповідувалося "як свідчення" всім невірним, від папістів до зулусів. Відповідальність за те, що й далі переважає невіра, лежить не на проповідниках, а на тих, кому проповідують.

"З другого боку, загальновизнаним є те, що "висихання вод у великій ріці Євфрат", про яке згадується в шістнадцятій главі Апокаліпсису, означає занепад турецької могутності і є, як нам відомо, передвістям близького кінця світу. Взяття Єрусалима й успіхи в Месопотамії — це величезні кроки вперед на шляху до зруйнування Оттоманської імперії, хоч і слід зазначити, що, як показав галліполійський епізод, турки ще досить сильні. З погляду історії можна сказати, що всихання Оттоманської могутності відбувалося протягом усього минулого століття; останні два роки свідчать про помітне прискорення цього процесу, і не може бути сумнівів, що цілковитий занепад Туреччини не за горами.

"Пророцтво про висихання Євфрату тісно пов'язане з пророцтвом про Армагедон — світову війну, що має скінчитися лише з другим пришестям Христа, який повернеться нагло й несподівано, мов тать у нощі.

"Давайте ж розглянемо факти. В історії, так само як і в Євангелії від св. Івана, світовій війні безпосередньо передує висихання Євфрату, тобто занепад турецької могутності. Одного цього факту було б досить, щоб пов'язати нинішній конфлікт із Армагедоном Апокаліпсису і тим довести, що друге пришестя близько. Але можна навести ще надійніший і переконливіший доказ.

"До Армагеддона має призвести діяльність трьох нечистих духів, або гадів, які вийдуть із пащ Дракона, Звіра та Лжепророка. Якщо ми зможемо встановити, у що втілюються ці три сили зла, то багато в чому пояснимо справу.

"І Дракон, і Звір, і Лжепророк — усіх їх можна розпізнати в історії. Сатана, що може діяти тільки через людей, використав ці три сили у довготривалій війні з Христом, яка сповнила релігійними чварами останні дев'ятнадцять сторіч. Дракон, як переконливо доведено, — це поганський Рим, а дух, що виходить із його пащі, — то дух безвір'я. Звір, що його зображують також у вигляді Жінки, — то, безперечно, папська влада, і папізм — це дух, що вивергається нею. Існує лише одна сила, яка відповідає описові Лжепророка, вовка в овечій шкурі, знаряддя диявола, що діє під личиною Ягняти, і цією силою є так зване "Товариство Ісуса". Дух, що виходить із уст Лжепророка, — то дух Фальшивої Моралі.

"Таким чином, ми маємо підстави вважати, що три злих духи — це Безвір'я, Папізм та Фальшива Мораль. Чи не стали саме вони справжньою причиною теперішнього конфлікту? Відповідь очевидна.

"Дух Безвір'я становить істинний дух німецької критики. Вища Критика, як її зухвало йменують, заперечує можливість чудес, пророцтв та істинного натхнення і намагається трактувати Біблію з позицій об'єктивної науки. Протягом останніх вісімдесяти років повільно, але невпинно дух Безвір'я обкрадав німців, позбавлював їх Біблії й віри, і на сьогодні вони — нація безбожників. Отже, саме "Вища Критика" призвела до цієї війни, бо жодна християнська нація не змогла б воювати так, як це робить Німеччина.

"Тепер ми переходимо до духу Папізму, що спричинився до війни не менш, ніж дух Безвір'я, хоча його вплив, може, й не такий очевидний. Після франко–прусської війни вплив папи у Франції щодалі занепадав, у Німеччині ж він, навпаки, поступово зростав. Сьогодні Франція — це антипапська держава, зате в Німеччині вже існує досить могутня римсько–католицька меншість. Дві держави, що перебувають під контролем папи, Німеччина й Австрія, воюють із шістьма антипапськими державами — Англією, Францією, Італією, Росією, Сербією та Португалією.

Бельгія, безсумнівно, держава папська, і, звичайно, присутність серед союзників такого, по суті, ворожого елемента значною мірою зашкодила справедливій справі, і саме цим пояснюються наші відносні невдачі. Таким чином, аналіз розподілу ворожих угруповань ясно показує, що підгрунтям війни є дух папізму, а повстання в римсько–католицьких районах Ірландії лиш підтверджує цей висновок, очевидний для кожної мислячої й неупередженої людини.

"Дух Фальшивої Моралі відіграв не менш важливу роль у цій війні, ніж інші духи зла. Інцидент із "клаптиком паперу" — найостанніший і найочевидніший приклад прихильності Німеччини до цієї, по суті, нехристиянської, єзуїтської моралі. Мета — німецьке світове панування, і для її досягнення виправдовуються будь–які засоби. Це найсправжнісінький єзуїтський принцип, прикладений до міжнародної політики.

"Тепер тотожність установлено. Як це й було завбачено в Апокаліпсисі, три злі духи з'явилися саме тоді, коли занепад Оттоманської імперії став очевидним, і об'єдналися, щоб призвести до світової війни. Тому пересторога: "Пильнуйте, я прийду, як тать" — стосується нинішньої доби — і вас, і мене, і всього світу. Ця війна неминуче призведе до війни Армагедона і завершиться лише після повернення Г оспода.

"І що ж буде, коли він повернеться? Ті, хто у Христі, говорить нам св. Іван, будуть покликані до Вечері Ягня. Ті ж, кого він захопить у борні проти нього, будуть покликані до Вечері Великого Бога — до цієї похмурої учти, де бенкетуватимуть не вони, а бенкетуватимуть ними. "Бо, — як говорить св. Іван, — і побачив я ангела, що стояв на сонці; і скрикнув він дужим голосом, звертаючись до всіх птахів, що літали в небі: летіть і збирайтеся на Велику Вечерю Божу, щоб пожерти трупи царів і трупи сильних, трупи тисячоначальників, і трупи коней, і трупи тих, що сидять па конях, і трупи всіх людей, і вільних, і рабів, і малих, і великих". Усі вороги Христові будуть убиті мечем того, хто сидить на

коні, "і всі птахи живитимуться їхніми трупами". Це Вечеря Великого Бога.

"Це може статися скоро або й не скоро, бо для людей час тягнеться довго; та рано чи пізно Г осподь неминуче прийде й порятує світ від його теперішніх тривог. І горе тим, хто буде покликаний не до Вечері Ягняти, а до Вечері Великого Бога. Вони зрозуміють тоді, але запізно, що Бог — це бог Гніву так само, як і бог Прощення. Г осподь, який послав ведмедиць, щоб вони розірвали тих, хто глузував з Єлисея! Господь, який покарав єгиптян, що погрузли в гріху, безперечно, покарає і їх, якщо вони зволікатимуть і не покаються. Але, можливо, вже й пізно. Хто знає, може, навіть завтра, а може, й за мить Христос з'явиться серед нас нежданий, як тать? Може, зовсім скоро — хто знає? — ангел, який стоїть на сонці, скличе круків та стерв'ятників із їхніх щілин у скелях і нагодує їх смердючими трупами мільйонів нечестивих, що їх покарав гнів Господній. А тому будьте готові; пришестя Господа близько. Хай це сповнює вас надією, а не страхом і трепетом".

Містер Бодихем закрив брошуру і відкинувся на бильце крісла. Докази були обгрунтовані й абсолютно невідпорні, а проте ось уже чотири роки, як він виголосив цю проповідь, а в Англії досі мир, сяє сонце, люди в Кромі такі ж непутящі й байдужі, як завжди — і навіть ще більше, якщо тільки це можливо. От якби з неба йому було подано хоч якийсь знак! Але його прохання лишались без відповіді. Сидячи у своєму коричневому, лакованому кріслі біля готичного вікна, він мало не застогнав уголос. Учепився в бильця крісла і стискав, стискав їх, щоб заспокоїтись. Нігті його побіліли. Він ще й закусив губу і через кілька секунд міг уже розслабитись. Потім став дорікати собі за свою гріховну нетерплячку.

Зрештою, що таке чотири роки, міркував він. Щоб дійшло до Армагедона, потрібний тривалий час. Війна 1914 року була тільки першим знаком. А те що війна закінчилася, то, зрозуміло, це не більш як ілюзія. Вона ще ятриться в Сілезії, Ірландії, Анатолії; заворушення в Єгипті та в Індії, можливо, ще призведуть до поголовної різанини між

язичниками. Китайський бойкот Японії та суперництво Японії з Америкою на Тихому океані можуть спричинитися до нової великої війни на Сході. Перспективи, переконував себе містер Бодихем, не безнадійні; справжній, істинний Армагеддон може незабаром початися, і тоді, яко тать у ноші… А проте містер Бодихем і далі почував себе нещасним, невдоволеним. Чотири роки тому божі наміри здавалися йому такими зрозумілими! А тепер?

Тепер йому залишалося тільки злоститися. Більше того, тепер він страждав. Місіс Бодихем з'явилася несподівано й мовчки, мов привид, і безшелесно попливла по кімнаті. Над чорною сукнею якось тьмяно біліло її безкровне обличчя, очі були білясті, ніби вода у склянці, а солом'яне волосся — майже безбарвне. У руці вона тримала великий конверт.

— Це прийшло поштою, — мовила вона тихо.

Конверт був уже розпечатаний. Містер Бодихем механічно розгорнув його. В ньому була брошура, трохи товстіша, ніж його проповідь, і привабливіша на вигляд. "Торговий дім Шіні. Одяг для духовних осіб. Бірмінгем". Він почав гортати сторінки. Каталог було видрукувано зі смаком, шрифтом антиква з готичними заголовними літерами — точнісінько як релігійні видання. На кожній сторінці текст облямовували червоні рамки з гострими кутами. Замість крапок стояли червоні хрестики. Містер Бодихем перегорнув кілька сторінок.

"Сутани чорні з найкращої вовни. Готові до носіння; будь–яких розмірів.

Сюртуки для пасторів. Ціни від дев'яти гіней. Елегантний одяг, пошитий нашими досвідченими церковними кравцями".

З ілюстрацій, виконаних у півтонах, дивилися молоді священики. Одні — ошатно вдягнені; інші, атлетично збудовані, виглядали, як

регбісти перед виходом на поле; ще інші, з обличчями аскетів та великими сповненими екстазу очима, були вбрані в жакети, сюртуки, стихарі, пасторські вечірні ряси.

"Великий вибір риз.

Мотузяні пояси.

Особливі спідниці — замінники сутан. Шнурком обв'язуються навколо талії… Рекомендуються для літа і для країн з жарким кліматом".

Рухом, сповненим жаху й огиди, містер Бодихем жбурнув каталог у кошик для сміття. Місіс Бодихем подивилася на нього; в її білястих, затуманених очах не промайнуло ніякого виразу.

— Це село, — мовила вона своїм кволим голосом, — стає з кожним днем гірше й гірше.

— Що там іще скоїлось? — спитав містер Бодихем, який відчув раптом крайню втому.

— Я розповім тобі. — Вона підсунула коричневий, лакований стілець і сіла.

— Здається, в селі Кром відродилися Содом і Г оморра.

Деніс не танцював, та коли з піаноли струмками патоки й гарячих пахощів, цівками бенгальських вогнів полилися рвані ритми, все в ньому затанцювало. Маленькі негретята червонокрівців пішли в танок і забарабанили в його артеріях. Він перетворився на вмістилище ритму, на ходячий palais de danse (палац танцю). Це було дуже неприємно, неначе перші симптоми якоїсь хвороби. Він сів на підвіконня й насупився, вдаючи, ніби читає.

Біля піаноли сидів Г енрі Уїмбуш; він палив через бурштиновий мундштук довгу сигару і терпляче видавлював з інструмента деренчливі танцювальні ритми. Притулившись одне до одного, Гомбо й Анна рухалися так узгоджено й синхронно, що здавалися однією істотою з двома головами й чотирма ногами. Містер Скоган з блазенською поважністю човгав по паркету разом із Мері. Дженні сиділа в напівтемряві за піанолою і, здається, щось писала у великому червоному блокноті. Влаштувавшись у фотелях біля каміна, Прісілла та містер Барбік'ю-Сміт обговорювали високі матерії, і їх, очевидно, не обходив шум на Нижчому Рівні.

— Оптимізм, — незаперечним тоном говорив містер Барбік'ю-Сміт, намагаючись перекричати ритми "Шалених, шалених жінок", — оптимізм — це розкриття душі до світла; це поривання назустріч Богові і всередину Бога, це духовне саморозчинення в Нескінченному.

— Як це вірно! — зітхнула Прісілла, киваючи зловісно–пишною копицею зачіски.

— Песимізм же, — це втеча душі назустріч темряві. Це концентрація особистості на якійсь точці Нижчого Рівня; це духовне раболіпство перед простими фактами, перед грубими фізичними явищами.

"Вони шаленця зроблять і з мене", — гримів приспів у Денісових вухах. Таки зроблять, хай їм чорт! Шаленця, але недосить шаленого, в тім–то все лихо. Шаленого і знавіснілого всередині, — так, "знавіснілий" саме те слово, — знавіснілого від пристрастей. Але зовні він був безнадійно смирний.

Та ось знову перед ним Анна й Гомбо, рухаються наче одна гнучка істота. "Звір із двома спинами". І він забився в куток, удаючи, ніби читає, ніби не хоче танцювати і ніби взагалі зневажає танці. Навіщо?

Чому він народився не з таким обличчям, як у Гомбо? Бронзовим обличчям, схожим на мідний таран, якими в старовину довбали фортечні мури, доки вони впадуть. Він народився з іншим обличчям — пухнастим.

Музика стихла. Єдина гармонічна істота розпалася на дві. Анна, розчервоніла і трохи захекана, проколихалася через усю кімнату до піаноли й поклала руку містеру Уїмбушу на плече.

— Тепер, будь ласка, вальс, дядю Генрі, — сказала вона.

— Нехай буде вальс, — сказав він і повернувся до ящика, де лежали ролики. Він зняв старий ролик і поставив новий — мов слухняний мірошників наймит. "Рам–там, рам–ті–ті, там–ті–ті..." Мелодія поповзла важко, немов корабель, що вибирається на маслянисту хвилю. Чотиринога істота, ще грацiйніша й гармонічніша у своїх рухах, попливла по підлозі. О, чому він народився не з таким обличчям?

— Що ви читаєте?

Здригнувшись, він підвів голову. То була Мері. Їй пощастило вирватися з чіпких обіймів містера Скогана, який тепер заволодів новою жертвою — Дженні.

— Що ви читаєте?

— Сам не знаю, — чесно зізнався Деніс. Він подивився на титульну сторінку: книжка називається "Кишеньковий довідник скотаря".

— По–моєму, ви робите дуже розумно, що сидите й спокійно читаєте, — мовила Мері, спрямовуючи на нього свої порцелянові очі. — Не розумію, що людям подобається в тих танцях. Це така нудота.

Деніс не відповідав; вона його дратувала. З фотеля біля каміна до нього долинув звучний голос Прісілли.

— Скажіть–но мені, містере Барбік'ю-Сміт, я знаю, ви добре розумієтеся в науці… — З крісла містера Барбік'ю-Сміта долинуло зневажливе гмукання — Ця теорія Ейнштейна. Схоже, що вона перевертає весь зоряний всесвіт. Це дуже непокоїть мене через мої гороскопи. Розумієте…

Мері розпочала нову атаку.

— Хто із сучасних поетів подобається вам найбільше? — спитала вона. Деніса охопила лють. Чом ця занудна дівуля не дасть йому спокою? Він хотів слухати цю жахливу музику, дивитися, як вони танцюють (о, з якою легкістю, неначе створені одне для одного!), упиватися своїм стражданням. А тут з'являється ця і влаштовує йому ідіотський іспит! Точнісінько, як у "Питаннях Мангольда": "Які три хвороби пшениці ви знаєте?" — "Хто із сучасних поетів подобається вам найбільше?".

— Блайт, Мілд'ю і Смат, — відповів він лаконічно, як людина, абсолютно переконана в своїй правоті.

Минуло ще кілька годин, перш ніж Денісові пощастило піти до себе. Невиразні, але люті муки опанували його уяву. І не лише Анна примушувала його страждати, він оплакував самого себе, майбутнє, життя, весь світ. "Ця молодість, — знов і знов переконував він себе, — страшенно стомлює". Але правильний діагноз не міг вилікувати його недугу.

Скинувши з постелі простирадла й ковдри, він підвівся і став шукати полегшення в творчості, йому закортіло ув'язнити свою невимовну тугу в словах. За годину поміж чорнильних клякс та закреслень з'явилися дев'ять більш–менш завершених рядків:

Не знаю я, чого бажаю У літні ночі — тихі, темні.

Різноголосий хор вщухає Вітрів між густолистих крон,

Сум обляга чуття даремні:

Життя нестерпне, як полон — Повільна безпросвітна течія.

Не знаю я, чого бажаю.

Не знаю я.

Він прочитав це вголос, потім кинув почерканий аркуш у кошик для сміття і знову ліг у постіль. За кілька хвилин він уже міцно спав.

Містер Барбік'ю-Сміт поїхав. Авто понесло його на залізничну станцію, залишивши по собі слабкий запах спаленого бензину. Проводжати його виходив на подвір'я чималий загін; тепер вони поверталися назад, обходячи будинок в напрямку тераси й саду, йшли мовчки; ніхто не наважувався сказати щось про гостя, який поїхав.

— Ну, як він? — нарешті мовила Анна, повертаючись до Деніса і запитливо піднімаючи брови. Комусь–бо треба було починати.

Деніс відхилив виклик; він переадресував його далі, містеру Скоганові.

— Ну, як він?

Містер Скоган не відповів; він лише повторив:

— Ну, як він?

Право винести присуд було залишено Г енрі Уїмбушу.

— Дуже приємний компаньйон для уїк–енду, — проказав він замогильним голосом.

Не дуже цікавлячись, куди йдуть, вони спустилися тисовою алеєю, яка тяглась попід терасою й вела до басейну. Над ними здіймався будинок, який здавався надзвичайно високим, бо до його двадцятиметрового цегляного фасаду додавалася висота тераси. Прямовисні лінії трьох веж ішли вгору, настільки посилюючи враження височини, що воно приголомшувало. Підійшовши до басейну, всі повернулися до будинку.

— Той, хто будував цей дім, розумівся на своєму ділі, — сказав Деніс. — Це був архітектор.

— Навряд, — замислено мовив Генрі Уїмбуш. — Я не певен цього. Замок будував сер Фердінандо Лепіт, який процвітав за королеви Єлизавети. Він успадкував маєток від батька, а тому його приділили під час ліквідації католицьких монастирів. Адже Кром спочатку був монастирем, а в цьому басейні розводили рибу. Сер Фердінандо не захотів пристосовувати старі монастирські будівлі для своїх потреб, а використав їх лля видобутку каменю, з якого поставив нові комори, хліви та всякі прибудови, а також величезний новий цегляний дім — той, який ви бачите перед собою.

Він показав рукою в бік будинку й замовк. Похмурий, масивний, Кром майже загрозливо громадився перед ними.

— Найнезвичайніше в Кромі те, — втрутився в розмову містер Скоган, — що він є таким безперечним і сміливим витвором мистецтва. Він не йде на компроміс з природою, а кидає їй виклик і повстає проти неї. Він не схожий на замок Шеллі з "Епіпсіхідіона", в якому, коли я не помиляюсь, є такі рядки:

…Не людський хист його створив. Здається.

Самі титани вирвали із серця Землі той камінь, що стоїть віки Між рідних гір. стрімчастий і тривкий.

Ні, ні. Про Кром подібних дурниць сказати не можна. Якщо селянські халупи навіть повинні мати такий вигляд, ніби вони виросли з землі, то дім розумної й цивілізованої людини ні в якому разі не може бути таким. Навпаки, він має передавати вищість людини над тлінним життям. Починаючи з часів Вільяма Морріса, ми в Англії зовсім перестали це розуміти. Цивілізовані й освічені люди з серйозним виглядом удають із себе селян. Звідси всякі дивацтва, мистецтво й ремесла, архітектура котеджів і таке інше. У пригородах наших міст ви можете побачити повторювані в безлічі варіантів умисне–химерні імітації селянських халуп. Бідність, неуцтво й брак матеріалів створили у свій час халупу, яка у відповідному оточенні, безперечно, має свої чари. Ми ж тепер використовуємо своє багатство, технічні знання, великий набір матеріалів для того, щоб будувати мільйони імітованих халуп в абсолютно невідповідному оточенні. Чи можна уявити собі більшу дурість?

Г енрі Уїмбуш підхопив нитку своєї оповіді.

— Ви маєте цілковиту рацію, любий Скогане, — почав він. — Але я маю великі сумніви, чи поділяв сер Фердінандо ваші погляди на архітектуру і чи мав він взагалі хоч якісь погляди на архітектуру. Мушу зауважити, що коли він будував цей дім, його турбувало лише одне — як найкраще розташувати свої відхідки. Санітарія була єдиним серйозним захопленням у його житті. 1573 року він навіть надрукував невелику книжечку. — тепер це велика рідкість — під назвою "Деякі Поради щодо Відхідків, Викладені одним з Радників її Величності у Питанні Відхідків", в якій ця тема розглядалася з великим знанням справи й дуже вишукано. Його керівним принципом при впорядкуванні домашніх санвузлів було забезпечення максимальної відстані між убиральнею і каналізаційною системою. Неминучим наслідком цього було те, шо вбиральні мали розташовуватися нагорі будинку і поєднуватися з ямами або каналами в землі за допомогою вертикальних шахт. Не слід гадати,

що сер Фердінандо керувався лише матеріалістичними або чисто санітарними міркуваннями; для того, щоб ставити свої вбиральні якомога вище, в нього були також досить переконливі причини духовного порядку. Бо, як твердить він у третьому розділі своїх "Порад щодо Відхідків", потреби єства настільки ниці й грубі, що, підкоряючись їм, ми здатні забути про те, що ми — найблагородніші створіння всесвіту. Тому він дійшов висновку, що вбиральня в кожному домі має бути найближчим до неба приміщенням, що в ній мають бути вікна, з яких відкривається широкий і величний краєвид, і що стіни вбиральні мають бути заставлені книжковими полицями, на яких стояли б найвищі творіння людської мудрості, як–от: "Притчі Соломонові", "Про розраду філософією" Боеція, афоризми Епіктета й Марка Аврелія, "Зброя християнського воїна" Еразма Роттердамського та інші твори, давні й сучасні, що свідчать про шляхетність людської душі. У ^омі він зміг здійснити свої теорії. Нагорі кожної з високих веж він розмістив по вбиральні. Донизу йшла шахта на всю висоту будинку, тобто більш як на двадцять метрів, а також крізь підвали. Далі вона розгалужувалася на кілька каналів з проточною водою, прокопаних у землі на рівні фундаменту тераси. Ці канали вели до струмка, що протікав на кілька сотен ярдів нижче рибного ставу. Загальна довжина шахт від верхівки вежі до підземних каналів становила сто два фути. Вісімнадцяте сторіччя, з його прагненням до вдосконалень, знищило ці пам'ятки санітарної винахідливості. Якби не перекази і не докладний звіт, що його залишив сер Фердінандо, нам би навіть і на думку не спало, що ці прекрасні вбиральні колись існували. Ми могли б навіть припустити, що сер Фердінандо спорудив будинок такої дивацької і розкішної архітектури, керуючись тільки естетичними міркуваннями.

Роздуми про велич минулого завжди хвилювали Г енрі Уїмбуша. Коли він говорив, його обличчя жвавішало й аж світилося під сірим котелком. Думка про ці зниклі вбиральні глибоко зворушувала його. Він замовк; поволі обличчя його знов посіріло і стало двійником капелюха, яким було затінене. Запала мовчанка; здавалося, всіма заволоділи одні й ті самі меланхолійні думки. Яке воно все скороминуще і водночас незмінне — пішов у небуття сер Фердінандо із своїми вбиральнями, а Кром стоїть і

надалі. Яке яскраве в небі сонце, і яка невблаганна смерть! Шляхи господні недовідомі; шляхи людини ще незбагненніші...

— Аж серцю весело, — озвався нарешті містер Скоган, — коли чуєш про цих примхливих англійських аристократів. Створити собі теорію про вбиральні і збудувати величезний, розкішний дім для того, щоб утілити її в життя, — це надзвичайно, це незрівнянно! Мені приємно про них думати: ексцентричні мілорди, що мандрують по Європі в громіздких каретах з найхимернішнми намірами. Один вирушає до Венеції, щоб купити горло Ла Б'янкі!; певна річ, він не одержить його, доки вона не помре; пусте, він ладен чекати; він володіє колекцією заспиртованих горлянок уславлених оперних співаків. А інструменти славетних віртуозів — їх він також збирає, він спробує вмовити Паганіні, щоб той розлучився із своїм маленьким Гварнері, але в нього мало шансів на успіх. Паганіні не продасть своєї скрипки; та, може, він пожертвує хоча б однією із своїх гітар. Інші схибнулися на повстаннях — і ось один вмирає жалюгідною смертю серед диких греків, другий у білому шоломі веде італійців на їхніх гнобителів. Ще інші просто байдикують і демонструють на континенті свої химери. Вдома на дозвіллі вони викаблучуються ще вишуканіше. Бекфорд будує вежі, Портленд риє нори в землі, мільйонер Кавендіш живе в стайні, не їсть нічого, крім баранини, й розважається — о, лише заради власної втіхи — тим, що на півстоліття випереджає відкриття в галузі електрики. Славетні диваки! Вони здатні оживити будь–яку епоху. Коли–небудь, любий Денісе, — сказав містер Скоган, звертаючи на юнака блискучі, як намистинки, очиці, — коли–небудь ви повинні стати їхнім біографом. "Життя диваків". Яка тема! Я й сам залюбки взявся б за неї.

Містер Скоган замовк, знову глянув на височенний будинок, потім двічі або тричі промимрив слово "ексцентричність".

— Ексцентричність... У ній виправдання всіх аристократій. Вона виправдовує нетрудящі класи й успадковане багатство, привілеї можновладців та всі інші подібні несправедливості. Щоб зробити на цьому світі щось розумне, потрібен клас людей, надійно застрахованих

від громадської думки й злиднів, людей, які не працюють і не приречені марнувати свій час на ідіотську рутину, що йменується Чесною Працею. Потрібен клас, члени якого можуть думати і, в певних межах, робити, що їм заманеться. Потрібен клас, у якому люди, обдаровані ексцентричністю, можуть її собі дозволити і в якому ексцентричність взагалі терплять і розуміють. Ось що важливе в аристократії. Вона не тільки ексцентрична сама по собі — і часом у грандіозних масштабах; вона також допускає, ба навіть заохочує ексцентричність в інших. Ексцентричність митця чи модного філософа не викликає в неї того страху, ненависті й огиди, які інстинктивно відчуває в таких випадках буржуа. Це щось подібне до Резервації Червоношкірих Індіан, яка розмістилася серед величезної орди Убогих Блідолицих. У себе дикуни розважаються, — іноді грубувато, звичайно, занадто буйно, — і якщо по той бік з'являються схожі настрої, то резервація дає їм щось на зразок притулку від тієї ненависті, яку Вбогі Блідолиці, en bons bourgeois (як добропорядні громадяни, буржуа), відчувають до всього, що буяє або відрізняється від ординарного. Після соціальної революції не залишиться резервацій; червоношкірих потоплять у морі Вбогих Блідолицих. Що ж далі? Чи терпітимуть вони, що ви пишете вілланели мій, добрий Денісе? Чи дозволять вам, бідолашний Генрі, жити в цьому будинку розкішних убиралень і терпляче ритися в завалах непотрібних знань? Чи дозволять Анні…

— А вам, — урвала його Анна, — чи дозволять вам і далі базікати?

— Можете бути певні, що ні, — відповів містер Скоган. — Мені доведеться взятися до якоїсь Чесної Праці.

"Блайт, Мілд'ю і Смат"… Мері була спантеличена і схвильована. Можливо, її зрадив слух. Можливо, насправді він сказав "Сквайр, Біньйон і Шенкс" або "Чайлд, Бланден і Ерп" чи навіть "Аберкромбі, Дрінкуотер і Робіндранат Тагор". Можливо. Але ж слух у неї поки що добрий. "Блайт, Мілд'ю і Смат". Вона пам'ятала це виразно й чітко. "Блайт, Мілд'ю…" Вона була змушена неохоче визнати, що Деніс і справді вимовив ці неймовірні слова. Він умисне відхилив її спробу розпочати серйозну

розмову. Це жахливо. Чоловік, який не хоче серйозно говорити з жінкою тільки тому, що вона жінка, — ні. Мері цього не потерпить! Або Егерія, або нічого. Може, Гомбо більше справдить її надії. Щоправда, її трохи непокоїла його середземноморська спадковість; але він принаймні робить якесь серйозне діло. А Деніс? Зрештою, хто він такий? Якийсь дилетант, аматор...

Під студію Гомбо захопив собі невелику порожню комору, що стояла окремо, за подвір'ям ферми. Це була квадратна цегляна будівля з гострим дахом та маленькими віконцями. До дверей вела приставна драбина з чотирма щаблями, бо комора стояла на чотирьох масивних грибах із сірого каменю, недосяжна для пацюків. Усередині пахло пилюкою й павутинням, а в скісному сонячному промені, що о будь–якій годині дня проникав крізь якесь із віконець, завжди танцювали сріблясті порошинки. Тут Гомбо з якоюсь зосередженою люттю працював щодня по шість–сім годин. Він шукав чогось нового, чогось карколомного. Тільки б йому ухопити це.

Протягом останніх восьми років, майже половину з яких було витрачено на те, щоб перемогти у війні, він уперто прокладав дорогу через кубізм, поки не вийшов з протилежного боку. Він почав із малювання формалізованої натури, поступово підіймався у світ чистої форми і зрештою став малювати лише власні думки, втілені в абстрактні геометричні фігури. Для нього це був процес нелегкий, але радісний. А потім він раптом відчув гостре невдоволення, зрозумів, наскільки нечисленні й малоцікаві ті форми, що їх він спроможний вигадати; витвори ж природи, незбагненно витончені й досконалі, не мали ліку.

Він покінчив із кубізмом, він пройшов його наскрізь. Однак дисципліна кубізму не дозволила йому впасти у крайність культу природи. Він брав від природи її багаті, витончені, досконалі форми, але завжди прагнув перевтілити їх у щось цілісне, хвилююче просте й абстрактне; сполучити максимальний реалізм з максимальним спрощенням. Він завжди пам'ятав про дивовижні досягнення Караваджо. З темряви виникали форми реальності, що живе й дихає,

шикувалися в композиції, настільки ж кристально прості та єдино можливі, як математична ідея. Гомбо думав про "Апостола Матвія", про "Розіп'ятого Петра", про "Лютніста", про "Магдалину". Він знав секрет, той геніальний убивця, він знав секрет! І тепер Гомбо шукав його сам, ішов по сліду. Так, це буде щось карколомне, тільки б ухопити його!

Тривалий час у його мозку розбухала, як на дріжджах, одна ідея. Він виконав цілу папку етюдів, намалював картон; а тепер ця ідея набувала форми на полотні. Людина, що впала з коня. Велетенська й худа біла запряжна коняка займала верхню половину картини. Її низько опущена голова перебувала в тіні, а зір притягало величезне кістляве тіло та ноги, які стояли по обидва боки картини, ніби колони арки. На землі, між тими ногами, лежало вкорочене перспективою тіло людини, з головою на передньому плані та з широко розкинутими руками. Біле холодне світло падало з точки справа на передньому плані. Тварина й людина на землі були яскраво освітлені; а навколо них, перед ними й за ними чорніла ніч. Вони були самі в мороці, в них утілився всесвіт. Під аркою кінського черева, між ногами, погляд наштовхувався на непроникну темряву; внизу простір замикався тілом розпластаної людини. Похмура безодня в центрі, оточена світляними формами…

Картина була готова більш як наполовину. Гомбо весь ранок малював людину і тепер відпочивав, курячи сигарету. Відкинувшись назад, так що стілець уперся в стіну, Гомбо замислено дивився на полотно. Йому було приємно і водночас неспокійно. Сама по собі річ була гарна: він це знав. Однак те "щось", до якого він прагнув, ухопив він його чи ні? І чи вхопить хоч коли–небудь?

Обережний стук у двері — тук, тук. тук! Здивований Гомбо обернувся. Коли він працював, ніхто не смів турбувати його; це був один з неписаних законів.

— Заходьте! — покликав він. Двері розчинилися, і в них з'явилась верхня половина Мері. Вона наважилась подолати лише два щаблі.

Якщо він її не пустить, то відступ буде легший і почесніший, ніж коли б вона піднялася на самий верх.

— Можна зайти? — спитала вона.

— Звичайно.

Мері перескочила два останні шаблі й за мить переступила через поріг.

— З другою поштою вам надійшов лист, — сказала вона. — Я подумала, може, це щось важливе, і ось — принесла його вам. — Коли вона подавала листа, її очі, її дитяче обличчя сяяли щирістю. Більш благенького приводу вигадати було неможливо.

Гомбо глянув на конверт і поклав його до кишені, не розпечатавши.

— На щастя, — сказав він, — нічого важливого. А проте, дуже вам вдячний.

Запала мовчанка; Мері почувала себе трохи ніяково.

— Можна подивитися, що ви малюєте? — нарешті зважилася попросити вона.

Гомбо викурив сигарету тільки до половини; однаково він не малюватиме, поки її не допалить. Він подарує Мері ці п'ять хвилин, що відділяють його від сумного обов'язку.

— Найкраще дивитись на неї звідси, — порадив він.

Якийсь час Мері дивилася на картину мовчки. Вона просто не знала, що сказати, вона була вражена, була у скруті. Сподівалася побачити

шедевр кубізму, а перед нею було зображення людини й коняки, намальованих просто–таки з ганебною схожістю. Вона була дезорієнтована. Можна прийти в захват від репрезентативізму у творах старих майстрів. Але в сучасника?.. У вісімнадцять років їй би це ще могло сподобатись. Але тепер, після того, як вона пройшла п'ятирічну школу в найкращих знавців, її інстинктивною реакцією на такий зразок неорепрезентативізму могло бути лише презирство — вибух зневажливого сміху. Що він собі думає, цей Гомбо? Так безпечно було захоплюватися його попередніми картинами. А тепер Мері не знала, що й думати. Вона опинилася в дуже скрутному становищі.

— Чи не забагато світлотіні? — ризикнула вона нарешті і в душі привітала себе з тим, що знайшла таку делікатну і водночас таку гостру критичну формулу.

— Правильно, — погодився Гомбо.

Мері була задоволена; він узяв до уваги її критичну думку; це була серйозна дискусія. Вона схилила голову вбік і примружилась.

— По–моєму, це страшно мило, — сказала вона. — Але звичайно, це трохи занадто... занадто... trompe-l'oeil (обман зору), як на мій смак. — Вона подивилася на Гомбо, який не відповідав, а курив далі, замислено вдивляючись у картину. Мері провадила; — Коли я була в Парижі цієї весни, я бачила багато Чуплітського. Я у величезному захваті від його картин. Звичайно, це страшенно абстрактно — страшенно абстрактно і страшенно інтелектуально. Він лише накреслює на полотні кілька поздовжніх фігур — абсолютно пласких, розумієте?

— і намальованих чистими грунтовими кольорами. Але композиція в нього просто чудова. Що день він стає абстрактнішнм. Коли я була там, він відмовився від третього виміру і вже збирався відмовитися й від другого. Каже, що скоро буде лише чисте полотно. Це логічне завершення. Повна абстракція. Живопис себе вичерпав, він його кінчає.

Коли досягне чистої абстракції, то збирається взятись до архітектури. Він каже, що це інтелектуальніше, ніж живопис. Ви згодні? — спитала вона на останньому диханні.

Гомбо кинув недокурок і наступив на нього.

— Чуплітський закінчив малювати, — сказав він. — Я закінчив сигарету. Але малювати я буду й далі. — І, підійшовши до неї, він обійняв її за плечі й одвернув від картини.

Мері подивилась на нього. Її волосся відкинулося назад, мов безшелесний золотий дзвіночок. Очі в неї були ясні; вона всміхалася. Отже, та мить настала. Його рука обнімає її. Він посувався повільно, майже невідчутно, і вона кудись рухалася разом із ним.

— То ви згодні з Чуплітським? — перепитала вона. Може, та мить і настала, але вона й далі буде інтелектуальною, серйозною.

— Не знаю. Мені доведеться над цим подумати. — Гомбо послабив обійми, його рука впала з її плеча. — Обережно спускайтеся драбиною, — порадив він.

Здивована Мері оглянулась. Вони стояли перед розчиненими дверима. Вона на мить застигла на місці, збита з пантелику. Потім відчула, що рука, яка тільки–но спочивала на її плечі, опустилася і кілька разів доброзичливо й легенько шльопнула її нижче спини. Автоматично підкоряючися цим шльопанцям, Мері рушила вперед.

— Обережно спускайтеся драбиною, — ще раз порадив Гомбо.

Вона спускалася обережно. Двері за нею зачинились, і дівчина повільно пішла назад через подвір'я ферми; вона була замислена.

В обідню годину Генрі Уїмбуш спустився до їдальні, несучи з собою стосик друкованих аркушів, нещільно оправлених у картонну палітурку.

— Сьогодні, — урочисто оголосив він, — я закінчив друкувати мою "Історію Крома". Щойно я допоміг набрати останню сторінку.

— Ту саму славнозвісну "Історію"? — вигукнула Анна. Дядько Г енрі писав і друкував цей Magnum Opus (великий твір) скільки вона себе пам'ятала. Його "Історія" завжди була для неї чимось міфічним. Про неї часто розмовляли, але ніхто ніколи її не бачив.

— Я віддав їй майже тридцять років життя, — сказав містер Уїмбуш. — Двадцять п'ять років писав і чотири роки — друкував. І ось вона перед вами — уся хроніка, від народження сера Фердінандо Лепіта до смерті мого батька Вільяма Уїмбуша. Це історія Крома більше як за три з половиною століття, написана в Кромі й видрукувана в Кромі на моєму власному верстаті.

— Чи буде нам дозволено прочитати її тепер, коли вона завершена? — спитав Деніс.

Містер Уїмбуш кивнув.

— Звичайно, — сказав він. — І сподіваюся, що вона буде для вас цікавою, — додав він скромно. — Наша бібліотека багата на старовинні рукописи, і, по–моєму, мені пощастило пролити нове світло на походження тризубої виделки.

— А люди? — озвався Гомбо. — Сер Фердінандо та інші — чи були вони цікаві? Чи занотовано в історії родини які–небудь злочини або трагедії?

— Стривайте, — замислено потер підборіддя Г енрі Уїмбуш. — Зараз я можу пригадати лише два самогубства, одну насильницьку смерть,

чотири, а може, п'ять розбитих сердець і з півдесятка плям на гербовому щиті — щось там на зразок мезальянсів, зваблень, позашлюбних дітей тощо. Ні, в цілому це спокійна історія, без надзвичайних подій.

— Уїмбуші й Лепіти завжди були респектабельною компанією і не прагнули пригод, — сказала Прісілла з ноткою зневаги в голосі. — А якби мені довелося писати історію своєї родини, то це взагалі була б одна суцільна пляма від початку і до кінця. — Вона весело засміялася й налила собі ще вина в келишок.

— А якби я захотів написати свою історію, — зауважив містер Скоган, — то й починати її було б не варт. За другим коліном ми, Скогани, губимось у млі часу.

— Після обіду, — мовив Генрі Уїмбуш, трохи зачеплений зневажливою реплікою своєї дружини щодо власників Крома, — я прочитаю вам розділ з моєї "Історії", з якого ви взнаєте, що і в Лепітів були свої трагедії та дивні пригоди, хоч і на притаманний їм респектабельний лад.

— Приємно це чути, — сказала Прісілла.

— Що приємно? — спитала Дженні, раптом визирнувши із свого внутрішнього маленького світу, мов зозуля з годинника. Вона вислухала пояснення, всміхнулася, кивнула, прокукукала: — Зрозуміло, — і знову сховалася, ляснувши дверцятами.

Після обіду товариство перейшло до вітальні.

— Так от… — мовив Генрі Уїмбуш, підсовуючи стільця ближче до лампи. Він почепив кругле пенсне в черепаховій оправі і став обережно гортати сторінки своєї ще неповної книги. Нарешті знайшов потрібне місце. — Можна починати? — спитав він. підводячи погляд.

— Починайте, — сказала Прісілла і позіхнула.

Серед уважної тиші містер Уїмбуш відкашлявся й почав читати. "Хлопчик, якому судилося стати четвертим баронетом із дому Лепітів, народився 1740 року. Це була дуже маленька дитина, яка, з'явившись на світ, важила не більше трьох фунтів, але з самого початку була міцною й здоровою. На честь діда по матері, сера Геркулеса Оккема з Бішопс Оккем, хлопчика при хрещенні нарекли Геркулесом. Його мати, подібно до багатьох матерів, вела щоденник, в якому місяць за місяцем занотовувала, як він зростав. Хлопчик почав ходити в десять місяців, а коли йому не було ще й двох років, уже навчився вимовляти багато слів. У три роки він важив лише двадцять чотири фунти, а в шість був не більший на зріст і не важчий, ніж нормальна дворічна дитина. А проте він уже вільно читав та писав і виявляв видатні здібності до музики. Тим часом його мати народила ще двох дітей, хлопчика й дівчинку. Хлопчик помер немовлям від крупу, а дівчинку забрала віспа, коли їй не було ще й п'яти. Геркулес був єдиний із дітей, хто вижив. Своє дванадцяте літо Геркулес зустрів, усе ще маючи три фути і два дюйми зросту, його голова, дуже красива і благородної форми, була занадто велика як для його тіла, але в усьому іншому він був прекрасно збудований і, як на свій малий зріст, відзначався великою силою та зграбністю. Сподіваючись примусити його підрости, батьки зверталися до найвидатнішнх лікарів того часу. Їхні найрізноманітніші приписи виконувалися точно, але марно. Один рекомендував щедру м'ясну дієту, другий — фізичні вправи; третій сконструював маленьку дибу, на зразок тих, що їх застосовувала свята інквізиція. На ній юного Геркулеса витягували по півгодини вранці й увечері, і при цьому він терпів жахливі муки. Протягом наступних трьох років Геркулес виріс, можливо, ще на два дюйми. Після цього перестав рости остаточно, і на все життя залишився карликом трьох футів і чотирьох дюймів заввишки. Його батько, який покладав на сина великі надії, плануючи для нього військову кар'єру, не менш блискучу, ніж у Мальборо почував себе ошуканим. "Я спородив на світ потвору", — часто говорив він і так ненавидів сина, що хлопчик ледве насмілювався з'являтися перед батькові очі. Через таке розчарування він став відлюдним і лютим. Уникав усякого товариства

(кажучи, що йому, батькові lusus naturae (гра природи, потвора) сором з'являтися між нормальних, здорових людей) і почав пиячити наодинці. Це дуже скоро звело його в домовину; за рік перед Геркулесовим повноліттям батька вбив апоплектичний удар. Мати, чия любов до сина глибшала в міру того, як зростала ненависть батька, не набагато пережила чоловіка. Трохи більше ніж через рік вона померла від черевного тифу, об'ївшись устрицями.

Так у двадцять один рік Геркулес став власником великої спадщини, у тім числі маєтку й замку в Кромі. Врода та розум, якими він відзначався в дитинстві, збереглися й у зрілому віці, і, коли б не карликовий зріст, він посів би належне йому місце серед найгарніших та найосвіченіших молодих людей свого часу. Він добре знав грецьких і латинських авторів, а також сучасних йому англійських, французьких та італійських письменників. Мав чудовий музичний слух і непогано грав на скрипці, що її тримав, як віолончель, поставленою на підлогу між ногами. Дуже любив музику клавесина та клавікордів, але мав надто малі руки, щоб грати на цих інструментах. Була в нього маленька флейта із слонової кістки, виготовлена спеціально для нього, на якій він завжди, коли йому бувало сумно, награвав якусь нехитру селянську мелодію або джигу, переконаний у тому, що ця селянська музика краще розвіє його печаль, аніж наймайстерніші творіння композиторів. З ранніх літ він охоче вправлявся в писанні віршів, проте, усвідомлюючи непересічні здібності в цьому жанрі, він не опублікував жодного свого твору. "Мій зріст, — говорив він, — відбивається на моїх віршах; якби публіка і стала їх читати, то не тому, що я поет, а тому, що я карлик". Збереглося кілька рукописів із віршами сера Г еркулеса. Досить одного прикладу, щоб створилося про нього уявлення як про поета.

В прадавні дні — ще Авраам не пас Отар, ще не настав Гомера час.

Як крнцю грів Тувал, Явал здіймав шатри.

Ювал 8 вже володів мистецтвом гри. — Земля зродила Велетів. Колись Від тих потвор земна згиналась вісь.

Аж доки Бог свій віщий вилив гнів І Велетів у водах потопив.

Родюча ж Теллус знову привела На світ Героїв. Телепня н Вайла — М'язисті гори (не чоло — граніт!),

Звитяжних дурнів, буйних у борні.

Спливли віки. В Людини з плином змін Охляли м'язи — Ум сягнув глибин.

Не стало алебард і заборол — З'явились Пензль і Гусяче Перо.

Полотна сяйні, в книгах — дум розбіг Безсмертять людський геній вік–од вік,

І запал творчий у Людей не вщух:

Хоч тіло менше — та величний дух! Такий був поступ Людства на Землі: Герої йшли за Велетами вслід:

Огидні Велет і Звитяжець той: Жахає перший і смішить Герой;

Та люди, що на зміну їм прийшли. Ясний вогонь в душі своїй знайшли.

Ні Велет, ні Герой не спромоглись З бескетів м'яса видобути мисль;

Дух спав пІл тягарем важенних брил.

А розум був і темним, і сирим.

Лиш згодом тіло, скинувши вагу. Спізнало справжню мудрості жагу.

Що, мов маяк, прошила млу важку.

Чи може намір Долі хто збагнуть — Невже тут край свій знайде Людства путь? Людей, які набутками чеснот Так перегнали Велетів народ?

Та ні ж бо! Власна Богова рука Нас до Блаженства Тверді спонука І гряне день (вже в небі бачу я: Пророче сяйво з-поза хмар сія!).

Коли щасливі в Віку Золотім Поглянуть на історію, затим Аби знайти, що в людях наших теж Ум помертвів, а тіло, як і перш У Велетів незграбних, вийшло з меж..

О, прийде час. і звільниться Душа Від шкаралущі, скине зайвий шар,

І тіло граціозне в шал забав

Полине весело, на шовк отав;

Довершений і вишуканий плід Природи — Людство опанує світ.

Але коли? — Рід Велетів презлих Хоча й дрібніших, досі топче лик Землі. Бундючні, без чеснот — лише пиха Хвалитись вадами своїми їх штовха.

"Мовляв, погляньте, скільки моці в нас Потвор хвальба і тупість водночас.

Цькують усе. шо "менше", бевзі ці.

Вдаючи і себе божих посланців.

А ти, о Доле, вироком сумним Тяжієш над предтечами Весни:

Хто в світ прийшов Майбуть передректи.

Той скніє в пеклі злої німоти.

"Посівши володіння спадщиною, сер Г еркулес одразу взявся до реформ у своєму маєтку. Тому що, хоча він і не соромився своєї потворності, — а як видно з вірша, навіть гадав, що в багатьох відношеннях переважає звичайних людей, — сер Геркулес не хотів мати коло себе чоловіків і жінок нормального зросту. Більше того, розуміючи, що мусить відмовитися від усіх амбіцій, він поклав зовсім покинути великий світ і створити у Кромі, так би мовити, свій власний світ, у якому все повинно бути пропорціональне йому самому. Тому він позвільняв усіх слуг і поступово замінив їх новою челяддю, що мала карликовий зріст. Протягом кількох років він зібрав у себе численну двірню, з-посеред якої ніхто не був вищий за чотири фути, а найменший ледве сягав двох футів і шести дюймів. Батькових собак — сеттерів, мастіфів, хортів і гончаків — він попродавав або роздав як занадто великих та галасливих для його дому і замінив мопсами, королівськими спанієлями та всякими іншими собаками найдрібніших порід. Батькових коней він також продав. Для себе — як для верхової їзди, так і для запрягу, — він мав шість чорних шетландських поні, а також четверо рябих коників ньюфорестської породи.

Уладнавши таким чином маєток, він хотів тепер лише знайти собі гідну подругу, яка поділила б із ним його рай. Сер Г еркулес мав чутливе серце, і між шістнадцятим і двадцятим роком життя не раз уже відчув, шо таке кохання. Та коли одного разу він наважився освідчитись молодій леді, яку обрав, вона лише засміялась. Оскільки він наполягав, леді підняла його й, труснувши, як надокучливу дитину, звеліла, щоб він забирався геть, поки цілий, і ніколи більше їй не набридав. Незабаром історія набула розголосу — та й сама молода леді охоче її розповідала як особливо смішний анекдот. Геркулес зазнав жахливих, нестерпних образ і глузувань. З віршів, написаних у цей період, ми робимо висновок, що він хотів заподіяти собі смерть. З плином часу, однак, ця образа затерлася в його пам'яті; та вже ніколи, хоч закохувався сер Геркулес

часто й палко, не наважувався він навіть наблизитися до тих, хто його вабив. Дістався велику спадщину і зрозумівши, що його багатство дає йому змогу створити собі світ за власним вподобанням, Геркулес тепер знав, що коли йому судилося мати дружину — а він цього жадав, бо природа наділила його ніжним і воістину палким темпераментом, — він повинен вибрати її так само, як добирав собі слуг — серед карликів. Але скоро він переконався, що це справа вельми нелегка; адже він хотів одружитися лише з такою, котра відзначалася б красою і шляхетним походженням. Він відмовився від дочки лорда Бемборо з тієї причини, що, опріч карликового зросту, вона була ще й горбата; а іншою дівчиною, сиротою, яка походила з дуже славного гемиширського роду, він знехтував тому, що її обличчя, як у багатьох карликів, було бридке й зморщене. Нарешті, коли він уже геть зневірився, йому стало відомо з надійних джерел, що в графа Тітімало, венеціанського дворянина, є дочка витонченої краси, великої вченості, і всього трьох футів заввишки. Він негайно вирушив до Венеції й одразу ж по приїзді з'явився засвідчити свою шану графові, котрий, як виявилося, жив із дружиною та п'ятьма дітьми в дуже поганому помешканні і в одному з убогих кварталів міста. Граф перебував у настільки скрутному становищі, що навіть провадив у цей час переговори (ходили такі чутки) з мандрівною трупою блазнів і акробатів, — яка перед тим мала нещастя втратити свого тренованого карлика, — про те, щоб продати їм свою мініатюрну дочку Філомену. Сер Геркулес з'явився саме вчасно, щоб порятувати нещасну дівчину; він був так обворожений грацією та красою Філоменн, що вже на третій день офіційно запропонував їй руку й серце. Вона погодилася з великою радістю, так само як і її батько, що побачив у цьому англійському зятеві надійне й щедре джерело прибутку. Після скромного весілля, на якому одним із свідків був англійський посол, сер Геркулес із молодою дружиною повернулися морем до Англії і зажили, як здавалося, щасливим, хоч і небагатим на події життям.

Кром і його карликова челядь привели Філомену в захват, бо вона тут уперше відчула себе справжньою жінкою, що живе серед рівних собі й у дружньому середовищі. В неї було багато вподобань, спільних із чоловіком; як і він, вона любила музику. Філомена мала чудовий голос,

дивовижно сильний як для такого маленького створіння, і могла брати верхнє "ля" без будь–якого зусилля. Під акомпанемент чоловіка, що грав на своїй прекрасній кремонській скрипці, котру тримав, як тримають віолончель, про що ми вже згадували, вона співала всі найвеселіші і найніжніші арії з опер і кантат своєї батьківщини. Вони виявили, що можуть у чотири руки грати на клавесині всю музику, написану для двох звичайних рук, — і це стало для сера Геркулеса джерелом невимовної втіхи.

Коли вони не грали й не читали разом (а останнє вони робили часто — як англійською, так самой італійською), то проводили час у корисних вправах на свіжому повітрі. Іноді вони веслували на озері в маленькому човнику, але найчастіше їздили верхи або в кареті — розваги, які, через цілковиту для неї новизну, сповнювали Філомену особливого захвату. Після того, як Філомена навчилася чудово їздити верхи, вони з чоловіком часто виїжджали на полювання до парку, який у ті часи був набагато більший, ніж нині. Полювали не на лисиць чи зайців, а на кроликів зі зграєю тридцяти чорних і жовтувато–брунатних мопсів — ці собаки, якщо тільки вони не перегодовані, спроможні гнати кроликів, а також інших дрібних тварин. Четверо карликів–грумів у ясно–червоних лівреях, верхи на білих ексмурськнх поні, нацьковували собак, тим часом як їхні пан і пані в зелених костюмах скакали за ними чи то на чорних шетландських чи на рябих ньюфорестських поні. Вільям Стабс написав картину, яка зображувала великі гони — собак, коней, панів і грумів. Сер Геркулес був так захоплений його полотнами, що запросив художника, хоч той був нормальна на зріст людина, погостювати в замку, де він і написав цю картину. Окрім того, Стабс намалював портрет сера Г еркулеса і його дружини, що сидять у зеленій емальованій колясі, в яку запряжено четвірку чорних шетландців. Сер Г еркулес має на собі темно–фіалковий оксамитовий сурдут та білі панталони; Філомена — сукню з квітчастого муслiну і крислатий капелюшок із рожевим плюмажем. Обидві постаті в яскравій кареті чітко виділяються на темному тлі дерев; але з лівого боку картини дерева рідшають і зникають, і четверо чорних поні стоїть проти світлого і дивно зловісного

неба, на якому купчаться грозові хмари, забарвлені сонцем у золотаво–коричневий колір.

Так щасливо проминули чотири роки. На кінець четвертого Філомена відчула, що завагітніла. Сер Геркулес страшенно зрадів. "Якщо бог буде милостивий, — писав він у своєму щоденнику, — то ім'я Лепітів збережеться, і наша рідкісна й витончена порода переходитиме з покоління в покоління, поки світ не визнає вищість істот, над якими звик насміхатись". Коли його дружина народила хлопчика, він склав вірша, присвяченого цій події. Дитя охрестили Фердінандом на спогад про того, хто збудував дім.

Через кілька місяців у серце сера Г еркулеса та його дружини почав закрадатись якийсь неспокій. Річ у тім, що дитина росла дуже швидко. У рік вона важила стільки ж, скільки Геркулес, коли йому було три. "Фердінандо росте крещендо, — писала Філомена в своєму щоденнику. — Це видається неприродним". У півтора року дитина була на зріст майже такою самою, як їхній найменший жокей, чоловік тридцяти шести років. Невже можливо, щоб Фердінандові написано на роду стати людиною нормальних, велетенських розмірів? Це була думка, якої ні батько, ні мати ще не наважувалися висловити вголос, але кожен із них потай від іншого розмірковував над цим у своєму щоденнику із страхом і скорботою.

Коли Фердінандові виповнилося три роки, він був вищий за свою матір і лише на пару дюймів нижчий від батька. "Сьогодні ми вперше, — занотував сер Геркулес, — подивилися правді в очі. Неможливо далі приховувати огидну істину: Фердінандо не такий, як ми. У день його триріччя, коли нам годилося б радіти здоров'ю, силі та вроді нашої дитини, ми вдвох оплакували своє загибле щастя. Господи, дай нам силу нести цей хрест".

У восім років Фердінандо був такий великий і на диво здоровий, що батьки постановили, хоч і з неохотою, вирядити його до школи. З початком наступного семестру його відправили до Ітона, і в домі

запанував глибокий спокій. Фердінандо приїхав на літні канікули ще вищий і дужчий. Якось він ненароком збив із ніг дворецького, і той зламав руку. "Він брутальний, неуважний і нічого не хоче слухати, — записав його батько. — Єдине, що навчить його добре поводитись, це тілесне покарання". Фердінандо, що на той час був уже на сімнадцять дюймів вищий за батька, так і не дістав тілесного покарання.

Якось через три роки Фердінандо приїхав на літні канікули з величезним мастіфом. Він купив його у Віндзорі в якогось діда, котрий не міг прогодувати такого здоровенного пса. Це була люта й підступна тварина. Ледве з'явившись у домі, мастіф напав на одного з улюблених мопсів сера Г еркулеса, вчепився у нього зубами і мотав так, що той мало не здох. Сер Г еркулес дуже розгнівався і наказав посадити пса на ланцюг у дворі біля стайні. Фердінандо похмуро відповів, що соба ка належить йому і що він держатиме його там, де захоче. Батько, що почав сердитись, звелів йому негайно забрати пса з дому. Фердінандо навіть не ворухнувся. В цю мить увійшла його мати. Собака налетів на неї, звалив її з ніг і дуже покусав їй плече й руку; за мить він, мабуть, учепився б їй у горло, якби сер Геркулес не вихопив шпагу і не простромив мастіфові серце. Повернувшись до сина, він звелів йому негайно вийти з кімнати, бо він не заслуговує бути поряд із матір'ю, якої мало не вбив. Вигляд сера Г еркулеса, що стояв однією ногою на трупі велетенського пса, тримаючи в руці закривавлену шпагу, настільки вражав, такими владними були його голос, жести і вираз обличчя, що Фердінандо злякано вислизнув навшпиньки із кімнати і до кінця канікул поводився якнайпристойніше. Незабаром його мати одужала від укусів, але відтоді постійно жила серед уявлюваних кошмарів.

Два роки, які Фердінандо провів на континенті, відбуваючи традиційну подорож, були для його батьків періодом щасливого перепочинку. Але й тоді їх переслідували думки про майбутнє; навіть розваги їхньої молодості не могли дати їм заспокоєння. Леді Філомена втратила голос, а сер Геркулес надто страждав від ревматизму, щоб грати на скрипці. Правда, він ще їздив верхи за своїми мопсами, але його дружина почувала себе надто старою і, після пригоди з мастіфом,

надто нервовою для подібних розваг. У кращому разі, щоб зробити приємність чоловікові, вона їхала за гонами в маленькому кабріолеті, запряженому найспокійнішими старими шетландцями.

Настав день, коли мав повернутися Фердінандо. Філомена, яка нездужала через невиразні страхи й передчуття, пішла до своєї кімнати й лягла в постіль. Сер Геркулес зустрів сина сам. До зали увійшов велетень у коричневому дорожньому костюмі. "Вітаю тебе, сину", — сказав сер Геркулес голосом, що ледь тремтів.

"Сподіваюся, ви здорові, сер". — Фердінандо нахилився, щоб потиснути батькові руку й знову випростався. Маківка сера Геркулеса була на одному рівні з його стегном.

Фердінандо приїхав не сам. З ним було двоє приятелів одного з ним віку, і кожен із молодих людей привіз слугу. Ось уже тридцять років Кром не опоганювався присутністю стількох представників звичайної людської породи. Сер Геркулес був прикро вражений і навіть обурений, проте довелося підкоритися законам гостинності. Він привітав молодих джентльменів із похмурою чемністю, а слуг відпровадив на кухню, звелівши, щоб про них добре подбали.

На світло видобули старий фамільний обідній стіл, з якого стерли давній порох (сер Геркулес і його дружина звикли обідати за маленьким столиком двадцяти дюймів заввишки). Саймонові, старому дворецькому, який був у змозі лише заглядати через край великого стола, під час вечері допомагали троє слуг, що їх привезли з собою Фердінандо та його гості.

Сер Геркулес сидів на чільному місці і з властивим йому тактом підтримував розмову про радощі закордонної подорожі, про красоти мистецтва й природи, які мандрівник бачить у далеких краях, про венеціанську оперу, про хори хлопчиків в італійських церквах та про всякі інші такі речі. Молоді люди слухали його неуважно, вони пильно

стежили за зусиллями дворецького, який міняв страви й наповнював келихи. Вони ховали свій сміх за сильними нападами кашлю, шо повторювались раз у раз, або прикидалися, ніби чимось давляться. Сер Геркулес удав, ніби нічого не помічає, і перевів розмову на спорт. Тоді один з молодиків запитав, чи правда, що, як йому розповідали, сер полює на кроликів зі зграєю мопсів. Сер Г еркулес відповів, що це справді так, і почав описувати деякі подробиці гонів. Молоді люди застогнали від реготу.

Коли вечеря скінчилася, сер Геркулес сповз зі свого стільця і під приводом, що він мусить подивитися, як почуває себе леді, пішов, сказавши їм добраніч. Молодики хапалися за животи. Він піднімався по сходах, а за ним лунали вибухи сміху. Філомена не спала: вона лежала в ліжку, дослухаючись до оглушливого реготу й тупотіння незвично важких кроків на сходах і в коридорах. Сер Геркулес підсунув стілець до її ліжка й довго сидів мовчки, тримаючи руку дружини в своїй та час від часу ніжно стискуючи її. Приблизно о десятій годині їх сполохав страшенний лемент. Почувся брязкіт розбитого скла, гупання ніг, вигуки й регіт. Тоді сер Геркулес підвівся і, незважаючи на благання дружини, пішов подивитись, що сталося. На сходах не було світла, і він спустився навпомацки. Гамір посилився, уже можна було розібрати окремі слова та фрази. З-під дверей їдальні пробивалася смужка світла. Сер Геркулес нечутно перейшов залу. Тільки–но він наблизився до дверей, знову почувся дзенькіт розбитого скла і брязкіт металу. Що вони там роблять? Зіп'явшись навшпиньки, він зумів зазирнути в замкову шпару. Посеред погромленого столу старий Саймон, дворецький, танцював джигу. Він упився до того, що насилу втримував рівновагу. Під ногами в нього хрускало й дзвеніло бите скло, а його черевики наскрізь промокли від розлитого вина. Троє молодиків стукали по столу руками або порожніми пляшками, підохочуючи старого реготом і вигуками. Троє слуг також сміялися, прихилившись до стіни. Раптом Фердінандо шпурнув у танцюриста жменю каштанів. Маленький чоловічок захитався й упав горілиць, поваливши карафу та кілька склянок. Вони поставили його на ноги, дали йому випити бренді, поплескуючи по спині. Старий посміхався й гикав. "Завтра ми влаштуємо балет усієї двірні", — гукнув

Фердінандо. "А татусь Геркулес візьме свою палицю і вбереться в лев'ячу шкуру", — додав один з його товаришів, і всі троє зайшлися гучним реготом.

Сер Геркулес не схотів більше ні дивитись, ні слухати. Він знову перейшов через залу і став підійматися сходами, насилу пересуваючи ноги. То був кінець; для нього не залишалося місця на цьому світі, світ був затісний для нього і Фердінандо.

Дружина все ще не спала; зустрівши її тривожний погляд, сер Г еркулес мовив: "Вони знущаються із старого Саймона. Завтра буде наша черга". Якусь хвилину вони мовчали.

Нарешті Філомена сказала: "Я не хочу побачити завтра".

"Справді, краще його не бачити", — відповів сер Г еркулес. Зайшовши до свого кабінету, він записав у щоденник повний і докладний звіт про події цього вечора. Ще й не дописавши, він покликав камердинера і звелів приготувати йому ванну з гарячою водою на одинадцяту годину. Скінчивши писати, він зайшов до кімнати дружини, приготував дозу опіуму у двадцять разів сильнішу за ту, яку вона звичайно вживала, коли не могла заснути, і подав їй із словами: "Ось ваше снодійне".

Філомена взяла склянку, але випила не одразу. На очах у неї проступили сльози. "Пам'ятаєте, ми завжди співали влітку, сидячи sulla terrazza (на терасі). Ледве чутним, надтріснутим голосом вона проспівала кілька тактів із Страделли: "Amor, amor, noe dormer piu (любов, любов, не засинай). А ви грали на скрипці. Здається, це було зовсім недавно, і водночас так давно, так давно. "Addio amor, a rivederti (Прощай, кохання, до зустрічі)". Вона випила "снодійне" і, впавши на подушку, заплющила очі. Сер Геркулес поцілував їй руку і вийшов навшпиньки, неначе боявся її збудити. Він повернувся до кабінету, записав у щоденник останні слова дружини і налив повну ванну води,

що її вже принесли за його наказом. Вода була надто гаряча, і він не зайшов у ванну одразу, а взяв з полиці Светонія. Він хотів прочитати, як помер Сенека. Розкрив навмання книжку. "Але до карликів, — прочитав сер Геркулес, — він почував відразу, вважаючи їх lusus naturae і віщунами лиха". Він здригнувся, наче від удару. Пригадав, що той самий Август демонстрував у амфітеатрі юнака шляхетного походження на ім'я Луцій, який не мав навіть двох футів заввишки і важив сімнадцять фунтів, одначе мав голос нечуваної сили. Він гортав сторінку за сторінкою. Тіберій, Калігула, Клавдій, Нерон — що далі, то моторошніше. "Свого вихователя Сенеку він примусив заподіяти собі смерть". А Петроній перед смертю покликав до себе друзів і просив, щоб вони розмовляли з ним не про філософію, а про кохання й любовні пригоди, тим часом як життя витікало з нього крізь розтяті вени… Ще раз умочивши перо в чорнило, сер Геркулес записав на останній сторінці свого щоденника: "Він помер смертю римлян". Потім занурив пальні однієї ноги у воду і, впевнившись, що вона не дуже гаряча, скинув халат, узяв бритву й сів у ванну. Одним помахом він глибоко розітнув ліву кисть там, де була артерія, ліг на спину й заглибився в роздуми. Кров повільно витікала, утворюючи у воді спіралі та кільця. Скоро вся вода в купелі стала рожевою. Колір густішав; сер Геркулес відчув, як ним оволодіває непереборний сон; він плив з одного неясного видіння в інше… Незабаром міцно заснув. У його маленькому тілі було небагато крові".

Пити каву після ланчу товариство перейшло до бібліотеки. Її вікна виходили на схід, і о цій порі дня тут було найпрохолодніше місце в усьому будинку. То була велика кімната, заставлена ще у ХУШ сторіччі білими фарбованими полицями вишуканої форми. В одній стіні були двері, замасковані рядами книжкових макетів. Двері відкривали доступ у глибоку шафу, де серед старих листів та газет, порохнявів у темряві саркофаг із мумією вельможної єгиптянки, що його привіз зі своєї подорожі сер Фердінандо–другий. На відстані десяти ярдів ці потайні двері здавалися кількома рядами полиць, заставлених справжніми книжками. Перед ними стояв містер Скоган із чашкою кави в руці.

— Нижню полицю, — говорив він, — займає енциклопедія в чотирнадцяти томах. Корисно, але нуднувато. Те саме можна сказати і про "Словник фінської мови" Капрімалджа. "Біографічний словник" обіцяє значно більше. "Біографії людей, що народились великими", "Біографії людей, що домоглися величі", "Біографії людей, яким було нав'язано велич" і "Біографії людей, які ніколи не були великими". А ось аж десять томів "Праць і подорожей Томса" і роман "У гонитві за примарою", що належить перу невідомого автора і ледве вміщується в шести. А це що? — містер Скоган став навшпиньки і придивився: — Сім томів "Повістей Нокеспотча". Любий Генрі, — сказав він, обертаючись, — тут ваші найкращі книжки. Я охоче віддав би за них решту вашої бібліотеки.

Містер Уїмбуш, щасливий володар багатьох першовидань, дозволив собі поблажливо усміхнутися.

— А може, — провадив містер Скоган, — це тільки корінці з назвами? — він відчинив дверцята шафи й зазирнув досередини, ніби сподіваючись знайти за ними й самі книжки. — Ух! — вигукнув він і знов причинив дверцята. — Тхне порохом і цвіллю. Як символічно! Люди чекають від шедеврів минулого якогось чудесного осяяння, але знаходять лиш пітьму й порох, і легкий запах гниття. Кінець кінцем що таке читання, як не порок, подібний до пияцтва, розпусти або чогось подібного? Люди читають, щоб полоскотати й потішити свій розум, і, головне, щоб порятуватися від думок. І все ж таки… "Повісті Нокеспотча"…

Він замовк і став замислено барабанити пальцями по корінцях неіснуючих, недосяжних книжок.

— Але я не згодна з вами щодо читання, — сказала Мері. — Я маю на увазі серйозне читання.

— Цілком правильно, Мері, цілком правильно, — відповів містер Скоган. — Я геть забув, що в цій кімнаті є серйозні люди.

— Мені подобається ваша схема біографій, — мовив Деніс. — У її межах знайдеться місце для кожного з нас; вона всеосяжна.

— Атож, біографії — це непогано, це навіть дуже добре, — погодився містер Скоган. — Я їх уявляю собі написаними дуже вишукано у стилі часів Регентства — такий собі Брайтонськнй павільйон із слів; їх автором міг би бути сам великий доктор Лемпріе. Ви читали його класичний словник? О! — містер Скоган підніс руку і дав їй упасти. Цей жест мав означати, що йому бракує слів.

— Прочитайте його біографію Єлени, прочитайте, як Юпітер, обернувшись у лебедя, "дістав можливість скористатися зі свого становища", залишившись vis–a–vis з Ледою. І подумати тільки, — адже він міг, він навіть повинен був написати ці біографії Великих Людей! Яка це має бути праця. Генрі! І ось через безглузде впорядкування вашої бібліотеки ми не можемо її прочитати.

— Я віддаю перевагу "Г онитві за примарою", — сказала Анна. — Роман у шести томах — це, мабуть, заспокоює.

— Еге ж, заспокоює, — повторив містер Скоган. — Ви знайшли правильне слово. "У гонитві за примарою" — книга грунтовна, але трохи старомодна — картини з життя духівництва в п'ятдесятих роках; типии дрібних землевласників; селяни — для пафосу або комізму, і — як тло — неодмінні спокійно–мальовничі краєвиди. Все дуже гарне й солідне, але трошки нудне і схоже на натуральний пудинг. Мені особисто більше до смаку "Праці й подорожі Томса". Ексцентричний містер Томе із Томе Хілла. Друзяка Том Томе, як називали його друзі. Він прожив десять років на Тібеті, впроваджуючи виробництво очищенного вершкового масла за сучасною європейською технологією, що дало йому можливість піти у відставку в 36 років із кругленьким капітальцем. Останні роки

життя він присвятив подорожам і роздумам; і ось результат. — Містер Скоган постукав пальцем по книжкових макетах. — А тепер ми дійшли до "Повістей Нокеспотча". Який шедевр і яка велика людина! Нокеспотч знав, як писати белетристику. О, Денісе, якби ви тільки змогли прочитати Нокеспотча, ви б не стали писати нудний роман про розвиток характеру молодого чоловіка, ви не стали б детально й вишукано змальовувати культурне життя Челсі, Блумсбері та Хемстеда. Ви спробували б написати книгу, яку можна читати. Та ба! Через особливе впорядкування бібліотеки нашого господаря ви ніколи не прочитаєте Нокеспотча.

— Повірте, мені дуже шкода, — мовив Деніс.

— Саме Нокеспотч, — вів далі містер Скоган, — великий Нокеспотч звільнив нас від похмурої тиранії реалістичного роману. "Моє життя, — сказав він, — не таке довге, щоб я міг дозволити собі марнувати дорогоцінні години на описи буржуазних інтер'єрів". І ще він сказав: "Мені остогидло дивитись на те, як людський розум загрузає в соціальних проблемах; я волію поміщати його в порожнечі, де йому весело й безтурботно".

— Вибачайте, — озвався Гомбо, — але ж Нокеспотч писав іноді трохи туманно, чи не так?

— Справді, — відповів містер Скоган, — але він це робив навмисне.

Тому його вважали глибшим, ніж він був. Однак темний і двозначний він тільки в своїх афоризмах. У "Повістях" він завжди прозорий. О, ті його "Повісті", то справжні перлини! Як мені розповісти про них? Примарні персонажі миготять на їхніх сторінках, наче яскраво виряджені акробати на трапеціях. Незвичайні пригоди і ще незвичайніші міркування. Розум і почуття, звільнені від усіх ідіотських турбот цивілізованого життя, то відступаючи одне від одного, то стикаючись, ідуть у хитромудрому й вишуканому танці. Колосальна ерудиція й

невичерпна фантазія. Усі сучасні і давні ідеї витають у "Повістях", похмуро всміхаються або кепкують самі із себе і зникають, звільняючи місце для чогось нового. Мова його творів багата й фантастично різноманітна. Дотепи невичерпні і...

— Але ж наведіть хоч один приклад! — урвав його Деніс.

— На жаль, велика книга Некеспотча схожа на меч Екскалібур — відповів містер Скоган. — Вона залишиться за цими дверцятами і чакатиме на письменника, чий геній зможе явити її на світ. А я навіть не письменник. Визволити Нокеспотча з його дерев'яної в'язниці я заповідаю вам, любий Денісе.

— Спасибі, — відказав Деніс.

— За часів галантного Брантома, — говорив містер Скоган, — кожну дебютантку французького двору запрошували на обід до королівського столу, де їй подавали вино у красивому срібному келиху італійської роботи. Це був не простий келих, той кубок дебютанток, тому що в ньому було надзвичайно майстерно та наївно вигравіювано ряд жвавих амурних сцен. Із кожним ковтком, що його робила молода особа, ці гравюри поступово оголялися, а всі придворні з цікавістю стежили за нею щоразу, коли вона опускала свого носика в келих, — чи червоніє вона, побачивши те, що виринає з-під випитого вина. Якщо дебютантка червоніла, вони сміялися з її невинності, якщо ж ні, то сміялися через те, що вона знає надто багато.

— Ви пропонуєте відродити цей звичай у Бекінгемському палаці? — спитала Анна.

— Ні. — відповів містер Скоган. — Я просто навів цей анекдот як ілюстрацію тих весело відвертих звичаїв XVI століття. Я міг би розповісти й багато інших анекдотів, які свідчать, що звичаї сімнадцятого й вісімнадцятого, п'ятнадцятого й чотирнадцятого сторіч,

та й будь–якого іншого сторіччя, починаючи від часів Хаммурапі, були так само веселі й відверті. Єдиною епохою, коли звичаї не відзначалися такою веселою щирістю, було благословенної пам'яті дев'ятнадцяте століття. То був дивовижний виняток. І однак, виявляючи явну неповагу до історії, воно дивилося на свої страхітливі умовчання, як на щось нормальне, природне й правильне; відвертість попередніх п'ятнадцяти чи двадцяти тисяч років вважалася анормальною і порочною. То був курйозний феномен.

— Я цілком згодна. — Мері аж похлинулась від хвилювання, кваплячись висловитися. — Хавелок Елліс говорив…

Містер Скоган, як регулювальник, що зупиняє потік машин, підніс руку:

— Авжеж, він говорив. Я знаю. І це веде мене до наступної проблеми: природа протидії.

— Хавелок Елліс…

— Протидія, коли вона виникла, — а виникла вона незадовго до початку цього століття, — протидія вилилась у відвертість, але не в ту відвертість, яка панувала в минулому. Ми повернулися назад, але не до давньої веселої щирості, а до наукової відвертості. Все, що має відношення до Ероса, стало страшенно серйозним. Вдумливі молоді люди твердили в пресі, що віднині стане просто неможливим обернути на жарт будь–що, пов'язане з сексом. Професори писали товсті книги, в яких кохання було стерилізовано й проанатомовано. У серйозних молодих жінок, як–от у Мері, зробилося звичкою з філософським спокоєм обговорювати такі речі, лише натяку на які було б досить, щоб розбудити в юнакові шістдесятих років любовний шал. Без сумніву, усе це гідне поваги. А проте, містер Скоган зітхнув, — мені хотілося б, щоб до цього наукового запалу домішувалось хоч трохи життєрадісного духу Рабле й Чосера.

— Я з вами абсолютно не згодна, — заявила Мері. — Секс — не жарти, це серйозно.

— Можливо, — відповів містер Скоган. — Можливо, я безсоромний дід, бо мушу зізнатися, що не здатний завжди ставитися до цього абсолютно серйозно.

— Але ж послухайте… — розгнівано почала Мері. Її обличчя палало від збудження. Її щоки були схожі на два великі стиглі персики.

— Так, так, — правив своєї містер Скоган, — мені здається, що кохання — це єдиний із аспектів людського життя, в якому сміх і втіха мають перевагу, хоча б невелику, над нещастям і мукою.

— Я абсолютно не згодна, — сказала Мері.

Запала мовчанка. Анна поглянула на годинник.

— Уже за чверть восьма, — зауважила вона. — Цікаво, коли ж приїде Айвор?

Вона підвелася зі свого шезлонга, сперлась на балюстраду тераси і подивилася в бік долини й далеких пагорбів. Під рівним світлом вечірнього сонця місцевість стала схожою на гравюру. 1 трава, й пшениця, і листя дерев тепер чітко вирізнялися, ніби зазнали якоїсь чудесної зміни.

— Дивіться! — раптом мовила Анна і показала пальцем у далечінь. На тому боці долини летіла понад небокраєм хмарка куряви, яку сонце запалило рожевим золотом. — Це Айвор. Ніхто інший так швидко не їздить.

Хмарка куряви скотилась у долину і зникла з очей. Клаксон оголосив про її наближення ревом морського лева. А за хвилину Айвор уже

виринув із–за рогу будинку. Його волосся розвіювалося від швидкої їзди. Побачивши їх, він засміявся.

— Анно, люба, — гукнув він і обняв її, обняв Мері й мало не обняв містера Скогана. — Ну, ось і я. Я їхав з несосвітенною швидкістю. — У Айвора був багатий, але трохи своєрідний лексикон. — Я не спізнився до вечері? — Він виліз на балюстраду і сів там, теліпаючи ногами. Однією рукою обійняв велику кам'яну вазу для квітів і лагідно притулився щокою до її твердого замшілого боку. У нього було хвилясте каштанове волосся та дуже блискучі, неймовірно блакитні очі. Голова вузька, обличчя довгасте, ніс орлиний. Під старість — хоча важко було уявити Айвора старим — його риси могли змінитися і стати зловісними, як у Залізного Герцога. Але тепер, у двадцять шість років, вражала не форма його обличчя, а вираз. Вираз був чарівливий і життєрадісний, а усмішка осяйна. Він не залишався ані хвилини у спокої. Рухи його були рвучкі, але граційні. Здавалося, невичерпне джерело енергії живить його тендітне і стрункe тіло.

— Ні, ти не запізнився.

— Ви прибули вчасно, щоб відповісти на одне запитання, — сказав містер Скоган. — Ми якраз сперечалися, чи вважати кохання серйозною річчю. А ви як гадаєте?

— Чи кохання серйозна річ? — перепитав Айвор. — Безперечно.

— Я ж казала! — тріумфуюче вигукнула Мері.

— Але в якому розумінні? — спитав містер Скоган.

— Я хотів сказати, що це серйозне діло. Воно ніколи не набридає.

— Розумію, — сказав містер Скоган. — Саме так.

— Коханню можна віддаватися, — вів далі Айвор, — завжди й усюди. Жінки навдивовижу однакові. Форми трохи різні, от і все. В Іспанії, — вільною рукою він окреслив кілька опуклостей, — їх неможливо обминути на сходах. В Англії, — він поєднав кінці вказівного й великого пальців і, опускаючи руку, зобразив уявний циліндр, — в Англії вони трубоподібні. Але їхні почуття завжди однакові. Принаймні з мого досвіду.

— Дуже радий це чути, — сказав містер Скоган.

Дами покинули товариство, і по колу пішов портвейн. Містер Скоган налив собі в склянку, передав карафу, відкинувся на спинку стільця і якусь мить мовчки роздивлявся на всі боки. Навкруг точилася лінива розмова, та він не зважав на неї; він посміхався якомусь власному дотепові. Гомбо помітив його посмішку.

— Що вас звеселяє? — запитав він.

— Я просто споглядав, як ви всі сидите навколо стола, — сказав містер Скоган.

— Хіба у нас такий смішний вигляд?

— Ні в якому разі. — чемно відповів містер Скоган. — Мене просто розважили мої власні думки.

— І про що вони?

— Найнепотрібніші й украй академічні думки. Я дивився на всіх вас по черзі й намагався уявити, на кого із перших шести цезарів був би схожий кожен із вас, якби вам випала нагода побути цезарем. Цезарі — то один із моїх пробних каменів, — пояснив містер Скоган. — Це типи, які діють, так би мовити, в порожнечі, людські істоти, що дійшли до свого логічного завершення. Звідси їхня неперевершена цінність у ролі

пробного каменя, еталона. Коли я вперше когось зустрічаю, я ставлю собі таке запитання: "Якби цю людину зробити цезарем, на кого вона стала б схожою — на Юлія, Августа, Тіберія, Калігулу, Клавдія чи Нерона?" Я розглядаю кожну рису характеру, кожну розумову й емоційну схильність, кожне маленьке дивацтво і збільшую їх у тисячу разів. Образ, одержаний у результаті, дає мені цезарську формулу даного індивіда.

— А на кого з цезарів схожі ви?

— Потенційно — на всіх, — відповів містер Скоган, — окрім, можливо, Клавдія, котрий надто вже тупий, щоб бути розвитком будь–яких рис мого характеру. Зерна відваги та бурхливої енергії Юлія, розважливості Августа, сластолюбства і жорстокості Тіберія, безумної примхливості Калігули, артистичного генія й страхітливого марнолюбства Нерона — усе це мені притаманне. За сприятливих умов із мене вийшло б щось фантастичне. Та обставини були проти мене. Я народився й виховувався в родині сільського священика і змарнував свою юність, виконуючи багато безглуздої, тяжкої роботи за мізерну платню. І в результаті, доживши до середніх літ, я залишаюсь тим бідаком, яким ви мене знаєте. Але, може, так воно й краще. Можливо, краще також і те, що Деніс не розквітнув у маленького Нерона і що Айвор залишиться тільки потенціальним Калігулою. Авжеж, безперечно, так краще. Але що то було б за видовисько, якби їм поталанило без перешкод розвинути свої нахили в усій їхній страхітності. Було б цікаво й приємно спостерігати, як їхні вади й непомітні хиби бубнявіють, розпукуються і розквітають у потворні, фантастичні квіти жорстокості й пихи, хтивості і пожадливості. Цезарське середовище створює цезаря, як особливий корм і маточна чарунка створюють бджоломатку. Ми відрізняємося від бджіл лише тим, що вони, одержавши відповідний корм, обов'язково створюють матку; щодо нас такої певності нема. Одна людина з десятьох, поміщених у цезарське середовище, залишиться доброю, розумною або великою. Решта розквітне в цезарів, а вона — ні. Сімдесят чи вісімдесят років тому, прочитавши про подвиги Бурбонів у Південній Італії, простодушні люди вкрай здивовано вигукували: "Подумати

лишень, що таке може діятись у дев'ятнадцятому сторіччі!" А кілька років тому ми теж здивувалися, узнавши, що в наше ще дивовижніше двадцяте століття з бідолашними темношкірими Конго та Амазонки обходяться так само, як з англійськими рабами за часів Стефана. Нині нас нічим уже не здивуєш. Чорно–хакі плюндрують Ірландію, поляки безсовісно зраджують жителів Сілезії, знахабнілі фашисти вбивають своїх співвітчизників у Італії — ми сприймаємо це як належне. Після війни нас уже ніщо не дивує. Ми створили цезарське середовище, і з'явилося безліч маленьких цезарів. Що ж у цьому незвичайного?

Містер Скоган допив рештки портвейну і знову налив у склянку.

— У цю саму мить. — провадив він, — у будь–якому куточку землі відбуваються найжахливіші речі. Людей кришать, січуть, патрають і шматують; їхні тіла розкладаються, а очі гниють разом з усім іншим. Крики болю й страху за допомогою коливань переносяться в повітрі із швидкістю тисяча сто футів на секунду. Після трьох секунд вони вже стають абсолютно нечутними. Це дуже сумні факти; але хіба через них ми менше втішаємося життям? Звичайно ж, ні. Ми співчуваємо, це безперечно; ми можемо яскраво уявити страждання народів та окремих людей, і нам їх шкода. Але що таке співчуття та уява, кінець кінцем? Надзвичайно мало. Навіть коли особу, що їй ми співчуваємо, поєднують із нами якісь зв'язки, навіть у цьому разі наше співчуття не заходить далеко. І це також добре; бо коли б людина справді могла розуміти й відчувати страждання інших людей, вона ніколи не мала б ані хвилини душевного спокою. Порода людей, здатних на істинне співчуття, не знала б, що таке радість. Але, на щастя, як я вже казав, ми не належимо до такої породи. Коли почалася війна, мені не раз здавалося, що завдяки уяві та співчуттю я дійсно страждаю разом із тими, хто страждає фізично. Та за місяць чи два мені довелося визнати, що це не так. А я ж вважаю свою уяву сильнішою, ніж у більшості людей. У стражданні людина завжди самотня; сумно, коли доводиться страждати на самоті, але це дає змогу радіти всім іншим.

Запала мовчанка. Генрі Уїмбуш відсунув свого стільця.

— Мені здається, що нам слід приєднатись до дам, — мовив він.

— Я з вами згоден, — сказав Айвор, жваво підхопившись на ноги. Він повернувся до містера Скогана. — На щастя, — зауважив він, — ми можемо ділитися своїми радощами. Ми не завжди приречені бути щасливими на самоті.

Айвор сильно вдарив по клавішах у заключному акорді своєї імпровізації. В цьому тріумфальному потоці звуків промайнув натяк на те, що великий палець лівої руки зачепив "сі" разом із "до". Та загальне враження від цього розкішного шуму залишилося досить яскраве. Дрібні деталі не мають ваги, коли загальне враження добре. Крім того, в цьому натяку на "сі" було щось дуже сучасне. Айвор обкрутився на стільчику й відкинув назад волосся, що спадало йому на очі.

— Ось так, — сказав він. — На жаль, це все, що я можу для вас зробити.

Залунали оплески та схвальні вигуки, а Мері, не відводячи своїх великих порцелянових очей від музиканта, голосно сказала: "Чудово!" — і судорожно вдихнула повітря.

Природа й доля змагалися між собою, осипаючи Айвора Ломбарда всіма своїми найліпшими дарами. Він був дуже багатий і цілком незалежний. Мав гарну зовнішність, приємні манери і більше любовних перемог, ніж міг сам пригадати. У нього був чудовий, хоча й непоставлений тенор; він надзвичайно ефектно вмів імпровізувати на фортепіано. Був аматор–медіум і телепат і мав солідні знання про потойбічний світ. Умів миттю складати римовані вірші. Блискавично малював символічні картини, і хоч малюнок мав іноді маленькі вади, зате фарби завжди були просто–таки піротехнічні. Він з успіхом виступав в аматорських театрах і при нагоді ставав натхненним кухарем. Як і Шекспір, він "трохи знав латину і ще менше — грецьку" !.

Для такої голови, як у нього, освіта видавалася зайвою. Навчання лише занапастило б його природні здібності.

— Ходімо в сад, — запропонував Айвор. — Сьогодні чудовий вечір.

— Дякую вам, — сказав містер Скоган. — Щодо мене, то я волію посидіти у цьому ще чудовішому фотелі.

Він статечно пахкав люлькою і був абсолютно щасливий.

Генрі Уїмбуш також був щасливий. Якусь мить він дивився поверх свого пенсне у бік Айвора, а потім, не мовивши ні слова, заходився гортати заяложені рахункові книги шістнадцятого століття, які останнім часом становили його улюблену лектуру. Про господарські видатки сера Фердінандо він знав більше, ніж про свої власні.

Загін тих, хто захотів гуляти, зібрався під прапором Айвора. Це були Анна, Мері, Деніс і, як не дивно, Дженні. Надворі було тепло й темно, місяць ще не зійшов. Вони ходили по терасі, й Айвор співав неаполітанської пісні "stretti, stretti" — ближче, ближче, — після чого було щось про кохану іспанську дівчину. Атмосфера ставала напруженою. Айвор обняв Анну за стан, схилив їй голову на плече і в такому положенні йшов далі, співаючи. Здавалося, інакше й бути не може. Деніс дивувався, чому сам ніколи так не робив. Він ненавидів Айвора.

— Спустімось до басейну, — запропонував Айвор. Він випустив Анну з обіймів і оглянувся, щоб підігнати свою маленьку отару. Вони пройшли попід будинком туди, де починалася тисова алея, що вела до нижнього саду. Дорога між прямовисною стіною будинку та високими тисами здавалась чорним проваллям. Десь праворуч крізь живопліт тисів вели донизу приступки. Деніс ішов на чолі загону і навпомацки прокладав шлях; у такому мороці людину опановує безглуздий жах перед глибокими проваллями з гострими каменями на дні. Раптом десь позаду

пролунало злякане: "Ой!", і щось різко і сухо ляснуло, напевне хтось дістав ляпаса. Потому долетів голос Дженні: "Я повертаюся додому". Її тон був рішучий, і, ще вимовляючи ці слова, вона вже танула в темряві. Інцидент, хоч би що він означав, було вичерпано. Деніс пішов далі. Айвор знову тихо заспівав:

Phillis plus avare que tender Ne gagnant rein a refuser Un jour exigea a Silvandre Trente moutons pour un baiser

Мелодія завмирала і знову звучала легко і млосно; теплий морок, що обступив їх, здавалося, пульсував, як кров.

Le lendemain, nouvelle affaire;

Pour le berger, le troc fut bon

— Тут приступка! — гукнув Деніс. Він провів своїх супутників через небезпеку, і за хвилину вони вже ступили на дерен тисової алеї. Тут було світліше або принаймні не так темно, бо алея була ширша від стежки, якою вони йшли попід стіною будинку. Піднявши голову, вони могли бачити між високими чорними деревами смужку неба та кілька зірок.

Car il obtint de la bergere… — провадив Айвор, і раптом скрикнув: "Я побіг униз", після чого зник, помчавши з гори й уривчасто співаючи на ходу:

Trente baisers puor un mouton

Інші помчали за Айвором. Деніс плентався позаду, марно закликаючи всіх бути обережними: схил стрімкий, і можна скрутити собі в'язи. "Що сталося з цими людьми?" — дивувався він. Вони стали як кошенята, що їм дали котячої м'яти. Він і сам відчував, що в ньому озивається якесь

кошеня; проте, як і всі його емоції, це було скоріш теоретичне відчуття, і його зовсім не поривало вистрибувати по–котячому.

— Обережно! — ще раз гукнув він, і щойно це слово злетіло з його уст, як — гуп! — попереду почувся звук важкого падіння, далі хтось засопів від болю і зрештою щиросердно скрикнув: "Ой!" Деніс майже зрадів; він їх попереджав, цих йолопів, а вони й слухати не схотіли. Він підтюпцем задріботів униз косогором, прямуючи до незримого мученика.

Мері збігла з кручі, ніби локомотив на розгоні. У неї аж у голові зашуміло від цього шаленого бігу, і їй здалося, що вона вже ніколи не спиниться. Аж ось схил зробився пологіший, і вона майже стала. Зненацька її схопила чиясь простягнута рука.

— Ну, — сказав Айвор, пригортаючи її до себе, — тепер я тебе спіймав, Анно.

Вона спробувала звільнитися.

— Це не Анна. Це Мері.

Айвор весело засміявся.

— Так і є! — вигукнув він — Сьогодні я вже вдруге пошився в дурні. Уперше це було з Дженні. — Він знову зареготав, і так весело, що Мері не втрималась і засміялася теж. Він не забирав руку, якою її обнімав, і все це було так натурально, що Мері більше не пручалася. Притулившись одне до одного, вони йшли понад басейном. Мері була надто низенька, і Айвор не міг зручно покласти голову їй на плече. Він пестливо потерся щокою об її густе, гладеньке волосся. Трохи згодом заспівав знову; ніч палко забриніла від його голосу. Потім поцілував Мері. Анна чи Мері, Мері чи Анна. Здається, нема особливої різниці, котра з двох. Звичайно, в деталях вони відрізняються, але загальне

враження одне й те саме; а, зрештою, лише загальне враження має вагу.

Деніс спустився з пагорба.

— Хто тут поранився? — гукнув він.

— Це ти, Денісе? Я забила щиколотку — і коліно, і руку. Я вся побита.

— Сердешна Анна, — сказав він. І не стримавшися, додав: — Але ж безглуздо було кидатися в темряві з гори.

— Йолоп! — сердито вигукнула вона. В її голосі бриніли сльози. — Авжеж, безглуздо.

Він сів біля неї на траву і відчув, що вдихає легкі, чарівні пахощі, що завжди витали над нею.

— Запали сірника, — звеліла вона. — Я хочу оглянути свої рани. Він намацав у кишені коробку. Черкнув сірником, і вогник вихопив із мороку маленький казковий світ — обличчя Аннн, її мерехтливу жовту сукню, білі оголені руки, смужку зеленого дерну. А кругом густа чорна темрява. Анна простягла долоні; від падіння вони були забруднені травою й землею, а на лівій видніли два чи три червоні садна.

— Могло бути гірше, — сказала вона. Але Деніс був страшенно зворушений; а надто коли помітив на її віях росинки сліз, мимовільних сліз болю. Він витягнув носовичок і заходився обтирати бруд із пораненої руки. Сірник згас; другий запалювати вже не варто. Анна покірливо і вдячно дозволяла лікувати себе.

— Спасибі, — подякувала вона, коли Деніс скінчив обтирати й перев'язувати їй руку.

Її голос прозвучав так зворушливо, ніби вона раптом втратила свою зверхність, стала за нього молодшою, майже дитиною. Він здавався собі надзвичайно дужим і впевненим. Це відчуття було таке сильне, що він інстинктивно обняв її однією рукою. Вона підсунулася ближче, притулилась до нього, і вони сиділи так мовчки. Потім почули внизу тихі, але на диво чіткі в мовчазній темряві слова Айворової пісні. Він співав її далі:

Le lendemain Phillis plus lender,

Ne voulant deplaire au berger.

Fut trop heureuse de lui rendre,

Trente moutons pour un baiser.

Запала досить тривала тиша. Здавалося, час був потрібний на те, щоб одержати й віддати частину тих тридцяти поцілунків. Потім пісня полилася знову:

Le lendemain Phillis peu sage Aurait donne moutons et chien Pour un baiser que le volage A Lisette donnait pour rein.

Завмер останній звук, і запала цілковита тиша.

— Тобі легше? — прошепотів Деніс. — Тобі так зручно?

Вона ствердно кивнула на обидва запитання. "Trente moutons pour un baiser (тридцять овець за один поцілунок)". А хто він, Деніс, — волохата вівця чи пастух? Ні, тепер він рішуче відчував себе пастухом. Він був господарем, заступником. На нього накотилася хвиля хоробрості, п'янка, як вино. Він повернувся і став цілувати Анну в обличчя, спочатку трохи навмання, а потім влучніше, в уста.

Анна відхилила голову; він цілував її вухо, ніжну шию, що відкрилася, коли вона відвернулась.

— Ні. Денісе, не треба, — запротестувала вона.

— Чому?

— Це зашкодить нашій дружбі, а нам було так хороше!

— Дурниці! — сказав Деніс.

Вона спробувала пояснити.

— Розумієш, це… не наше амплуа. — То була правда. Вона ніколи не бачила в Денісі чоловіка, який може стати коханцем. Він був такий безглуздо молодий, такий… такий… Вона не могла знайти слушного прикметника, але добре знала, про що йдеться.

— Чому не наше. І, до речі, це жахливе й недоладне слово.

— Тому, що не наше.

— А я кажу, що наше.

— Можеш собі казати. А я знаю, що не наше.

— Я примушу тебе змінити думку.

— Г аразд, Денісе. Але тобі доведеться зробити це іншим разом.

Мені треба йти додому й опустити ногу в гарячу воду. Вона вже пухне. Здоров'ям, звичайно, нехтувати не слід. Деніс неохоче підвівся й допоміг своїй дамі стати на ноги. Анна обережно ступила крок.

— Ой! — вона схитнулася і важко сперлась на його руку.

— Я понесу тебе, — запропонував Деніс. Він ніколи не пробував нести жінку, але в кіно це завжди здавалося простою річчю.

— Ти не зможеш, — сказала Анна.

— Ще й як зможу. — Деніс відчув себе дужчим і впевненішим, ніж будь–коли. — Обійми мене за шию, — наказав він. Коли вона це зробила, нахилився, підхопив її під коліна і відірвав від землі. Господи, оце тягар! Хитаючись, ступив п'ять кроків схилом угору, після чого майже втратив рівновагу, і йому довелося мерщій опустити свою ношу, або, скоріше, гепнути її на землю.

Анна затіпалася від сміху.

— Я ж казала, що ти не зможеш, мій бідолашний Денісе.

— Зможу, — невпевнено мовив Деніс. — Я спробую ще раз.

— Дуже мило з твого боку пропонувати це, та я вже краще піду сама. — Вона сперлась на його плече і повільно зашкутильгала вгору. — Бідолашний мій Деніс! — знову засміялась Анна.

Зганьблений, Деніс мовчав. Здавалося неймовірним, що лише дві хвилини тому він тримав Анну в обіймах, цілував її. Неймовірно. Тоді вона була безпорадна, наче дитина. Тепер знову відчувала свою зверхність, стала далекою, жаданою і неприступною. Як він міг так пошитись у дурні — взятися її нести! До будинку Деніс підійшов у стані глибокої пригніченості.

Він допоміг Анні піднятись нагору, залишив її під доглядом покоївки і знову зійшов до вітальні. Деніс був здивований, побачивши, що всі сидять на тих самих місцях, де він їх покинув. Він чомусь сподівався, що

все буде зовсім інакше — здавалося, минула ціла вічність відтоді, як він пішов. Усі мовчать, як прокляті, подумав він. Люлька містера Скогана шкварчала й далі; то був єдиний звук. Генрі Уїмбуш досі не відірвався від своїх рахункових книг. Він щойно зробив відкриття, що сер Фердінандо мав звичку ціле літо їсти устриці, незважаючи на відсутність виправдувальних "г" (Мається на увалі, що в англійських назвах літніх місяців — June, July, August — нема літери r. О цій норі устриць звичайно не їдять, бо вони ще не смачні). Гомбо читав, почепивши на ніс рогові окуляри. Дженні з таємничим виглядом щось черкала в червоному блокноті. Прісілла сиділа в своєму улюбленому кріслі біля каміна і переглядала стос малюнків. Вона брала їх один по одному і, відкинувши назад голову, увінчану монументальною оранжевою зачіскою, довго й уважно роздивлялася малюнок крізь приплющені повіки, тримаючи його у витягнутій руці. На ній була сукня кольору морської води, на присипаному ліловою пудрою декольте виблискували діаманти. З рота стримів довжелезний мундштук. У височезну копицю волосся теж було вставлено діаманти; вони мінилися, коли Прісілла поводила головою. Малюнки були Айворові — зарисовки з Життя Духів, виконані під час екстатичних подорожей у кращий світ. На зворотному боці кожного аркуша були пояснювальні написи: "Портрет ангела, 15 березня 20 р.", "Астральні істоти під час гри, 3 грудня 19 р.", "Група душ при переході у верхню сферу, 21 травня 21 р.". Перш ніж подивитися на малюнок, Прісілла перевертала його й читала назву на звороті. Хоч як ревно вона старалася — Прісіллі жодного разу не пощастило побачити духів чи встановити хоч якийсь зв'язок із потойбічним світом. Їй доводилось задовольнятися розповідями.

— Куди ж ви поділи всіх інших? — спитала вона, коли Деніс увійшов до кімнати.

Він відловів, що Анна пішла спочивати, а Айвор з Мері залишилися в саду. Вибрав зручне крісло, взяв книжку і спробував заспокоїтися, читаючи. М'яко лилося світло від лампи, усе було непорушне, якщо не зважати на шарудіння малюнків у руках Прісілли. Усі мовчать, як прокляті, подумки повторив Деніс, всі мовчать, як прокляті…

Айвор і Мері прийшли тільки через годину.

— Ми дивилися, як сходить місяць, — сказав Айвор.

— Розумієте, він якраз на ущербі, тобто між другою чвертю і повнею, — дуже по–науковому пояснила Мері.

— Там, у саду так чудово. Дерева, пахощі квітів, зорі, — Айвор змахнув руками. — А коли зійшов місяць, то я аж заридав.

Він сів за фортепіано і підняв віко.

— Падало безліч метеоритів, — мовила Мері, не звертаючись ні до кого зокрема. — Очевидно, Земля саме потрапила під літній метеоритний потік. У липні і в серпні…

Та Айвор уже вдарив по клавішах. Він грав про сади, зорі, пахощі квітів, схід місяця. Він навіть втулив солов'я, якого там не було. Мері дивилася й слухала, напіврозкривши уста. Всі інші робили кожен своє і, здавалося, музика Айвора їх зовсім не турбувала. Саме цього липневого дня рівно триста п'ятдесят років тому сер Фердінандо з'їв сім дюжин устриць. Відкривши цей факт, Генрі Уїмбуш зазнав невимовно солодкої втіхи. Він знаходив особливу радість у святкуванні пам'ятних дат. Трьохсотп'ятдесятирічні роковини семи дюжин устриць… Шкода, що він не знав цього перед обідом; він би звелів подати шампанське.

Перед сном Мері нанесла візит Анні. У її кімнаті світло не горіло, але вона ще не спала.

— Чому ви не пішли з нами в сад? — спитала Мері.

— Я впала й звихнула ногу. Деніс допоміг мені дістатись додому.

Мері висловила їй щире співчуття. У душі вона також відчула полегшення, дізнавшись, що відсутність Анни пояснюється так просто. Там, у саду їй спало на думку, що, може, їх залишили сам на сам з Айвором навмисне.

У цьому було щось трохи louche (підозріле, двозначне). Не те щоб вона надавала цій події ваги, зовсім ні. Але їй не хотілося б стати жертвою інсценування.

— Сподіваюся, завтра вам буде краще, — сказала вона і пожаліла Анну, яка не бачила ні нічного саду, ні зірок, ні метеоритів, у літній потік яких саме потрапляє Земля, ні сходу місяця з його щербатістю. До того ж у них із Айвором була така цікава розмова. Про що? Та майже про все. Про природу, мистецтво, науку, поезію, зорі, спіритизм, стосунки між чоловіком і жінкою, музику, релігію. Вона вважає, що Айвор досить інтелектуальний.

Молоді леді попрощалися дуже приязно.

До найближчої римсько–католицької церкви звідси було двадцять миль. Педантичний у своїх релігійних уподобаннях, Айвор поснідав рано, а його авто вже стояло біля дверей, готове вирушити за чверть до десятої. Це була елегантна, дорога на вигляд машина, покрита жовтою емаллю чистого лимонного відтінку й обтягнута смарагдово–зеленою шкірою. У ній було два сидіння — три, якщо втиснутися щільно, — і пасажирів захищав від вітру, пилюки й негоди засклений седан, що, ніби вишуканий портшез вісімнадцятого сторіччя, піднімався посередині машини.

Мері, яка ще ніколи не бачила римсько–католицької відправи, вирішила, що це має бути цікаво, і коли машина виїжджала з двору крізь великі ворота, вона сиділа на вільному місці під седаном. Риком морського лева кілька разів проревів клаксон, тихше, тихше, — і вони зникли.

У парафіяльній церкві Крома містер Бодихем читав проповідь на тему, взяту з I Книги Царів, глава VI, 18: "І на кедрах посеред храму було вирізьблено весняні квіти" — проповідь, що мала чисто місцевий інтерес. Останні два роки проблема Меморіалу Війни у Кромі не виходила з голови у кожного, хто мав досить вільного часу або розумової енергії, або патріотичного духу, щоб думати про такі речі. Генрі Уїмбуш горою стояв за бібліотеку — бібліотеку, укомплектовану книжками з історії графства, старими місцевими картами, монографіями про тутешні старожитності, діалектологічними словниками, довідниками з місцевої геології та природничої історії. Йому було приємно уявляти, як фермери, натхнені такою лектурою, вирушатимуть у неділю по обіді на пошуки закам'янілостей та крем'яних наконечників для стріл. Самі ж фермери віддавали перевагу ідеї меморіального водоймища та водогону. Однак найенергінніша і найкрасномовніша партія ішла за містером Бодихемом, вимагаючи чогось релігійного — наприклад, збудувати нову цвинтарну браму, вставити в церкві вікна з кольорового скла або спорудити мармуровий монумент, або і перше, й друге, і третє, якщо можливо. Досі, однак, нічого не було зроблено, почасти через те, що меморіальний комітет ніяк не міг дійти згоди, почасти з поважнішої причини, яка полягала в тому, що зібраних грошей не вистачило б на жоден із пропонованих проектів. Кожні три або чотири місяці містер Бодихем виголошував проповідь, присвячену цій проблемі. Останню він прочитав у березні; отже, час зробити парафіянам чергове нагадування.

"І на кедрах посеред храму було вирізьблено весняні квіти".

Містер Бодихем трохи торкнувся Соломонового храму. Потім перейшов до храмів та церков узагалі. Які особливості цих споруд, присвячених Богові? Насамперед те, що вони цілком непридатні для будь–яких мирських потреб. Це будівлі, що не мають практичної цінності, з "вирізьбленими весняними квітами". Соломон міг би побудувати й бібліотеку — бо чи ж не був він наймудрішою людиною на світі? Він міг би викопати водоймище — що могло бути кориснішим у такому палючому місті, як Єрусалим? Він не зробив ні того, ні того, він збудував дім, весь покритий різьбленими весняними квітами, дім, що не

мав ніякої практичної цінності. Чому? Тому, що він присвятив це творіння Богові. У Кромі було багато розмов про Пам'ятник Війни. За своєю сутністю Пам'ятник Війни — це творіння, присвячене Богові. Це знак подяки за те, що перша фаза вирішальної світової війни увінчалася торжеством праведної справи; водночас це — наочно втілена молитва до Бога, щоб він не відкладав надовго своє пришестя, бо лиш він один може принести остаточний мир. Бібліотека, водоймище? Містер Бодихем обурено й гнівно засудив цю ідею. Згадані творіння присвячувалися б людині, а не Богові. Як Пам'ятник Війни вони абсолютно непридатні. Запропоновано цвинтарну браму. Це те, що цілком відповідає суті Пам'ятника Війни: це творіння, присвячене Богові і вкрите весняними квітами. Правда, одна брама вже є. Але що може бути простішого, як зробити другі ворота у цвинтарній огорожі; а другі ворота вимагатимуть і другої критої брами. Надійшли й інші пропозиції. Вікна з кольорового скла, мармуровий монумент. Обидві вони розумні, особливо остання. Настав час спорудити Пам'ятник Війни. А то буде пізно. У будь–яку годину, як тать у ноші, може з'явитись Господь. Але виникли деякі труднощі. Бракує коштів. Жертвувати гроші на святе діло повинні всі, відповідно до своїх достатків. Від тих, хто втратив на війні родичів, можна було б сподіватися суми, яку їм довелося б заплатити за похорон, коли б цей родич помер удома. Дальше зволікання стає згубним. Пам'ятник Війни треба збудувати негайно. Він звертається до патріотизму та благочестя своєї пастви.

Генрі Уїмбуш по дорозі додому думав про книги, які він подарує Меморіальній Бібліотеці. Він звернув на стежку через поле; це приємніше, ніж іти дорогою. Біля першого перелазу стояв гурт сільських підлітків, одягнених в огидні, погано пошиті чорні костюми, які в Англії кожну неділю чи свято перетворюють на похорон. Вони реготали й курили і розступилися перед Генрі Уїмбушем, торкаючись капелюхів, коли він повз них проходив. Він відповів на їхнє вітання; але його обличчя, що зливалося в одне ціле з сірим котелком, залишилося незворушним.

За часів сера Фердінандо чи його сина сера Джуліуса, подумав Генрі Уїмбуш, ці молодики веселилися б у неділю навіть у Кромі, цьому відлюдному сільському замкові. Стріляли б із лука, грали в кеглі, танцювали. Тепер у них не було ніяких розваг, крім паскудного Бодихемового клубу хлопчиків, де все було заборонено, та, зрідка, танців або концертів, які влаштовував Уїмбуш. Нудьга або урбаністичні розваги в столиці графства — такий вибір залишався цим бідолашним хлопцям. Сільських гулянок більше не було; їх знищили пуритани.

Він пригадав, що в "Щоденнику" Меннінгема 1 за 1600 рік є дивне місце, дуже дивне місце. Якісь члени міського магістрату в Беркншрі, пуритани, натрапили на скандальне видовище. Однієї місячної літньої ночі вони їхали верхи в супроводі загону місцевих стражників і десь серед пагорбів побачили гурт голих чоловіків і жінок, що танцювали між оборами для овець. Члени магістрату та їхні люди спрямували коней на юрму. Якими ж, певно, безпорадними відчули себе ті бідолаги: голі проти озброєних вершників. Танцюристів заарештували, відшмагали, кинули до в'язниці й посадовили в колодки; відтоді місячний танок ніколи більше не танцювали. Який вікодавній, земний, вакхічний ритуал знайшов тут свій кінець? — думав Г енрі Уїмбуш. Чи не танцювали їхні предки під місячним сяйвом ще тоді, коли про Адама та Єву ніхто й не чув… Йому подобалося так думати… А тепер цього вже нема. Ці мляві молодики, якщо їм закортить танцювати, змушені будуть їхати велосипедом шість миль, до міста. Село запустіло, воно позбавлене власного життя, власних радощів. Благочестиві члени магістрату назавжди загасили веселий вогник, що горів з передковічних часів.

Па Туллііїгробі п'ятнадцять віків.

Незмінний і чистий, тон вогник горів.

Він подумки повторював ці рядки і сумно думав про минуле, що навіки пішло в забуття.

Довга сигара Генрі Уїмбуша курилася запашним димом. У нього на колінах лежала "Історія Крому"; він неквапно перегортав сторінки.

— Навіть не знаю, який уривок вам прочитати сьогодні, — замислено мовив він. — Не позбавлені інтересу подорожі сера Фердінандо. А його син, сер Джуліус, терпів від манії, ніби в його поті зароджуються мухи; кінець кінцем це призвело його до самогубства. Або сер Кіпріан. — Він почав гортати швидше. — Або сер Генрі. Або сер Джордж… Ні, мабуть, я не читатиму ні про кого з них.

— Але ви мусите щось прочитати, — зажадав містер Скоган, вийнявши люльку з рота.

— Либонь, я прочитаю вам про свого діда, — сказав Г енрі Уїмбуш, — і про події, які передували його одруженню із старшою дочкою останнього сера Фердінандо.

— Г аразд, — погодився містер Скоган. — Ми слухаємо.

— Перше ніж я почну читати, — сказав Генрі Уїмбуш, підводячи очі від книги і скидаючи пенсне, яке тільки–но почепив на носа, — я повинен сказати кілька слів про сера Фердінандо, останнього з Лепітів. Після смерті чесного й безталанного сера Геркулеса Фердінандо зробився володарем фамільного багатства, яке значно збільшилося завдяки хазяйновитості та ощадливості його батька; він одразу ж поставив собі за мету прогайнувати його, що й робив — весело й на широку ногу. На той час, коли йому минуло сорок років, він проїв, а, головне, пропив і пролюбив майже половину своєї маєтності і неминуче позбувся б незабаром і решти, коли б не закохався в дочку парафіяльного священика, та так нестямно, що запропонував їй руку й серце. Дівчина дала згоду і менш ніж за рік стала повновладною господинею в Кромі і над своїм чоловіком. У вдачі сера Фердінандо відбулися разючі зміни. Він зробився ощадливим, акуратним і навіть здержливим, бо рідко тепер випивав більш як півтори пляшки портвейну

за один раз. Занепала маєтність Лепітів знов почала зростати, і це незважаючи на важкі часи (бо сер Фердінандо одружився 1809 року, в розпалі наполеонівських війн). Здавалося, серу Фердінандові судилася щаслива й шанована старість у колі своїх дітей — а леді Лепіт уже подарувала йому трьох дочок, і не було підстав сумніватися, що вона народить іще багато дочок, а також синів. Однак провидіння постановило інакше. Наполеон, який накоїв стільки лиха, став також причиною, хоч і непрямою, передчасної смерті цієї виправленої людини.

Сер Фердінандо, який був великим патріотом, із перших днів війни з Францією став по–своєму святкувати наші перемоги. Коли щаслива звістка досягала Лондона, він звичайно одразу ж купував багато спиртного, сідав у першу–ліпшу поштову карету і їздив по всій країні, сповіщаючи добру звістку всім, кого зустрічав. Він роздавав її на кожній станції, разом із спиртним, кожному, хто мав охоту слухати чи пити. Так, після Нілу він доїхав аж до Едінбурга; а коли поштові карети, уквітчані лавром на знак тріумфу та кипарисом на знак жалоби, вирушили по країні зі звісткою про перемогу й загибель Нельсона, він просидів цілісіньку холодну жовтневу ніч на передку норвічського "Метеора" з морським барильцем рому на колінах та двома ящиками старого бренді під сидінням. Ця весела традиція була однією з багатьох звичок, від яких він відмовився після одруження. Перемоги на Піренеях, відступ із Москви, Лейпціг і зречення тирана — усе це залишилося невідсвяткованим. Але сталося так, що влітку 1815 року сер Фердінандо кілька тижнів жив у столиці. То була низка тривожних, непевних днів; потім надійшла славна звістка про Ватерлоо. І сер Фердінандо не витримав; у ньому знов пробудилась його весела юність. Він мерщій подався до свого виноторговця й купив дванадцять пляшок бренді розливу 1760 року. Батська поштова карета вже відходила; за великі гроші він купив собі право їхати на передку і, сидячи на почесному місці поруч із кучером, гучно оголошував про падіння корсиканського бандита і передавав по колу п'янкий напій. Вони проїхали через Аксбрідж, Слоу, Мейденхед. Велика звістка розбурхала сонний Редінг. У Дідкоті одним із конюхів так сильно заволоділи патріотичні почуття і бренді 1760 року, що він ніяк не міг затягти хомут. Ніч ставала дедалі

холоднішою, і сер Фердінандо переконався, що хильнути ковток на кожній зупинці для нього вже замало. Щоб підтримати в собі життєдайне тепло, він був змушений пити і між зупинками. Вони під'їздили до Суіндона. Карета мчала з карколомною швидкістю — шість миль за останні півгодини, — коли враз сер Фердінандо, що досі тримався твердо, схитнувся й упав на дорогу сторч головою. Сонних пасажирів розбудив поштовх. Карета зупинилася. Кондуктор із ліхтарем побіг назад. Він знайшов сера Фердінанда ще живого, але непритомного; з його рота текла цівка крові, його переїхали задні колеса карети, поламавши йому майже всі ребра й обидві руки. Череп у двох місцях тріснув. Його взяли до карети, але він помер раніше, ніж дісталися до наступної станції. Такий був скік сера Фердінандо — жертви власного патріотизму. Леді Лепіт заміж уже не виходила, постановивши присвятити решту своїх днів донькам — Джорджіані, котрій на той час виповнилося п'ять років, і дворічним близнятам Еммеліні та Кароліні.

Г енрі Уїмбуш замовк і знов начепив пенсне.

— На цьому вступ закінчується, — сказав він. — Тепер я можу читати про свого дідуся.

— Одну хвилинку, — втрутився містер Скоган, — зараз я натопчу люльку.

Містер Уїмбуш зачекав. Сидячи оддалік у кутку зали, Айвор показував Мері свої малюнки з Життя Духів. Вони пошепки перемовлялися.

Містер Скоган припалив люльку.

— Читайте, — сказав він.

Г енрі Уїмбуш став читати:

— "Була весна 1833 року, коли мій дід Джордж Уїмбуш був уперше представлений "трьом чарівним Лепіт", як їх усі називали. На той час він був юнак двадцяти двох років із кучерявим пшеничним чубом та привабливим рум'яним обличчям, яке було дзеркалом його юної і цнотливої душі. Він навчався в Харроу та Крайст Черчі, любив полювання й інші розваги на чистому повітрі, і, хоч його статки могли б дозволити йому багато, його втіхи були помірковані і невинні. Батько Джорджа Уїмбуша, остіндський купець, готував для сина політичну кар'єру і витратив чимало грошей, щоб здобути для нього гарненький виборчий округ у Корнуельсі як подарунок на день народження, коли тому минув 21 рік. Та саме в 1832 році, якраз напередодні синового повноліття. Білль про Реформу скасував це "гниле містечко". Джорджеві довелося відкласти свій вихід на політичну арену. На той час, коли йому випало познайомитися з чарівними Лепіт, він жив надією; він не був надто нетерплячий.

Чарівні Лепіт справили на нього неабияке враження. Джорджіана, найстарша, з її чорними кучерями, блискучими очима, шляхетним орлиним профілем, лебединою шиєю й округлими плечима, приголомшувала східною красою; а близнята, трішки кирпаті, з блакитними очима й каштановими кучерями являли собою двійко однакових істинно англійських чарівниць.

Однак під час першої зустрічі їхня розмова точилась так стримано, що коли б не чари їхньої вроди, Джордж нізащо не наважився б продовжити знайомство. Близнята задирали перед ним носа і з витонченою зверхністю допитувалися, що він думає про новітню французьку поезію і чи подобається йому "Індіана" Жорж Сайд. Та, здається, найдужче приголомшило його запитання, яким почала свою розмову з ним Джорджіана. "У музиці, — спитала вона, подавшись уперед і втупивши в нього свої великі темні очі, — ви класик чи трансценденталіст?" Джордж не розгубився. Він досить розумівся на музиці, ненавидів усе, що мало відношення до класики, і тому з готовністю, яка робила йому честь, відповів: "Я трансценденталіст". Джорджіана чарівно всміхнулася. "Дуже рада, — сказала вона. — Я теж.

Ви, звичайно, їздили слухати Паганіні на минулому тижні? "Молитва Мойсея" — ах! — вона заплющила очі. — Чи знаєте ви щось більш трансцендентальне?" — "Ні, — відповів Джордж, — не знаю". Він завагався, хотів був сказати, що найдужче в Паганіні йому сподобалися "Сільські імітації", але потім зважив, що розумніше буде промовчати — і це було цілком слушно. Той чоловік примушував свою скрипку ревти, як осел, кудкудакати, мов курка, хрюкати, кувікати, гавкати, іржати, крякати, мукати, гарчати й мекати. Цей номер, на думку Джорджа, винагороджував за нудоту решти номерів концерту Він усміхався, з насолодою згадуючи про це. Так, він категорично не був класиком у музиці; він був справжнісінький трансценденталіст.

Джордж закріпив це перше знайомство, зробивши новий візит молодим леді та їхній матері, які весь зимовий сезон мешкали в невеликому, але гарному будиночку неподалік Берклі—Сквер. Леді Лепіт обережно навела деякі довідки і, виявивши, що майновий стан, репутація та родина Джорджа були цілком задовільні, запросила його на обід. Вона мала намір і сподівалася видати всіх своїх дочок за перів; але, будучи розсудливою жінкою, вважала, що слід приготуватися до всяких несподіванок. Джорджа Уїмбуша, думала вона, зовсім непогано тримати про запас для котроїсь із близнюків.

Під час цього першого обіду Джордж сидів поруч із Еммеліною. Вони розмовляли про Природу. Еммеліна запевняла, що високі гори її хвилюють, а гамір міської юрби — для неї мука. Джордж визнав, що за містом дуже приємно, але він вважає, що й Лондон має свої принади. З подивом і деяким неспокоєм він відзначив, що в міс Еммеліни поганий апетит, що, власне, його зовсім нема. Дві ложки супу, шматочок риби і три виноградинки — це був весь її обід. Час від часу він поглядав на її сестер; вони, здавалося, також майже нічого не їли. Хоч би що їм підносили, вони заперечливо й бридливо махали рукою, заплющуючи очі й відвертаючись від пропонованої страви, неначе морський язик у лимонах, качка, теляче філе, бісквіти з вином та вершками ображали їхній зір або нюх. Джордж, який вважав обід просто чудовим, наважився заговорити про брак апетиту в сестер.

— Благаю вас, не згадуйте про їжу, — мовила Еммеліна, похиливши голівку, мов ніжна мімоза. — Ми з сестрами вважаємо, що це так грубо, так матеріально. Коли їси, то про душу не думаєш.

Джордж погодився: не думаєш.

— Але ж треба жити. — сказав він.

— На жаль, треба! — зітхнула Еммеліна. — Смерть — це прекрасно, ви згодні? — Вона відломила шматочок підсмаженого хліба і стала його неохоче гризти. — Але й справді, як ви кажете, треба жити… — Вона покірливо махнула рукою. — На щастя, для того, щоб підтримувати життя, треба дуже небагато. — Вона поклала свій кусничок хліба, наполовину не доївши його.

Джордж здивовано дивився на неї. Вона бліда, але має напрочуд здоровий вигляд, — думав він, — так само, як її сестри. Можливо, якщо ти живеш духовним життям, то менше потребуєш їжі. Було ясно, що він не жив духовним життям.

Після того Джордж Уїмбуш часто зустрічався з ними. Він сподобався їм усім, починаючи з леді Лепіт. Правда, він був не дуже романтичний чи поетичний; але такий приємний, скромний і делікатний молодий чоловік. Із свого боку, він вважав, що сестри просто чудові, а надто Джорджіана. Він їх усіх обожнював і вважав себе їхнім заступником. Адже вони потребували заступництва; такі тендітні, надто духовні для цього світу. Вони нічого не їли, завжди були бліді, часто скаржилися, що їх морозить, багато й залюбки говорили про смерть і частенько зомлівали. Джорджіана була найбільш ефірною серед них, з усіх трьох вона їла найменше, зомлівала найчастіше, найбільше говорила про смерть і була найблідіше — її блідість була якоюсь не правдоподібною і ніби штучною. Здавалося, в будь–яку мить вона може покинути тлінну оболонку, що досі тримала її на цьому матеріальному світі, і перетвориться в

безтілесний дух. Ця думка завдавала Джорджеві нескінченних мук. Якщо вона помре...

Джорджіана спромоглася, однак, прожити весь сезон, і це незважаючи на безперервні бали, раути та інші розваги, яких вона, разом з іншими двома сестрами, ніколи не пропускала. В середині липня вся родина переїхала за місто. Джорджа запросили на серпень погостювати в Кромі.

У замку зібралося добірне товариство; список гостей прикрашали імена двох титулованих молодих людей, що досягли шлюбного віку. Джордж сподівався, що сільське повітря, спокій і навколишня природа зможуть повернути трьом сестрам апетит та рум'янець. Він помилився. За першим же обідом Джорджіана з'їла лише одну оливку, дві чи три солоні мигдалини й півперсика. Вона була так само бліда, як і завжди. Коли всі їли, вона говорила про кохання.

— Справжнє кохання, безмежне і вічне, — мовила вона, — може існувати лише у вічності. Індіана і сер Родольф справили містичне весілля своїх душ, стрибнувши у Ніагару!. Кохання несумісне з життям. Дві істоти, що по–справжньому кохають одна одну, бажають не жити, а померти разом.

— Ну, ну, люба моя, — сказала леді Лепіт, опасиста й практична. — Що сталося б з майбутніми поколіннями, якби весь світ жив за твоїми принципами?

— Мамо!.. — вигукнула Джорджіана й опустила очі.

— У дні моєї молодості, — правила своєї леді Лепіт, — мене просто підняли б на сміх, коли б я виголосила щось подібне. Але тоді душі ще не були в моді, як нині, і ми не вбачали в смерті ніякої поезії. Це було просто неприємно.

— Мамо!.. — благально зойкнули Еммеліна та Кароліна в один голос.

— У дні моєї молодості, — леді Лепіт захопила ця тема; здавалося, тепер ніщо не зможе її зупинити, — у дні моєї молодості, коли людина не їла, вважали, що їй треба дати ревінь. Нині ж…

Почувся стогін; Джорджіана зомліла, впавши на плече лордові Тімпані. Це був відчайдушний засіб, але він досяг мети. Леді Лепіт зупинилася.

Дні минали в безтурботних розвагах. На все веселе товариство єдиним нещасним був Джордж. Лорд Тімпані упадав коло Джорджіани, і було ясно, що до нього ставляться прихильно. Джордж усе бачив, і життя перетворилося для нього на пекло ревнощів та розпачу. Товариство галасливих молодиків стало для нього нестерпне; він сахався їх, шукаючи темряви й самоти. Якось уранці, втікши від них під якимось приводом, він повернувся до будинку сам один. Молоді люди купалися внизу в басейні; звідти чулися вигуки й сміх, і будинок здавався ще мовчазнішим і геть безлюдним. Чарівні сестри та їхня матуся все ще перебували у своїх покоях; за звичаєм, вони з'являлись тільки до другого сніданку, отже, вранці гості–чоловіки були полишені на самих себе. Джордж сів у залі й поринув у свої думки.

Щохвилини вона може вмерти; щохвилини може стати леді Тімпані. Це було страшно, страшно. Якщо вона помре, він теж не житиме; він піде за нею у домовину. Якщо ж зона стане леді Тімпані, тоді… О, тоді знайти вихід буде не так просто. Якщо вона стане леді Тімпані… Навіть подумати про це страшно. А що як вона закохалася в Тімпані — хоча видається неймовірним, щоб хтось міг закохатися в Тімпані, — що як вона не може жити без нього? Він усе ще плутався у своїх жахливих припущеннях, коли годинник пробив дванадцяту. Під останній удар, неначе автомат, приведений у рух годинниковим механізмом, із дверей, які поєднували господарські приміщення із залою, раптом вигулькнула маленька служниця з великою накритою тацею. Джордж із лінивою цікавістю спостерігав за нею із свого глибокого крісла (сам, певна річ,

залишаючись непоміченим). Вона продріботіла через кімнату й зупинилася перед стіною, на якій, здавалося, не було нічого, крім панельної обшивки. Простягла руку, і там, на превеликий подив Джорджа, розчинилися дверцята, за якими видніли кручені сходи. Повернувшися боком, щоб пронести тацю крізь вузькі двері, служника спритним краб'ячнм рухом шугнула всередину. Двері за нею причинилися й клацнули. За хвилину вони знов відчинилися, і служниця, уже без таці, швидко пройшла назад і зникла в напрямку кухні. Джордж спробував повернутися до своїх роздумів, але якась невтримна цікавість спрямовувала його думки до потайних дверцят, сходів, маленької служниці. Даремно він переконував себе, що його хата з краю, що намагання розкрити секрет цих дверцят і таємничих сходів за ними буде безпардонним нахабством. Усе даремно; не менше п'яти хвилин він героїчно опирався своїй цікавості, але потім побачив, що стоїть перед смужкою панельної обшивки, крізь яку зникла служниця. Досить було одного погляду, щоб визначити положення потаємних дверцят — потаємних, зрозумів він, лише для того, хто дивився неуважно. То були найзвичайнісінькі двері, на одному рівні з панеллю. Їх не зраджувала ані засувка, ані ручка; лише маленька клямка, захована глибоко в деревині, запрошувала, щоб її натиснули. Джордж дивувався, як це він не помітив двері раніше; тепер, після того як він їх побачив, вони просто лізли в очі, були не менш помітні, ніж дверцята шафи з фальшивими полицями та макетами книжок. Він прочинив двері й зазирнув усередину. Старі дубові сходи закручувалися вгору і десь там зникали. Маленьке схоже на щілину віконце пропускало денне світло; він стояв у самому низу центральної вежі, а віконце виходило на терасу; внизу, в басейні, все ще галасували й хлюпалися.

Джордж зачинив двері й повернувся на своє місце. Однак його цікавість не вгамувалася. Більше того, вона тільки посилилась. Куди ведуть сходи? Куди ходила маленька служниця? Це його не стосується, твердив він собі, це його не стосується. Спробував читати, але думками був далеко. О чверть на першу мелодійно продзвонив годинник. Ураз наважившись, Джордж підвівся, перейшов кімнату, відчинив приховані дверцята і став підніматися сходами. Він проминув перше віконце і

дійшов до наступного. На мить зупинився, щоб звести дух; його серце ганебно калатало, неначе він наближався до незнаної небезпеки. Так порядні люди не роблять, говорив собі Джордж, це жахлива невихованість. Навшпиньках він піднімався вище й вище, поки опинився перед дверима. Прислухався. Не чутно було ані звуку. Припавши оком до замкової шпарини, він не побачив нічого, тільки білу, освітлену сонцем стіну. Підбадьорений, повернув ручку і ступив на поріг. І тут його очам відкрилася дивовижна картина.

Посеред освітленої сонцем маленької кімнати (тепер там будуар Прісілли, — зауважив мимохідь містер Уїмбуш) стояв круглий столик червоного дерева. На його блискучій поверхні відбивалися кришталь, порцеляна і срібло — усі атрибути вишуканої трапези. Холодне курча, ваза з фруктами, великий окіст, розрізаний до ніжної біло–рожевої середини, холодний пудинг з родзинками, пляшка рейнвейну та карафа кларету змагалися за місце на цьому розкішному столі. А за столом сиділи три сестри, три чарівні Лепіт — і їли!

Коли в дверях раптом з'явився Джордж, вони всі подивились на нього і тепер сиділи, заклякнувши від подиву. Джорджіана, що сиділа напроти дверей, втупила в нього свої величезні чорні очі. Між великим та вказівним пальцями правої руки вона тримала курчачу ніжку; граціозно вигнутий мізинець був відставлений убік. Курчача ніжка так і не дійшла до її розкритого рота, зависнувши на півдорозі. Обидві її сестри повернулися, щоб глянути на непроханого гостя. Кароліна все ще стискала в руках виделку й ніж; пальці Еммеліни обвилися навкоко ніжки келиха з кларетом. Ця німа сцена тривала, як їм здалося, нескінченно довго. Усі застигли, ніби скульптурна група. Потім усе прийшло в рух. Джорджіана впустила курчаче стегенце, ніж та виделка Кароліни із дзенькотом упали на тарілку. Еммеліна, зойкнувши, підхопилась на ноги. Хвиля паніки досягла й Джорджа; він повернувся і, белькочучи на бігу щось нерозбірливе, кинувся геть із кімнати — і далі вниз по кручених сходах. У залі зупинився, і тут, сам один у мовчазному домі, став сміятися.

Під час ланчу помітили, що сестри їдять трохи більше, ніж завжди. Джорджіана поколупала квасолю і з'їла цілу ложку телячого холодцю.

"Сьогодні я почуваю себе трохи краще, — повідомила вона лордові Тімпані, коли він привітав її з відродженням апетиту. — Трохи матеріальнішою", — додала вона з нервовим сміхом. Підвівши очі й зустрівши погляд Джорджа, почервоніла й мерщій відвернулася.

Того ж таки дня пополудні вони на хвильку залишилися сам на сам у саду.

— Ви нікому не скажете, Джордже? Обіцяйте, що ви нікому не скажете, — благала вона. — Ми здамося всім такими смішними. Адже їсти — це так недуховно. Дайте мені слово, що ви нікому не розповісте.

— Розповім, — брутально відказав Джордж. — Я розповім усім, якщо тільки...

— Це шантаж.

— Нехай і так, — погодився Джордж. — Я дам вам двадцять чотири години на роздуми.

Звичайно, леді Лепіт була розчарована; вона розраховувала на краще — на Тімпані й на корону пера. Але, зрештою, і Джордж був не такий уже поганий. Вони справили весілля перед Новим роком".

— Бідолашний дідусь! — додав містер Уїмбуш, закривши книгу і скинувши пенсне. — Коли я читаю в газетах про гноблені народності, то згадую його. — Він припалив згаслу сигару. — Це було матріархальне врядування, надзвичайно централізоване і позбавлене представницьких інституцій.

Генрі Уїмбуш замовк. У тиші знову стало чути, як Айвор пошепки дає пояснення до своїх малюнків із життя духів. Прісілла, яка задрімала, зненацька прокинулась.

— Що таке? — спитала вона зляканим голосом людини, раптово пробудженої від сну.

Дженні вловила її слова. Вона підвела голову, всміхнулася й заспокійливо мовила:

— Це про шинку.

— Що про шинку?

— А те, що читав Г енрі. — Вона закрила свій червоний блокнот і натягла на нього гумову стяжку. Потім, підвівшись, оголосила: — Я йду спати.

— І я, — сказала Анна, позіхаючи, та в неї не було сил устати з фотеля.

Ніч була гаряча й задушлива. Фіранки недвижно висіли по боках відчинених вікон. Обмахуючись портретом Астральної Істоти, Айвор висунувся у темряву і голосно зітхнув.

— Повітря, як вата, — повідомив він.

— Після півночі буде прохолодніше, — сказав Генрі Уїмбуш і обережно додав: — Я так гадаю. Інакше я не зможу заснути.

Прісілла повернула голову в його бік; монументальна зачіска хиталася при найменшому її русі.

— Ви повинні зробити зусилля, — мовила вона. — Коли я не можу заснути, то концентрую свою волю і кажу: "Я спатиму, я вже сплю!"

І миттю засинаю. Ось що значить сила думки.

— Але чи діє вона в таку парку ніч? — поцікавився Айвор. — Я зовсім не можу спати, коли вночі так парко.

— Я теж. — озвалася Мері. — Хіба що на свіжому повітрі.

— На свіжому повітрі! Чудова ідея!

Кінець кінцем вони постановили спати на вежах — Мері на західній, Айвор на східній. Свинцевий дах на обох вежах мав горизонтальні площинки, а матраци можна було просунути крізь люки, що туди виходили. Під зорями, під щербатим місяцем вони неодмінно спатимуть. Витягли матраци, постелили простирадла, і за годину обоє, кожен зі своєї вежі, гукнули одне одному добраніч через прірву, яка розділяла їх.

На Мері свіже повітря не справило жаданої чарівної дії. Навіть крізь матрац можна було відчути, що свинцеві плитки дуже тверді. До того ж звідусіль чулися якісь звуки: весь час кричали сови, а один раз, перелякавшись невідомо чого, всі гуси у дворі несамовито загелготали. Зорі та щербатий місяць потребували уваги, а коли небо перекреслив метеорит, лишалося тільки лежати з розплющеними очима й очікувати наступного. Час ішов; місяць піднімався в небі вище й вище. Тепер Мері хотілося спати ще менше, ніж коли вона вляглася тут. Сіла й подивилась через парапет. Чи зміг заснути Айвор? І немовби у відповідь па її німе запитання, з-за димаря на тому боці даху безшумно з'явилася біла постать, у якій при місячному світлі неважко було впізнати Айвора. Розкинувши руки, мов канатоходець, він рушив уперед по гребеню даху між вежами. Чим ближче він підходив, тим дужче його хитало. Мері безмовно дивилась на нього: мабуть, він іде уві сні! Що, як раптом прокинеться, ось зараз! Варто їй заговорити чи ворухнутись, і це може

закінчитись його смертю. Вона більше не сміла дивитися й опустилась на подушки. Але пильно прислухалась. Протягом, як їй здалося, довгого–довгого часу не було чутно ні звуку. Потім по черепиці затупотіли кроки, той, хто йшов, посковзнувся і пошепки вилаявся: "Чорт!" Незабаром над парапетом виринули голова й плечі Айвора. Потім нога, за нею — друга. Він був на даху. Мері вдала, ніби враз прокинулася.

— Ой! — вигукнула вона. — Що ви тут робите?

— Я не міг заснути, — пояснив він, — і подумав, а що як і ви не можете? Прийшов сюди, бо одному на вежі нудно. Як ви вважаєте? Розвиднятися почало ще до п'ятої. На сході купчилися довгі вузькі хмари, ніби охоплені помаранчевим полум'ям. Небо було бліде й показувало на дощ. З тужним криком, схожим на зойк загиблої душі, на парапет вежі сів величезний павич, що важко підлетів знизу. Айвор і Мері одразу прокинулись.

— Держи його! — гукнув Айвор, підхоплюючись. — Ми здобудемо перо.

Переляканий павич у безтямній тривозі бігав по парапету, вклонявся, підстрибував і квоктав; його довжелезний хвіст метлявся на всі боки. Потім, залопотівши крильми, павич шугнув у повітря і велично опустився на землю з віднайденим почуттям власної гідності. Та він залишив трофей. Айвор здобув своє перо, око з довгими віями, пурпурове й зелене, блакитне й золоте. Він вручив його своїй дамі.

— Перо ангела. — мовив він.

Якусь мить Мері дивилася на перо серйозно й уважно. Лілова піжама була на неї завелика і приховувала обриси її тіла; вона була схожа на велику плюшеву ляльку, щось на зразок ведмедика — ведмедика з головою ангела, рожевими щоками й золотим дзвіночком волосся.

Ангельське обличчя, перо з крила ангела… Вся атмосфера цього світанку мала в собі щось ангельське.

— Яка надзвичайна річ — статевий відбір, — сказала Мері, нарешті відвівши погляд від казкового пера.

— Надзвичайна! — відгукнувся Айвор. — Я обираю тебе, ти обираєш мене. Яке щастя!

Він обняв її за плечі, і вони стоячи дивились на схід. Перші промені сонця вже почали зігрівати й забарвлювати бліду світанкову заграву. Бузкова піжама й біла піжама; то була юна й чарівна пара. Сонце торкнулося їхніх облич. Все це було дуже символічно; але ж, якщо вже на те пішло, на цьому світі немає нічого не символічного. Глибока й прекрасна істина!

— Мені час повертатися на свою вежу, — сказав нарешті Айвор.

— Уже?

— На жаль. Скоро піднімуться слуги і взагалі…

— Айворе…

Далі було довге й безмовне проїдання.

— А зараз, — мовив Айвор, — я повторю свій номер на гребені даху.

Мері обвила руками його шию.

— Не треба, Айворе. Це небезпечно. Будь ласка.

Кінець кінцем йому довелося зглянутись на її благання.

— Г аразд, — сказав він, — я спущуся в будинок і піднімуся сходами.

Крізь люк він зник у темряві, яка все ще ховалася всередині будинку із зачиненими віконницями. За хвилину він з'явився на дальній вежі. Помахав рукою і пропав з очей, сховавшись за парапетом. Знизу, з будинку, долинуло тонке осине дзижчання будильника. Він повернувся саме вчасно.

Айвор поїхав. Сидячи за вітровим склом у своєму жовтому седані, він мчав просторами сільської Англії. Товариські та любовні обов'язки абсолютно невідкладного характеру кликали його в усі куточки королівства, з однієї баронської вітальні до іншої, із замку до замку, з єлизаветинського особняка до георгіанського палацу. Сьогодні в Сомерсеті, завтра в Уорвікшірі, у суботу в Уест—Райдінгу, вранці у вівторок в Аргайлі — Айвор ніколи не відпочивав. Ціле літо, від початку липня і до кінця вересня він присвячував себе своїм обов'язкам; він був їхнім мучеником. Восени повертався на відпочинок до Лондона. Кром був лише маленький епізод, крихітна бульбашка у бистрині його життя; він уже належав до минулого. На чай Айвор приїде до маєтку Гоблі, і там його зустріне привітна усмішка Зенобії. А вранці у четвер… та до цього ще дуже, дуже далеко. Він згадає про четвер, коли той настане. Поки що буде Гоблі, буде Зенобія.

За своїм звичаєм, від якого ніколи не відступав, Айвор залишив вірша у книзі гостей Крома. Він склав цей експромт за ті десять хвилин, що передували його від'їздові. Деніс і містер Скоган неквапом повернулися назад від брами, де розпрощалися з Айвором; у залі, на письмовому столі, вони побачили розкриту книгу для гостей з Айворовим віршем, на якому ще не висохло чорнило. Містер Скоган прочитав його вголос:

Владик прадавніх незбагненний чар — Блиск їх уяви, скрес фантасмагорій В усе проник: явив себе в речах, Сягнув глибин морських й околів горніх.

Зазлотивсь таємниче в крил очах Метеликів, з уявлюваннх оргій Відлюдника, співаючи, промчав.

Мов ураган з дощем, мов клекіт орлій.

Та чари ті, шо п 'є моя душа.

Могутніші. То чари Крома,

Вони — мов дзвонів вечоровий шал.

Мов поклик віших духів і фантомів.

О, вирок злий! Душа — в облозі втрат — Вертає в Кром, шукає там розрад.

— Дуже мило, зі смаком і тактовно, — сказав містер Скоган, коли скінчив читати. — Мене лише трохи непокоять золоті очі крил метелика. Ви знаєте, що таке поетичне мислення, Денісе, то поясніть, прошу.

— Простісінька річ, — відповів Деніс. — Цими словами Айвор передає, що крила чарівні.

— Тепер усе стало абсолютно ясно.

— Іноді доводиться так страждати, — провадив Деніс, — через те, що красиві слова не завжди означають те, що їм належало б означати. От, наприклад, недавно я знищив цілого вірша тільки тому, що слово "кармінативний" не означає того, що йому належало б означати. "Кармінативний" — звучить чудово, еге ж?

— Чудово, — погодився містер Скоган. — І що ж воно означає?

— Це слово я запам'ятав з дитинства, — сказав Деніс. — І дуже його любив. Коли мені траплялося застудитись, мене звичайно лікували настоєм кориці — анітрохи не допомагає, але приємно, його наливали крапля по краплі з вузенької пляшечки — золотистий пекучий напій. На етикетці перелічувалися ного достоїнства, і там його характеризували також як надзвичайно кармінативний. Я закохався в це слово. "Хіба це не кармінативно?" — казав я собі, випиваючи ліки. Здавалося, воно так чудесно передає те відчуття внутрішнього тепла, ту бадьорість, ту — як би мені це висловити? — фізичну втіху, які приходили після вживання напою. Згодом, коли я відкрив для себе алкоголь, "кармінативне" стало означати подібну, але благороднішу, майже духовну бадьбрість. Кармінативні властивості мали бургундське, ром, старе бренді, "Лакріма Крісті", марсала. алеатіко, портер, джин, шампанське, кларет, молоде вино з тосканських виноградників — я їх порівнював, я їх класифікував. Марсала кармінативна райдужно, м'яко; джин зігріває і водночас поколює й освіжає. У мене була справжня таблиця кармінативних оцінок. А тепер, — Деніс простяг руки долонями догори, жестом розпачу, — тепер я знаю, що означає слово "кармінативне" насправді.

— І що ж воно означає? — трохи нетерпляче запитав містер Скоган.

— Кармінативне, — проказав Деніс, повільно, з любов'ю вимовляючи кожен склад, — кармінативне. Я уявляв, що це слово має якесь невиразне відношення до carmen–carimmis (пісня–пісні) і ще більш невиразне — до caro–carms (плоть) та похідних від нього, як–от карнавал, карнація. "Кармінативне" — у цьому слові була ідея співу й ідея плоті, рожевої, теплої, з натяком на розваги mi Careme (четвер на третьому тижні великого посту, відзначався у Франції карнавалами і народними гуляннями) та маскарадні свята у Венеції. "Кармінативне": тепло, бадьорість, внутрішня зрілість — усе було в цьому слові. А виявилось…

— До діла, дорогий Денісе, — обурився містер Скоган, — до діла.

— Так от, позавчора я написав вірша, — мовив Деніс. — Я написав вірша про дію кохання.

— Інші робили те саме задовго до вас, — сказав містер Скоган. — Тут нема чого соромитись.

— Я розвивав думку, — провадив Деніс, — що дія кохання часто подібна до дії вина, що Ерос може п'янити так само, як і Бахус. Мовляв, кохання кармінативне по своїй суті. Воно дає нам відчуття тепла, бадьорість.

Воно кармінативне, як вино… — ось що я написав. Цей рядок не тільки гарно звучить, підлещував я себе, він ще й дуже промовистий і значущий. У слові кармінативний було все: детальний і точний передній план, бездонна глибина фантазії.

Воно кармінативне, як вино…

Я був цілком задоволений. І раптом мені спало на думку, що я, по суті, ніколи не перевіряв цього слова за словником. "Кармінативне" зростало разом зі мною від часів пляшечки з коричневим настоєм. Я його завжди приймав на віру. Це слово мало для мене багатий зміст, ніби якийсь грандіозний витвір мистецтва, це був цілий краєвид із безліччю людських постатей.

Воно кармінативне, як вино…

Я вперше звірив це слово паперу, і мені раптом захотілося піддати його лексикографічній перевірці. Маленький англо–німецький словник — ось усе, що було у мене під рукою. Я розкрив його на літері "к" — "ка", "кар", "карм". Ось воно — "кармінативний: windtreibend (вітрогінне)^^^^^, — повторив Деніс.

Містер Скоган засміявся. Деніс похитав головою.

— Звичайно, мені було не до сміху, — провадив він. — Для мене то був кінець глави, загинуло щось юне й дорогоцінне. Пішли в небуття роки — роки дитинства й невинності, — коли я вірив: "кармінативне" означає... означає... просто кармінативне. А тепер переді мною решта мого життя — день чи десять років чи півстоліття, коли я вже знатиму, що "кармінативне" означає windtreibend.

Plus ne suis ce que j'ai ete Et ne saurai jamais etre.

(Я вже не той, що раніше І ніколи таким не буду.)

Коли усвідомлюєш це, стає дуже сумно.

— Кармінативне... — мовив у задумі містер Скоган.

— Кармінативне, — повторив Деніс.

Якусь хвилину вони мовчали.

— Я не певен, чи здатні ви зрозуміти, як я люблю слова, — озвався нарешті Деніс. — Вас аж надто цікавлять самі речі, ідеї, люди. Ваш розум має іншу будову, ніж розум літератора. Видовище того, як містер Гладстон відшукує тридцять чотири рими до імені Марго, найімовірніше викликало б у вас почуття жалю до нього. Конверти Малларме з їх римованими адресами, певно, залишать вас байдужим, якщо тільки не викличуть у вас співчуття; ви не можете зрозуміти, що

Aple a ne point te cabrer, hue!

Poste, et j'ajouterai, dia!

Si lu ne fuis onze–biz Rue Balzac, chez cet Heredia —

це маленьке чудо.

— Ви маєте рацію, — погодився містер Скоган. — Таки не можу.

— І ви не відчуваєте магічної сили цих рядків?

— Не відчуваю.

— Так випробовується літературний склад мислення, — мовив Деніс, — відчуття магічного, розуміння того, що слова мають владу. Словесна оболонка літератури — це просто розвиток магії. Слова — то перший і найгранді озні ший людський винахід. За допомогою мови людина створила собі новий світ; що ж дивного в тому, що вона любила слова і вірила в їхню чародійну силу! За допомогою гармонійно зчеплених слів чаклуни викликали кроликів із порожніх капелюхів і духів — зі стихій. Літератори, їхні нащадки, продовжують цю справу, складаючи свої словесні формули, і тремтять від благоговіння й радості перед силою власного заклинання. Кролики з порожніх капелюхів? Ні, їхні заклинання мають витонченішу силу, бо викликають почуття з порожніх душ. Переформульовані за правилами їхнього мистецтва, навіть найбезбарвніші твердження набувають глибокої значущості. Ось, наприклад, твердження, яке ви могли б висловити хірургові, що пропонує вам операцію: "Фармацевтичні засоби безпечніші за скальпель". Самоочевидна істина, навіть і в тому разі, якщо висловити її по–французькому: Les medicaments sont mois dangereux que le scalpel d'un chirurgien. Але якщо я висловлю цю саму думку так: "Ліки ніжніші, ніж ніж", то, попри всю свою очевидність, вона стане значущою, незабутньою, хвилюючою. Створення чогось із нічого силою слова — що ж це, як не магія? І, додам я, що ж це, як не література? Половина великої світової поезії — це ті самі "Фармацевтичні засоби безпечніші за скальпель", що набули чарівної сили у вигляді "Ліки ніжніші, ніж ніж". А ви не відчуваєте значущості слів. Мені вас шкода.

— Кармінативне для мозку, — замислено мовив містер Скоган. — ось що вам треба.

Поставлена на чотири кам'яних гриби, невеличка комора на два чи три фути піднімалась над живоплотом. Під нею завжди було темно, волого і росли високі, розкішні трави. Тут, у затінку, серед мокрої зелені знайшла собі захист від полудневого сонця родина білих качок. Одні стояли й чистили себе дзьобами, інші відпочивали, притиснувшись до землі, неначе прохолодна трава була водою. Качки покрякували, обмінюючись короткими світськими фразами, і час від часу той чи той загострений хвіст виконував ефектне лістівське тремоло. Зненацька їхній веселий спочинок було нагально порушено. Страхітливий удар потряс дерев'яний настил над їхньою головою, вся комора захиталася, і згори на них дощем посипалися тріски та грудки засохлої грязі. З голосним кряканням качки вихопилися з-під комори, що таїла в собі незрозумілу загрозу, і тікали, поки не опинилися в безпеці на подвір'ї ферми.

— Тримайте себе в руках, — говорила Анна. — Чуєте? Ви налякали качок. Бідолашні! Ще б пак не налякатись. — Вона сиділа боком на низькому дерев'яному стільчику. Її правий лікоть лежав на бильці, щокою вона спиралася на долоню. Довге і стрункe тіло знемагало в позі лінивої грації. Вона всміхалася й дивилася на Гомбо з-під напівопущених повік.

— Чорти б вас узяли! — повторив Гомбо і знову тупнув ногою. Він люто зиркнув на неї з-за незавершеного портрета, що стояв на мольберті.

— Бідолашні качки! — знову сказала Анна. Їхнє крякання ще долинало здалеку; потім ущухло.

— Ви хіба не бачите, що через вас я тільки марную час?.. — спитав Гомбо. — Я не можу працювати, коли ви прядете очима й заважаєте мені.

— Ви змарнуєтє куди менше часу, якщо перестанете базікати та тупати ногами і для різноманітності трохи візьметесь до малювання. Зрештою, навіщо я тут пряду очима, як не для того, щоб ви мене малювали?

Гомбо видав звук, схожий на гарчання.

— Ви страхіття, — заявив він переконано. — І нащо ви мене сюди запросили? Нащо кажете мені, ніби бажаєте, щоб я написав ваш портрет?

— Бо ви подобаєтесь мені — принаймні, коли ви в доброму гуморі, — І я вважаю вас хорошим художником.

— Бо ви бажаєте, — Гомбо передражнив її інтонацію, — щоб я упадав коло вас, а коли я це роблю, — тікаєте, і в такий спосіб розважаєтесь.

Анна закинула голову назад і засміялася.

— То ви гадаєте, що я розважаюся, ухиляючись від ваших залицянь? Усі ви, чоловіки, однакові. Знали б ви, якими брутальними, жахливими й надокучливими стаєте, коли упадаєте коло жінки, а вона цього не хоче! Якби ви лишень могли подивитись на себе нашими очима!

Гомбо схопив палітру та пензлі і заходився шалено малювати.

— Тепер, я гадаю, ви станете говорити, що не ви почали цю гру, що я перший став вас переслідувати і що ви були невинною жертвою, яка тихо сиділа й ніколи не намагалася мене звабити.

— Як це знову по–чоловічому, — відказала Анна. — Завжди одна й та сама історія про жінку, що зваблює чоловіка. Жінка підманює, причаровує і знаджує, а чоловік — благородний і безневинний — падає жертвою. Мій бідолашний Гомбо! Ви, звичайно, не збираєтесь заспівати мені цієї давньої пісні. Я ж бо завжди вважала вас такою розсудливою людиною.

— Дуже приємно, — сказав Гомбо.

— Будьте ж хоч трохи об'єктивні, — вела далі Анна. — Хіба ви не бачите, що наділяєте жінку своїми власними емоціями; як це по–варварському наївно. Ви відчуваєте ниций потяг до якоїсь жінки і негайно звинувачуєте її в тому, що вона знаджує вас, умисне розпалює й заохочує вашу жагу. Ви міркуєте, як дикуни. З такою ж підставою ви могли б твердити, що тарілка полуниць із вершками навмисне розпалює ваш апетит. У дев'яносто дев'яти випадках із ста жінки так само пасивні й невинні, як ці полуниці з вершками.

— Я лиш можу сказати, що це, напевне, сотий випадок, — мовив Гомбо, не підводячи погляду.

Анна здвигнула плечима й зітхнула.

— Ніяк не можу зрозуміти, чого у вас більше: впертості чи грубощів.

Якийсь час Гомбо малював мовчки, потім знову заговорив.

— А тепер ще й Деніс, — сказав він, відновлюючи розмову, ніби й не було ніякої паузи. — Ви й з ним ведете таку саму гру. Дайте спокій хоч цьому нещасному юнакові.

Несподівано Анна розсердилась.

— Щодо Деніса, то це абсолютна неправда, — мовила вона обурено. — Мені ніколи й не снилося вести з ним якусь гру. — Опанувавши себе, вона єхидно посміхнулась і спитала своїм звичайним воркотливим голосом: — Чого це ви раптом почали так опікуватися бідолашним Денісом?

— Бо мені прикро дивитися, як такого невинного юнака… — відказав Гомбо із серйозним виразом, можливо, аж надто серйозним.

— …зманюють на згубну стежку, — підхопила Анна. — Я в захваті, що ви так про нього піклуєтесь і, повірте, поділяю ваші почуття.

Її чомусь дратувало, що Гомбо згадав про Деніса. Що–що, а це була абсолютна неправда. У Гомбо могли бути деякі незначні підстави дорікати їй. Але Деніс — ні, з Денісом вона ніколи не фліртувала. Бідолашний хлопчик! Він дуже милий. Вона замислилась. Гомбо малював із люттю. Непогамовне бажання, що досі відвертало його увагу і заважало йому працювати, тепер, здавалося, вилилось у гарячковий спалах енергії. У завершеному вигляді, говорив він собі, портрет буде диявольський. Він малював її в тій невимушеній позі, яку вона сама обрала ще на першому сеансі. Анна сиділа, повернувшись боком, поклавши лікоть на бильце стільця. Голова й плечі були під кутом до решти тіла й обернені до глядача, а вся її постава виражала мляве забуття. Він підкреслив ліниві вигини її тіла; перетинаючи полотно, лінії наче провисали; здавалося, грація цієї жінки була в стані якогось повільного розкладання. Рука, що лежала на коліні, була безвладна, як рукавичка. Тепер він працював над обличчям; воно вже починало проглядати з полотна, схоже на лялькове своїми правильними й байдужими рисами. Це було обличчя Анни, але не освітлене ні думкою, ні почуттям. Та сама безвиразна маска, в яку воно іноді перетворювалось. Портрет страшенно схожий, і водночас це неймовірно злорадна брехня. Так, це буде диявольський портрет, коли він його завершить, вирішив Гомбо. Йому було цікаво, як він їй сподобається.

О тій же післяполуденній годині, шукаючи спокою й тиші, Деніс трохи раніше пішов до своєї кімнати. Він хотів попрацювати, але був саме час, коли дуже тягне на сон, і щойно з'їдений обід важко гнітив його тілесні й духовні сили, його охопила та млосна й безнадійна пообідня меланхолія, яка в давнину навіювала страх ченцям і була їм відома під назвою accidie (душевна апатія). Він відчував, подібно до Ернеста Доусона, "легку втому", і йому захотілося написати щось витончене й спокійне, у дусі квієтизму; щось трошки сумне і в той же час — як би це сказати? — трішки нескінченне. Він думав про Анну, про кохання, безнадійне і недосяжне. Напевне, це й було ідеальне кохання — спокійне, чисто теоретичне. У цьому сумному настрої, породженому переситом, він легко міг у це повірити. Він почав писати, і з-під його пера вже вилився один вишуканий чотиривірш:

Пропала в ночі місячна світінь,

І зникне в тому мрійливе кохання.

Що будить ледь блідої барви тінь В душі німій, позбавленій дихання, — коли його увагу привернули голоси знадвору. Він виглянув із вікна. Так і є, це розмовляють і сміються Анна та Гомбо. Вони перейшли подвір'я і зникли за хвірткою у мурі праворуч. То була дорога до живоплоту й комори, вона знову збиралася йому позувати. Напад нестямної люті розвіяв приємно–сумну меланхолію Деніса; він гнівно жбурнув свій чотиривірш у кошик для сміття й побіг униз.

У холлі побачив містера Скогана; здавалося, той заліг у засідці. Деніс спробував вислизнути, але марно. Очі містера Скогана палали, як у Старого Моряка.

— Навіщо ж так поспішати? — мовив він, простягаючи маленьку ручку, схожу на пазурясту лапу ящірки. — Я саме йду до саду погрітись на сонечку. Ми підемо разом.

Деніс підкорився; містер Скоган надів капелюха, і вони вийшли рука в руку. На підстриженому газоні тераси Генрі Уїмбуш і Мері з серйозним виглядом грали в кеглі. Деніс і містер Скоган спустилися тисовою алеєю. Це було тут, подумав Деніс, на цьому місці. Тут Анна впала, тут він поцілував її, тут — і він почервонів, бо знову відчув сором, — намагався її понести й не зміг. Життя — суцільний жах!

— Розважливість! — сказав містер Скога, раптом порушивши тривалу мовчанку. — Розважливість — ось у чому моя недуга, і це буде й ваша недуга, любий Денісе, коли ви постарієте достатньо, щоб бути розважливим або нерозважливим. У розважливому світі я був би великою людиною; при тому стані речей, який існує, я взагалі ніщо; я не годжуся ні для якої мети. Я лише Vox et praeterea nihil (пустий звук).

Деніс не відповідав; він думав про інше. "Кінець кінцем, — переконував він себе, — Гомбо вродливіший за мене, він цікавіший співрозмовник, впевненіший у собі і до того ж він уже щось, а в мене все ще попереду".

— Усе, що робиться на цьому світі, робиться божевільними, — правив своєї містер Скоган. Деніс намагався не слухати, але невтомна красномовність містера Скогана поступово заполонила його увагу. — Такі люди, як я і яким, можливо, станете ви, ніколи нічого не досягали. Ми надто розважливі; ми тільки розумні, і все. Нам бракує важливої людської риси — невтримної, сповненої ентузіазму маніакальності. Люди завжди ладні послухати філософів, щоб трохи розважитись, — так само, як вони слухали б шарманщика або блазня. Але вони нізащо не дозволять людям розуму керувати собою. Якщо коли й доводилось вибирати між людиною розуму й божевільним, світ без жодних вагань ішов за божевільним. Тому що божевільний звертається до першооснови, до пристрастей та інстинктів, а філософи — до того, що лежить на поверхні і є зайвим, — до розуму.

Вони увійшли до саду; там, де починалась одна з алей, стояла зелена дерев'яна лавка, що затокою вганялась у запашний материк

кущів лаванди. Саме це місце обрав містер Скоган, щоб сісти, хоча тут не було затінку і замість повітря доводилось дихати гарячими, сухими пахощами квітів. Під палючим сонцем він ночував себе чудово.

— Візьміть, скажімо, Лютера та Еразма. — Він вийняв із рота люльку й почав її набивати, не уриваючи свого монологу. — Жив такий собі Еразм, от уже воістину людина розуму. Спершу люди його слухали — цього нового віртуоза, що грав на інтелекті, інструменті благородному й витонченому; вони навіть пишалися ним, схилялися перед ним. Але хіба зумів піп примусити їх поводитись так, як він хотів — розумно, пристойно або хоча б трохи менш по–свинському, ніж звичайно. Ні, не зумів. А далі з'являється Лютер, несамовитий і буйний, божевільний, впевнений у таких речах, щодо яких не можна бути впевненим. Він кинув клич, і люди пішли за ним. Еразма більше не слухали; його паплюжили за здоровий глузд. Лютер — це було серйозно. Лютер був реальністю, як велика селянська війна. Еразм же був тільки розумом та пристойністю; він був мудрець, але не мав сили, щоб повелівати людьми. Європа пішла за Лютером і вступила у півтора сторіччя війн та кривавих чвар. Це сумна історія, — Містер Скоган запалив сірника. Його вогник під яскравим сонячним світлом був зовсім непомітний. Запах тютюнового диму змішався з солодкаво–ядучими пахошами лаванди.

— Якщо ви хочете примусити людей поводитися розумно, ви повинні спонукати їх до цього, діючи як маньяк. Навіть тверезі заповіді засновників релігій поширилися тільки завдяки ентузіазмові, і це для розумної людини повинно видаватися сумним фактом. Принизливо усвідомлювати неміч справжньої розважливості. Розважливість, наприклад, говорить нам, що єдиний шлях до збереження цивілізації — це поводити себе пристойно й розумно. Здоровий глузд обурюється і протестує; а наші правителі тим часом мерзіють у своєму звичному свинстві, і ми мовчимо й скоряємось. Єдина надія — на маніакальний хрестовий похід; коли до цього дійде, я ладен бити в барабан дужче за всіх, але водночас мені буде трохи соромно за себе. А проте, — містер Скоган знизав плечима, а рукою, в якій тримав люльку, зробив рух, що виражав покірливість, — нема сенсу нарікати на те, що життя таке, як

воно є. Ясно, що без сторонньої допомоги тверезий глузд нічого не вартий. Тому необхідно тверезо й розумно використовувати сили безумства. Ми, розумні люди, ще прийдемо до влади.

Очі містера Скогана сяяли незвичайним блиском. Він витяг із рота люльку і засміявся гучним, сухим і якимось сатанинським сміхом.

— Але мені не треба влади, — озвався Деніс. Він незручно примостився на краєчку лавки і прикривав долонею очі від сліпучого світла. Містер Скоган, що сидів прямий, як цвях, на другому кінці лавки, знов засміявся.

— Усі хочуть влади, — сказав він. — Влади у тій чи в іншій формі. Влада, якої прагнете ви, — це літературна влада. Одні люди прагнуть влади, щоб пригнічувати себе подібних; ви витрачаєте свою жадобу влади, щоб пригнічувати слова — ви їх нівечите, перетоплюєте, шматуєте, домагаючись покори. Але я відхилився від теми.

— Хіба? — кволим голосом спитав Деніс.

— Атож, — правив своєї містер Скоган, ніби й не чуючи його, — цей час настане. Ми, люди інтелекту, навчимося запрягати безумство, щоб воно служило розумові. Ми не можемо далі залишати світ напризволяще. Ми не можемо допустити, щоб небезпечні маньяки, котрі схибнулися на догмі, як Лютер, чи на самих собі, як Наполеон, і далі з'являлися час од часу та перевертали все шкереберть. У минулому це було не так важливо; але наш сучасний механізм аж надто вразливий. Ще кілька таких струсів, як світова війна, ще один Лютер або два, і все вилетить у трубу. В майбутньому люди розуму повинні подбати, щоб безумство світових маньяків поширювалося по потрібних каналах, щоб воно виконувало корисну роботу, подібно до того, як гірський потік крутить турбіни електростанції...

— Яка виробляє енергію для освітлення швейцарського готелю, — сказав Деніс. — Вам слід було б завершити картину.

Містер Скоган відмахнувся від нього.

— Залишається тільки одне, — провадив він. — Люди розуму повинні об'єднатися, укласти змову й перехопити владу в недоумків та маньяків, які правлять нами тепер. Вони повинні заснувати Раціональну Державу.

Спека, що поступово паралізувала всі розумові й тілесні сили Деніса, здавалося, тільки збадьорювала містера Скогана. Він говорив дедалі збудженіше, його руки чітко й швидко жестикулювали, очі виблискували.

Твердий, сухий і невгамовний його голос звучав і звучав у Денісових вухах, ніби якийсь механічний шум.

— У Раціональній Державі, — долинали до нього слова містера Скогана, — люди чітко ділитимуться на види не за кольором очей чи формою черепа, а відповідно до їхнього розуму й темпераменту. Психологи–експерти, наділені, за нинішніми уявленнями, мало не надлюдським ясновидінням, оглядатимуть кожну новонароджену дитину й визначатимуть її вид. Позначена наперед відповідними ярликами, дитина дістане освіту, яка личить особинам її виду, а ставши дорослою, повинна буде виконувати ті функції, до яких здатні люди цієї породи.

— І скільки ж буде видів? — спитав Деніс.

— Безумовно, дуже багато, — відповів містер Скоган. — Класифікація буде тонка й досконала. Але пророк не має змоги вдаватись у всі подробиці, та це й не його справа. Я назву лише три основні види, на які буде поділено підданих Раціональної Держави.

Він замовк і прочистив горло, кахикнувши раз чи двічі і викликавши в уяві Деніса видіння столу із графином води та склянкою і довгою білою указкою для діапозитивів. Містер Скоган провадив:

— Будуть такі три основні види: Мислячі Правителі, Люди Віри і Стадо. До Правителів належатимуть ті, хто здатний мислити, хто знає, як досягти певного ступеня свободи — на жаль, рамки свободи дуже вузькі навіть для наймудріших! — від духовних пут їхньої епохи. Виборна рада Мислителів, із числа тих, хто зосередив свою увагу на проблемах практичного життя, буде правити Раціональною Державою. Як знаряддя своєї влади вони використовуватимуть істот другого великого виду — Людей Віри, Безумців, як я їх називаю, тих, що вірять сліпо й пристрасно і готові вмерти за свої переконання. Цим шаленцям, здатним як на жахливе зло, так і на добро, вже не буде дозволено діяти за велінням випадку у випадковому оточенні. Більше не буде ні Цезарів Борджіа, ні Лютерів, ні Магометів, ні Джоан Сауткот, ні Комстоків. На зміну старомодній людині Віри й Пристрасті, цьому випадковому породженню жорстоких обставин, яка могла примусити людей плакати й каятись або, з таким самим успіхом, послати їх різати одне одному горлянки, прийде безумець нового типу, зовні так само запалений щирим ентузіазмом, але цілком відмінний від безумців минулого! Бо нова Людина Віри витрачатиме свій порив, свою пристрасть і свій ентузіазм на поширення якоїсь розумної ідеї. Сама того не усвідомлюючи, вона буде знаряддям вищого розуму.

Містер Скоган зловтішно захихотів, наче мстив ентузіастам від імені здорового глузду.

— З самого раннього дитинства, тобто відразу як психологн–експерти визначать їхнє місце в системі, Люди Віри проходитимуть курс спеціального навчання під наглядом Мислителів. Сформовані внаслідок тривалого процесу навіювання, вони вийдуть у світ, проповідуючи і з благородною одержимістю здійснюючи холодно–розумні плани Правителів. Коли ці плани буде здійснено, або коли ідеї, корисні ще років із десять тому, перестануть бути корисними. Мислителі

прищеплять нову вічну істину новому поколінню безумців. Основна функція Людей Віри полягатиме в тому, щоб керувати Масами — цим третім великим видом, що складатиметься з тих незліченних мільйонів, яким бракуватиме розуму й дорогоцінного ентузіазму. Коли від Стада потрібна буде якась конкретна дія, коли буде визнано, що людство слід запалити й згуртувати якоюсь єдиною метою або ідеєю, тоді Людям Віри прищеплять якесь просте, підхоже для даного випадку вчення і пошлють їх навертати маси. У звичайні часи, коли висока духовна температура хрестових походів буде шкідливою. Люди Віри спокійно й ревно виконуватимуть велику роботу по навчанню і вихованню Стада. При цьому буде науково використано майже безмежну здатність людей піддаватись навіюванню. З раннього дитинства членів Стада систематично переконуватимуть у тому, що щастя можна знайти лише в праці й покорі; їх примусять повірити, що вони щасливі, що вони — сіль землі і що всі їхні діяння — благородні й вагомі. Для нижчих видів Земля знову перетвориться на центр Усесвіту, а людина — на царя природи. О, як я заздрю долі простого люду в Раціональній Державі! Працюючи своїх вісім годин на добу, сліпо підкоряючись своїм володарям, переконані у власній величі, значущості і безсмерті, вони будуть на диво щасливі, щасливіші за всіх людей, які будь–коли існували. Вони йтимуть через життя до самої смерті у стані райдужного сп'яніння. У цій вічній вакханалії Люди Віри відіграватимуть роль виночерпіїв, підливаючи знов і знов той п'янкий напій, який у сумній і тверезій самотності готуватимуть за кулісами Мислителі для обпоювання своїх підданців.

— А яке буде моє місце в Раціональній Державі? — сонно поцікавився Деніс, затуляючись долонею від сонця.

Якусь хвилину містер Скоган мовчки дивився на нього.

— Важко визначити, на що ви придатні, — сказав він нарешті. — Ви не зможете працювати фізично; ви надто незалежні і не піддаєтесь навіюванню, щоб вас віднести до великого Стада; у вас немає якостей, необхідних для Людини Віри. Що ж до Мислячих Правителів, то вони повинні мати абсолютно логічний розум, бути безжальними й

проникливими. — Він замовк і похитав головою. — Ні, я не бачу для вас ніякого місця; тільки камера смерті.

Глибоко вражений, Деніс засміявся неприродно голосним, гомеричним сміхом.

— Я тут дістану сонячний удар, — сказав він і підвівся.

Містер Скоган підвівся слідом за ним, і вони повільно пішли вниз вузенькою стежкою, між голубими квітами лаванди. Деніс зірвав одну гілочку й понюхав її; далі було темне листя розмарину, що пахтіло, як ладан у порожній церкві. Вони проминули клумбу маків, які вже стояли без пелюсток, їхні стиглі круглі коробочки — коричневі й сухі, як полінезійські трофеї, подумав Деніс: відтяті голови, настромлені на списи.

Образ йому сподобався і він звірив його містеру Скоганові.

— Як полінезійські трофеї… — Висловлений уголос, образ видався не таким значущим, як у той момент, коли він спав Денісові на думку.

Запала мовчанка. З полів за оранжереєю долинув гуркіт збиральних машин, що поступово перетворився на віддалений гул.

— Приємно усвідомлювати, — сказав містер Скоган, — що безліч людей працюють на полях для того, щоб ми могли розмовляти про Полінезію. Як узагалі за все хороше на ньому світі, за дозвілля й культуру треба платити. На щастя, платити повинні зовсім не ті, хто користується дозвіллям і культурою. Так будьмо ж за це вдячні долі, любий Денісе, будьмо вдячні, — повторив він і вибив попіл із люльки.

Деніс не слухав. Він раптом згадав про Анну. Вона була наодинці з Гомбо у його студії. Це була нестерпна думка.

— Чи не зробити нам візит Гомбо? — безтурботно запропонував він. — Буде цікаво глянути, що він тепер поробляє.

Він засміявся в думці, уявивши, як розлютиться Гомбо, коли побачить їх.

Деніс не вгадав. Гомбо аж ніяк не розлютився, коли їх побачив. Він навіть зрадів, коли в отворі розчинених дверей з'явилися два обличчя: одне засмагле й худе, друге — бліде й повне. Гарячкова енергія, породжена роздратуванням, уже згасала в ньому, повертаючись до своїх чуттєвих джерел. Та ще мить, і він нову втратив би самовладання, проте Анна залишилася б, як завжди, спокійною, що причинилося б до нового нападу люті. Тому він, безумовно, зрадів, побачивши їх.

— Заходьте, заходьте. — гостинно запросив він.

Деніс із містером Скоганом піднялися по драбинці і переступили поріг. Деніс підозріло зиркнув на Гомбо, потім на його модель, але вираз їхніх облич не повідав йому нічого, тільки те, що вони обоє, здається, зраділи гостям. Чи то вони так майстерно прикидаються? Він хотів би це знати.

Тим часом містер Скоган роздивлявся портрет.

— Чудово, — мовив він схвально, — чудово. Навіть аж надто схоже на оригінал; справді, аж надто. Але я не сподівався, що ви встрянете в психологію.

— Він показав на обличчя і провів пальцем по безвладних лініях намальованої постаті. — Я гадав, ви з тих, кого цікавлять лише зрівноважені маси та перетнуті площини.

Гомбо засміявся.

— Це трошки не так, — сказав він.

— Мені дуже шкода, — відповів містер Скоган. — Особисто я ніколи не виявляв ані найменшого пієтету до малювання, проте кубізм мене завжди чимось приваблював. Мені приємно дивитися на картини, з яких абсолютно вилучено природу, картини, які є чистим витвором людського розуму. Від них я зазнаю не меншої втіхи, ніж від оригінальної думки, математичної задачі чи технічного винаходу. Природа — і все що нагадує про природу, — дратує мене, вона надто безмежна, надто складна і, головне, надто безцільна та непізнаванна. З людськими витворами мені добре; я спроможний зрозуміти все, що будь–коли робила чи думала та або інша людина. Ось чому я намагаюсь, по можливості, завжди їздити в метро, а не автобусом, бо навіть у Лондоні з автобуса ви неодмінно побачите хоча б кілька заблудлих творінь господа — скажімо, небо, зрідка дерева, квіти у вітринах. Зате в метро ви бачите лише творіння людських рук: листи заліза, склепані в геометричні форми, прості лінії бетону, площини кахляних стін. Тут усе походить від людини. усе — продукт дружнього і цілком збагненного розуму. Усі філософії і всі релігії — чим вони є, якщо не духовними Метро, прокладеними у всесвіт! Не наражаючись на небезпеку, ми з комфортом подорожуємо ними вузькими тунелями, де все по–людському знайоме, і при тому забуваємо, що повсюди — і вгорі, і внизу, і навколо — лежить суцільна маса землі, нескінченна й незвідана. Ні, краще давайте мені Метро та Кубізм; давайте мені ідеї, так само зручні й акуратні, прості і надійно зроблені. І звільніть мене від природи, звільніть від усього, що не по–людському величезне, складне й незрозуміле. Мені не стане сміливості і, головне, вже пізно вирушати в цей лабіринт.

Поки містер Скоган виголошував свій монолог, Деніс пішов у найдальший куток кімнати, де в тій самій граціозній і лінивій позі сиділа на низенькому стільчику Анна.

— Ну? — запитав він, майже з ненавистю втупивши в неї погляд. Про що він її запитував? Мабуть, і сам цього не знав.

Анна поглянула на нього і замість відповіді теж запитала "Ну?", проте вже в іншому, веселому ключі.

У даний момент Денісові більше не було чого сказати. В кутку за стільчиком Анни лицем до стіни стояли дві чи три картини. Він повернув їх і почав розглядати.

— Можна я теж подивлюся? — попросила Анна.

Він поставив їх у ряд, прихиливши до стіни. Анна мусила повернутися у своєму стільці кругом. Тут було те саме велике полотно з людиною, що впала з коня, а також натюрморт із квітами та невеличкий пейзаж. Спершись руками на бильце, Деніс нахилився до Анни. З другого кінця кімнати чувся за мольбертом голос містера Скогана. Вони довго мовчки дивилися на картини, тобто Анна дивилася на картини, а Деніс, головним чином, — на Анну.

— Мені подобається людина з конем, а тобі? — сказала вона нарешті, глянувши на нього із запитальною посмішкою.

Деніс кивнув, а потім дивним, здавленим голосом, неначе кожне слово коштувало йому величезних зусиль, вимовив:

— Я кохаю тебе.

Анні й раніше досить часто доводилося вислухувати подібні освідчення, і найчастіше вона сприймала їх спокійно. Але тепер — можливо, тому, що вони пролунали так зненацька, чи з якої іншої причини — ці слова несподівано схвилювали її.

— Бідолашний Деніс! — сказала вона, силувано засміявшись.

Але не змогла стриматись, щоб не почервоніти.

Був полудень. Спустившись із своєї кімнати, де він даремно намагався щось написати ні про що конкретно, Деніс опинився сам у порожній вітальні. Він уже збирався вийти до саду, аж тут його погляд упав на знайомий, але таємничий предмет — великий червоний блокнот, який так часто він бачив у Дженні, коли вона нишком черкала щось у ньому. Вона забула його на підвіконні. Спокуса була велика. Деніс узяв блокнот і зняв резинку, що передбачливо стягувала його.

На палітурці великими літерами було написано: "Особисті записи. Не розкривати". Він підвів брови. Подібні написи учні початкової школи роблять на своїх латинських граматиках:

А хто візьме мою книжку,

Буде їсти дохлу кішку

В цьому є щось на диво дитяче, подумав він і всміхнувся сам до себе. Розгорнув блокнот. Заглянувши туди, здригнувся, наче від удару. Деніс був своїм найсуворішим критиком; принаймні завжди так думав. Йому подобалося вважати себе безжальним аналізатором, який порпається у тріпотливих надрах власної душі. Він був сам для себе піддослідним кроликом, його вади, його смішні риси ніхто не знав їх краще, ніж він сам. У глибині душі йому навіть здавалося, що ніхто, крім нього, про них і не здогадується. У нього якось не вкладалося в голові, що люди можуть дивитись на нього так само, як він на них; що вони можуть поміж себе говорити про нього в тих легких, критичних і, щоб бути вже абсолютно чесним, трохи єхидних тонах, у яких він звик говорити про них. На його погляд, хиби в нього були, та привілей бачити їх надавався лише йому самому. Для решти світу він, безперечно, чистий, як кристал. Це була майже аксіома.

Після того, як він розкрив червоний блокнот, його кристальний образ брязнув об землю і розбився на друзки. Виявляється, він не був своїм найсуворішим критиком. Це стало для нього болісним відкриттям.

Перед ним лежали плоди черканини Дженні. Карикатура на нього: він читає (тримаючи книжку догори ногами). На задньому плані танцює пара, в якій можна впізнати Гомбо й Анну. Внизу підпис: "Байка про Третього зайвого та Зелений Виноград". Охоплений жахом, Деніс, мов заворожений, уп'явся очима в малюнок. Виконаний він був майстерно. "Безсловесного, невідомого" Рувейра було помітно в кожній невблаганній лінії. На обличчі вдавана байдужість і зверхність, змішані з безсилими заздрощами; зарозуміла й пихата поза і в той же час нервово повернені носками всередину ноги — ці деталі були жахливі. Та ще жахливішою була та впевненість, з якою підмічено й майстерно підкреслено всі його маленькі вади.

Деніс погортав блокнот. Там були карикатури й на інших: на Прісіллу і містера Барбік'ю-Сміта; на Г енрі Уїмбуша, Анну й Гомбо; на містера Скогана, якого Дженні подала не просто в трохи зловісному світлі — вигляд у нього був воістину сатанинський; на Мері й Айвора. На цих він глянув тільки мигцем. Його охопило невтримне бажання взнати про себе усе найгірше. Він заходився гортати сторінки блокнота далі, затримуючись лише там, де був зображений сам. Йому присвячувалося цілих сім сторінок.

"Особисті записи. Не розкривати". Він злегковажив заборону і дістав по заслузі. Деніс у задумі закрив блокнот і знов натягнув резинку. Потім вийшов на терасу, посмутнілий, але набагато мудріший. Так он як, подумав він, використовує Дженні час у своїй відлюдній кришталевій вежі. А він вважав її простодушним створінням, не здатним критично мислити! Виходить, дурнем виявився саме він. Деніс не мав серця на Дженні. Ні, справа тут не в самій Дженні, а в тому, що стояло за нею і за її червоним блокнотом. Вони лише нагадали йому, що, окрім нього, існує цілий світ розумних людей, світ, у який він досі не вірив, бо надто замкнувся у своїй інтелектуальній самотності. Досі він міг стояти на площі Пікаділлі, міг дивитися на юрми людей, що сунули перед ним, і вважати себе єдиною по–справжньому свідомою, мислячою особистістю серед усіх цих тисяч. Чомусь здавалося неможливим, що інші люди можуть бути не менш складними й завершеними істотами, ніж він.

Неможливим. А проте вряди–годи він робив якесь болюче й страшне відкриття, що незаперечно свідчило про існування зовнішнього світу, наділеного свідомістю й інтелектом. Червоний блокнот став для нього одним із таких відкриттів, слідом на піску.

Сидячи на балюстраді тераси, він деякий час обмірковував цю неприємну істину. Усе ще не в змозі з нею змиритися, він замислено поплентав униз, до басейну. На галявинці павич і його пава тягли по траві свої заношені прикраси. Мерзенні птахи! Їхні шиї, товсті й ненажерливо-м'язисті внизу, вгорі звужувалися й переходили в злостиві безмозкі голови з порожніми очима й гострими дзьобами. Байкарі мали рацію, подумав він, коли для ілюстрації своїх трактатів на теми людської моралі брали звірів. Тварини скидаются на людей з усією правдивістю карикатури. (Ох, цей червоний блокнот!) Він жбурнув тріскою в птахів, які повільно дибали поблизу. Вони кинулися до неї, гадаючи, що то їжа.

Він пройшов далі, і його поглинула густа тінь велетенського падуба. Дерево розпростерло свої довгі щупальця, мов величезний зелений спрут.

Під падубом крислатим…

Він намагався пригадати, чий це вірш, і не міг.

А руки в коваля.

Мов гумові паси.

Точнісінько, як у нього; треба буде йому спробувати регулярніше робити мюллерівську гімнастику.

Він знову вийшов на сонце. Перед ним лежав басейн, що відбивав у своєму бронзовому дзеркалі голубінь і зелень літнього дня. Дивлячись у

нього, він думав про оголені руки Анни, її лискучий чорний купальник, її рухливі коліна й ступні.

І білонога мила Люс На баскій бербери"…

О, ці клапті чужої роботи! Зможе він коли–небудь назвати свій розум своїм власним чи ні? Справді–бо, чи є в нього в голові хоч крихта чогось такого, що дійсно належить йому, чи все — тільки освіта?

Він повільно пішов понад самим басейном. Над маленькою затокою він побачив у затінку тисів Мері, що сиділа в задумі, спершись спиною на п'єдестал приємно–комічної копії Венери Медіцейської, роботи якогось безіменного скульптора сейченто.

— Привіт! — кинув він, бо проходив так близько від неї, що мусив озватись.

Мері підвела голову.

— Привіт, — відповіла сумно й байдуже.

Атмосфера в цьому алькові з темних дерев здалася Денісові заспокійливо–елегічною. Він сів біля неї у тінь нагої богині. Запала тривала мовчанка.

Сьогодні вранці перед сніданком Мері знайшла на своїй тарілці поштову листівку з фотографією Великого парку в Г облі. Велична георгіанська будівля з фасадом на шістнадцять вікон, з квітниками на передньому плані; широкі рівні газони простяглися праворуч і ліворуч за межі фотографії. Ще десять років таких важких часів, і Гоблі, як і всі подібні замки, збезлюднє й запустіє. Ще п'ятдесят років, і місцеві фермери забудуть про те, що тут колись були межові знаки. Вони зникнуть, як зникли раніше монастирі. Проте в даний момент Мері не обходили ці міркування.

На зворотному боці листівки, під самою адресою Айворовим чітким великим почерком був написаний чотиривірш:

Привіт, місяцесяйна діво! Наречена Сонця, прощавай! Мов з янголових крил Пір 'їни випали й поринули у мене.

То спомини про ніч й ранковий небосхил.

Далі йшов постскриптум із трьох рядків: "Чи не зможете ви попросити одну з покоївок надіслати мені пачку лез для гоління, яку я забув у шухляді вмивальниці. Дякую. Айвор".

Сидячи під вічно юною Венерою, Мері розмірковувала про життя й кохання. Визволення від пригнічень не принесло їй очікуваного душевного спокою, а тільки тривогу й нові, ще не звідані страждання. Айвор, Айвор... Тепер вона не могла жити без нього. А тим часом чотиривірш на поштовій листівці недвозначно свідчив, що Айвор дуже добре міг обходитися без неї.

Тепер він був у Гоблі; там же була й Зенобія. Мері знала Зенобію. Вона згадала останній куплет пісні, що він співав тієї ночі в саду.

Le lendemain, Phillis pue sage Aurail donne moutons et ehien Pour un baiser que le volage A Lisette donnait pour rien.

На цю згадку Мері зронила сльозу; ніколи в житті вона не була такою нещасною, як тепер.

Першим порушив мовчання Деніс.

— Людина, — тихо почав він у печально–філософському тоні, — не являє собою самодостатнього світу. Бувають хвилини, коли вона вступає в контакт з іншими людьми, коли вона змушена зважати на існування поруч із нею інших світів.

Він виклав надзвичайно абстрактне узагальнення як передмову до інтимної сповіді. Це був початок розмови, яка мала поступово наблизитись до карикатур Дженні.

— Це правда, — мовила Мері й узагальнила в свою чергу: — Якщо певна особа вступає з кимось у близькі стосунки, вона (або він — це, звичайно, одне й те саме) майже неминуче мусить або страждати, або завдавати страждань.

— Людина здатна до того захопитися спогляданням власної персони, — провадив Деніс, — що навіть забуває, що це видовисько відкрите й для інших.

Мері не слухала.

— Ця проблема, — говорила вона, — особливо гостро відчутна в питаннях сексу. Якщо особа вступає в інтимні стосунки з іншою природним шляхом, то, безперечно, або постраждає вона сама, або завдасть страждань партнерові. Якщо ж вона уникатиме таких стосунків, то може наразитись на не менш тяжкі страждання, які є наслідком протиприродних пригнічень. Як бачите, це дилема.

— Коли я думаю про свій випадок, — сказав Деніс, більш рішуче прямуючи до мети, — то дивом дивуюся, як мало я знаю про людей узагалі і, що вони про мене думають, зокрема. Наші думки — це запечатані книги, які лиш інколи розкриваються. — Він зробив такий жест, ніби знімав з блокнота резинку.

— Це жахлива проблема, — мовила замислено Мері. — Треба мати особистий досвід, щоб по–справжньому усвідомити, як це жахливо.

— Ви маєте рацію, — кивнув Деніс. — Треба відчути це на собі. — Він нахилився до неї і стишив голос. — Якраз сьогодні вранці, наприклад… — почав він, однак його сповідь було перервано. Згори від будинку

долинув удар гонга, що на відстані здавався тихим гудінням. Настав час ланчу. Мері автоматично підхопилася на ноги, і Деніс, трохи ображений тим, що вона виявила таку зацікавленість їжею і такий незначний інтерес до його духовних переживань, рушив слідом за нею. Вони пройшли всю дорогу до будинку, не вимовивши ні слова.

— Сподіваюся, всім відомо, — оголосив Г енрі Уїмбуш під час обіду, — що в понеділок у нас традиційне свято і що вам доведеться допомагати на ярмарку.

— Боже! — вигукнула Анна. — Ярмарок — я геть про нього забула. Який жах! Ти не можеш відмінити його, дядю Генрі?

Містер Уїмбуш зітхнув і похитав головою.

— Боюся, — сказав він, — що не можу. Я б давно поклав цьому край, але вимоги Доброчинності суворі.

— Не доброчинності ми хочемо, а справедливості, — сердито буркнула Анна.

— До того ж, — провадив містер Уїмбуш, — ярмарок став традицією. Дайте–но пригадати… Нині минає двадцять два роки відтоді, як ми це почали. Тоді все було дуже скромно. А тепер… — він розвів руками й замовк.

Те, що містер Уїмбуш терпів і далі цей ярмарок, було яскравим свідченням його громадянських почуттів. Спершу щорічний Доброчинний ярмарок у Кромі був чимось на зразок церковного базару. Згодом усе це перетворилося на галасливе народне гуляння з каруселями, киданням у ціль кокосових горіхів, балаганними виставами — найсправжнісінький ярмарок на широку ногу. Щоб повеселитися на місцевому святі св. Варфоломія, до парку сунули люди з усіх навколишніх сіл і навіть із столиці графства. Місцевий притулок

непогано тут заробляв, і лише з цієї причини містер Уїмбуш, якому ярмарок давно сидів у печінках, досі не поклав край цій халепі, через яку щороку так терпіли його парк і сад.

— Я зробив уже всі приготування, — провадив Генрі Уїмбуш. — Завтра поставлять кілька великих наметів. У неділю привезуть гойдалки й карусель.

— Виходить, відступати нікуди, — сказала Анна, звертаючись до товариства. — Вам усім доведеться щось робити. Як особлива ласка вам надається право самим обрати собі ярмо. Я працюватиму, як завжди, в чайній палатці; тітка Прісілла…

— Люба моя, — урвала її місіс Уїмбуш, — у мене сила турбот важливіших, аніж ярмарок. Але коли настане понеділок, то можеш не сумніватися, я зроблю все від мене залежне, щоб підбадьорити селян.

— Чудово, — сказала Анна. — Тьотя Прісілла підбадьорюватиме селян. А що робитимете ви, Мері?

— Я не зможу робити нічого там, де треба стояти й дивитися, як люди їдять.

— Тоді ви будете наглядати за дитячими ігрищами.

— Г аразд, — погодилася Мері. — Я наглядатиму за дитячими ігрищами.

— А містер Скоган?

Містер Скоган замислився.

— Чи дозволять мені ворожити? — спитав він нарешті. — Мені здається, я це зумію.

— Але ж ви не зможете ворожити в цьому костюмі!

— Хіба? — містер Скоган критично себе оглянув.

— Вам доведеться одягнутися відповідним чином. Ви все ще наполягаєте?

— Я ладен витерпіти всі образи.

— Згода! — сказала Анна і повернулася до Гомбо: — Ви повинні стати нашим моментальним художником. "Ваш портрет за п'ять хвилин. Ціна — один шилінг".

— Шкода, що я не Айвор, — мовив Гомбо, засміявшись. — За додаткових шість пенні я міг би малювати ще й портрети їхніх духів.

Мері спалахнула.

— Не слід, — мовила вона суворо, — легковажно говорити про такі речі. Хоч би яка була ваша особиста думка, парапсихологія — це дуже серйозна наука.

— А що робитиме Деніс?

— У мене нема ніяких талантів, — відмахнувся Деніс. — Я буду просто одним із тих хто носить значок у петлиці, підказує людям, де подають чай і попереджає, щоб вони не ходили по траві.

— Ні, ні, — заперечила Анна. — Так не годиться. Ти повинен робити щось іще.

— Але що? Усі гарні посади вже розхапали, і мені залишається тільки бубоніти вірші.

— Г аразд, ти бубонітимеш вірші, — погодилася Анна. — Мусиш написати поему, присвячену цій події — "Оду святу". Ми її видрукуємо на верстаті дядька Г енрі і продаватимемо по два пенси за штуку.

— Шість пенсів, — заперечив Деніс. — Вона коштуватиме шість пенсів.

Анна похитала головою.

— Два пенси, — твердо повторила вона. — Більше ніж за два пенси ніхто не купить.

— Тепер залишилася Дженні, — сказав містер Уїмбуш. — Дженні, — покликав він, підвищивши голос, — що робитимеш ти?

Деніс хотів був запропонувати їй малювати карикатури по шість пенсів за штуку та подумав, що розумніше буде вдавати, ніби він нічого не знає про цей її талант. Його думки знов повернулись до червоного блокнота. Невже він справді такий?

— Що я робитиму? — перепитала Дженні. На мить вона спохмурніла; потім її обличчя прояснилось, і вона всміхнулася. — Замолоду. — мовила вона, — я вчилась бити в барабан.

— У барабан?

Дженні кивнула і на підтвердження своїх слів закалатала по тарілці ножем і виделкою, як барабанними паличками.

— Якщо випаде нагода побити в барабан... — почала вона.

— Ну, звичайно, — сказала Анна, — така нагода буде. Отже, ми тебе записуємо на барабан. Ролі розподілено, — додала вона.

— І дуже добре розподілено, — підхопив Гомбо. — Я з нетерпінням чекаю нашого великого свята. Ото буде весело.

— Ні, не буде, — заперечив містер Скоган. — Усі ці свята, дні відпочинку й канікули завжди приносять тільки розчарування.

— Ну, ну, — запротестував Гомбо. — Мої дні відпочинку в Кромі принесли мені тільки радість.

— Невже? — з невинним виразом спитала Анна.

— Еге ж. тільки радість! — підтвердив він.

— Мені приємно це чути.

— Справа тут у самій природі речей, — провадив містер Скоган, — наш відпочинок не може дати нам нічого, крім розчарування. Застановимося на хвильку. Що таке відпочинок? Ідеальний, платонічний відпочинок — це, безперечно, повна й абсолютна переміна. Ви згодні з моїм визначенням? — Містер Скоган обвів поглядом обличчя всіх присутніх, його гострий ніс. обкрутився по півколу, мов стрілка компаса. Ознак незгоди не було; він провадив: — Отже, повна й абсолютна переміна. Але ж це якраз те, чого ми ніколи не можемо досягти — за самою природою речей. — Містер Скоган ще раз швидко оглянувся навколо. — Це безперечно. Будучи самі собою, будучи представниками Homo sapiens, будучи членами суспільства — як можемо ми сподіватися на абсолютну переміну? Нас обмежують страхітлива вбогість людських можливостей, погляди, які суспільство накидає нам завдяки нашій згубній здатності піддаватися впливам, наша індивідуальність. Про повний відпочинок людини не може бути й мови. Дехто з нас відчайдушно бореться за можливість мати такий відпочинок, але нам

ніколи не щастить — я дозволю собі висловитись метафорично — дістатися далі Саузенда.

— Ви наганяєте тугу, — сказала Анна.

— Цього мені й треба, — відповів містер Скоган і, розчепіривши пальці правої руки, повів далі: — Погляньте, приміром, на мене. Який у мене може бути відпочинок? Обдаровуючи мене пристрастями і здібностями. Природа виявилась страшенною скнарою. Людські можливості і так прикро обмежені. Мій же обсяг — це обмеженість у обмеженому. З десяти октав людського інструмента я охоплюю щонайбільше дві. Так. хоча я й одержав якісь знання, мені бракує естетичного чуття; хоч у мене і є здібності до математики, я цілком позбавлений релігійності; хоч я від природи і схильний до сластолюбства, в мені мало амбіції і я зовсім не ласий до грошей. Освіта ще більше звузила мій діапазон. Вихований у суспільстві, я пройнявся його законами; я не тільки боюсь узяти від них відпочинок, утекти на канікули, мені страшно навіть про це подумати. Одне слово, у мене є совість, а також страх перед в'язницею. Так, я переконався в цьому на власному досвіді. Як часто я намагався взяти канікули, втекти від себе, від власної занудної природи, від осоружного інтелектуального оточення! — Містер Скоган зітхнув. — Але завжди невдало, — додав він, — завжди невдало. Замолоду я весь час намагався — і як завзято! — пробудити в собі релігійні та естетичні почуття. Ось, переконував я себе, дві важливі й глибокі емоції. З ними життя стане багатшим, теплішим, яскравішим, взагалі більш цікавим. Отож я намагався зазнати їх. Почав читати твори містиків. Вони здалися мені найубогішим базіканням, яким, природно, вони й повинні здатися кожному, хто не зазнає одних почуттів з авторами, що їх написали. Тому що тут важить тільки емоція. Книга — це лише спроба передати емоцію, яка сама взагалі–то не може бути висловлена мовою розуму й логіки. Містик втілює в космологію гостре відчуття свербіння під грудьми. Для інших містиків космологія символізує те саме. Для атеїста вона нічого не символізує і тому видається йому просто безглуздою. Сумний факт. Проте я відхилився, — спинив себе містер Скоган. — Досить про

релігійність. Що ж до естетичного почуття, то тут я старався ще більше, щоб собі його прищепити. Переглянув усі потрібні книги з мистецтва всіх європейських країн. І беру на себе сміливість твердити, що були часи, коли я знав про Таддео да Поджібонсі, про таємничого Аміко ді Таддео навіть більше, ніж Генрі. Радий повідомити, що на сьогодні я забув майже все з того, чого так ревно набирався: однак, не похваляючись, можу вас запевнити — мої знання були просто безмежні. Я не кажу, зрозуміло, ніби щось знаю про негритянську скульптуру чи про Італію кінця сімнадцятого сторіччя, але я маю або мав всеосяжні знання про всі періоди, які були в моді до 1900 року. Так, повторюю, всеосяжні. Але чи став я завдяки цьому хоч на йоту кра ще розуміти мистецтво? Ні, не став. Стоячи перед картиною, про яку я міг розповісти все, що було про неї відомо — дату написання, характеристику художника, навіть впливи, внаслідок яких її було намальовано, — я не відчував того дивного зворушення, того блаженства, що, як мені відомо від тих, хто це відчуває, і являють собою істинно естетичне чуття. Я не відчував нічого, крім деякого інтересу до сюжету картини: а найчастіше, коли сюжет був банальний або релігійний, я відчував лиш якесь духовне спустошення. А проте й далі дивився картини, либонь, ще років із десять, перш ніж чесно признався собі, що вони просто наганяють на мене нудьгу. Відтоді я відмовився від усяких спроб одержати відпочинок, мати канікули. Я терплю моє старе, прісне, буденне "я" з такою самою покірливістю, з якою банківський клерк від десятої до шостої виконує свої буденні обов'язки. Канікули, овва! Мені вас шкода, Гомбо, якщо ви все ще сподіваєтеся чогось від канікул.

Гомбо знизав плечима.

— Можливо, — сказав він, — мої критерії не такі високі, як ваші. Але я на власному досвіді переконався, що війна дає повний відпочинок від усіх звичних умовностей, вигод і правил пристойності і людського глузду, від усіх буденних почуттів і занять. Отже, її можна вважати справжніми канікулами.

— Так, — замислено погодився містер Скоган. — У війні безперечно щось є від канікул. Це вже крок за Саузенд; це майже Уестон–сюпер–Мер або навіть Ілфракоум.

Одразу ж за садом, на зелених галявах парку, виросло маленьке містечко з шатрів і наметів, його вулиці сповнилися людьми; чоловіки були переважно в чорному — годиться на свято й на похорон, а жінки — в білому мусліні. Всюди нерухомо висіли триколірні прапори. В центрі шатрового містечка пурпуром, золотом і кришталем сяяла під сонцем карусель. У натовпі ходив продавець повітряних куль, і вони плавали над його головою, мов велике гроно барвистого винограду. Зі свистом розтинали повітря гойдалки, а з труби мотора, що обертав карусель, здіймався тонкий стовп чорного диму.

Деніс виліз на дах однієї з веж сера Фердінандо і звідти, стоячи на гарячих від сонця свинцевих плитах і спершись ліктями на парапет, дивився на ярмарок. З парового органа линула страхітлива музика. Автоматичні тарілки з невблаганною чіткістю відбивали ритм пронизливої мелодії. Ці звуки були схожі на брязкіт скла та міді. Значно нижче, в басовому ключі, могутньо гуділа "Остання Сурма"; вона вела свою партію з такою завзятістю, з таким резонансом, що її основний тон вибивався із загального звучання, утворюючи власну мелодію, гучну і монотонну, як скрегіт пилки.

Деніс нахилився над цим виром звуків. Якщо він упаде вниз, то шум, напевне, підхопить його й підкидатиме, як м'ячик, що опинився на струмені фонтана, йому спав на думку ще один образ, цього разу в метричній формі:

Моя душа — то аркуш пергаменту.

Над повним булькотливим казаном.

Погано, погано. Але йому сподобалася ідея чогось тонкого, напнутого струменем, що б'є знизу.

Моя душа — тонке шатро…

Або ще краще:

Моя душа — бліда й тоненька перетинка…

Це вже йому сподобалося: бліда й тоненька перетинка. В цьому була якась здорова анатомічна ідея. Туго натягнута перетинка, що тремтить над гомінливим потоком життя. Час уже повертатися з надхмарного світу слів у вир дійсності. Він повільно спустився вниз. "Моя душа — бліда й тоненька перетинка…"

На терасі стояла купка почесних гостей. Серед них був старий лорд Молейн, що нагадував карикатуру на англійського лорда з французької гумористичної газети: цибатий чолов'яга з довгим носом, довгими обвислими вусами, довгими зубами кольору старої слонової кістки. З-під неймовірно куцого коверкотового піджака стриміли довжелезні ноги в перлово–сірих брюках — ноги, що аж вихляли вбік під час ходи. Поряд із ним стояв коротенький, опецькуватий містер Колламей, поважний консервативний діяч з обличчям, схожим на обличчя римського бюста, і коротко стриженим сивим волоссям. Молодим дівчатам не дуже подобалося робити автомобільні прогулянки наодинці з містером Колламеєм; що ж до лорда Молейна, то здавалося дивним, чому він не живе в почесному вигнанні на острові Капрі серед інших видатних осіб, які, з тієї чи іншої причини, вважали за неможливе жити в Англії. Вони розмовляли з Анною й обидва сміялися — один глухо, другий гучно.

Чорна шовкова куля, яка тягла за собою чорно–білий смугастий парашут, виявилася старою місіс Бадж із маєтку по той бік долини. Вона була маленька на зріст, і спиці її чорно–білої парасольки загрожували очам Прісілли Уїмбуш, що височіла над нею — масивна постать у

ліловому, покрита царственим капелюшком без крисів, чорні пера якого викликали в уяві пишний паризький похорон.

Деніс непомітно дивився на них з вікна малої вітальні. В очах у нього раптом з'явився наївний, дитячий вираз. Ці люди здалися йому дивно нереальними. І все ж вони існували насправді, жили власним життям, мали свідомість і розум. І він, Деніс, був такий самий, як вони. Невже це можливо? Авжеж, про це незаперечно свідчив червоний блокнот.

Чемність вимагала, щоб він підійшов привітатися. Але в даний момент Денісові не хотілося розмовляти, та він і не зміг би. Його душа — то тонка й тремтлива бліда перетинка. Він зберігатиме її незайманою якомога довше. Прослизнув нишком у бічні двері і пішов униз до парку. Коли наблизився до ярмаркового гамору й метушні, душа його затріпотіла. Перш ніж перейти межу, він на мить затримався, потім ступив крок, і його поглинуло.

Навколо сотні людей, і кожен із власним обличчям, що належить тільки йому, і всі вони реальні й живуть кожен своїм життям — ця думка сповнювала тривоги. Він заплатив два пенси й подивився Татуйовану Жінку; ще два пенси — Найбільшого на Світі Щура. Вийшовши із шатра, де показували Щура, він побачив, як вирвалася на волю куля, наповнена воднем. За нею, голосно плачучи, кинулася дитина; але куля підіймалася вище й вище. Деніс стежив за нею очима, доки вона не зникла в сліпучому сонячному сяйві. Коли б він міг послати слідом за нею свою душу!..

Він зітхнув, устромив у петельку значок розпорядника і став пропихатися крізь натовп, безцільно, але із заклопотаним виразом.

Містер Скоган розташувався в маленькому наметі. Одягнений у чорну спідницю та червоний корсаж, в червоно–жовтій хустці, напнутій на чорну перуку, гостроносий, засмаглий і зморшкуватий, він був схожий на циганку–ворожку з Фрітових "Шотландських перегонів".

Напис над входом повідомляв про те, що в наметі ворожить "Сезостріс, Екбатанська Чаклунка". Сидячи за столом, містер Скоган вітав своїх клієнтів загадковим мовчанням. Рухом пальця велів їм сідати навпроти себе і простягувати руки для огляду. Потім крізь збільшувальне скло та рогові окуляри вивчав простягнуту долоню. Він застрашливо похитував головою і, хмурячись та цмакаючи язиком, простежував лінії. Часом він шепотів, ніби сам до себе: "Страх, страх!" або "Боже борони!" і креслив у повітрі знак хреста. Ті, хто заходив сюди зі сміхом, ураз хмурніли; вони починали сприймати чаклунку всерйоз. Ця жінка мала страхітливий вигляд; може, й справді у цьому щось є? Хто його знає, думали вони, поки відьма трусила головою, роздивляючись їхні долоні; хто його знає...

І, гамуючи неприємне серцебиття, чекали вироку. Після тривалого й мовчазного розглядання містер Скоган зненацька цідводив голову і хрипким пошептом ставив яке–небудь страшне запитання, як–от: "Вас коли–небудь бив молотком по голові рудий парубок?" На заперечливу відповідь, а інакше навряд чи могло бути, містер Скоган кивав кілька разів і говорив: "Так я і знала. Усе ще попереду, ще попереду. Але тепер чекати недовго". Іноді після тривалого огляду він лише промовляв пошепки: "Дурним хай стане мудрий там, де неуцтво в пошані" і відмовлявся повідомити хоч які–небудь подробиці майбутнього, надто вже страшного, щоб у нього можна було спокійно заглянути. Моторошне мистецтво Сезостріс користувалося успіхом. Коло намету чаклунки вишикувалися люди й очікували черги, щоб мати приємність почути свій вирок.

Проходячи мимо, Деніс із цікавістю подивився на цю юрму людей, що прийшли до оракула, йому закортіло побачити, як містер Скоган виконує свою роль. Поставлений нашвидкуруч парусиновий намет являв собою досить хистку споруду. Між його стінами й провислим дахом зяяли щілини й дірки. Деніс пішов до чайного шатра і взяв там дерев'яний ослін та маленький британський прапор. З усім цим він мерщій повернувся назад, до намету Сезостріс. Поставивши ослін біля намету, він зліз на нього і з діловим виглядом став прив'язувати прапор до однієї

з жердин. Крізь щілини в парусині він мав змогу бачити майже все, що діялося в наметі. Якраз під ним виднілася голова містера Скогана, пов'язана барвистою хусткою; його страшний шепіт було чути цілком виразно. Деніс дивився і слухав, як чаклунка провіщає фінансові збитки, смерть від апоплектичного удару, загибель від бомб у майбутній війні.

— Хіба ще буде війна? — спитала бабуся, якій він напророкував такий кінець.

— Дуже скоро, — спокійно й упевнено сказав містер Скоган.

Після старої зайшла дівчина, одягнена в білий муслін із рожевими стрічками. На ній був капелюшок з широкими крисами, і Деніс не бачив її обличчя. Але з фігури та оголених рук він визначив, що дівчина молода й приваблива. Містер Скоган подивився на її руки й прошепотів:

— Ти все ще незаймана.

Дівчина захихотіла і скрикнула:

— О господи!

— Але це не надовго, — замогильним голосом додав містер Скоган. Дівчина знову захихотіла. — Доля, для якої дрібниць не існує, закарбувала це на твоїй руці. — Містер Скоган узяв збільшувальне скло і став знову вивчати білу долоню. — Цікаво, — мовив він, неначе сам до себе. — дуже цікаво. Все ясно, як білий день. — Він замовк.

— Що ясно? — спитала дівчина.

— Я гадаю, мені не слід розповідати. — Містер Скоган похитав головою; мідні сережки в його вухах гойднулися і дзенькнули.

— Будь ласка, я вас прошу! — благала вона.

Чаклунка, здавалося, не чула її.

— І до того ж тут ще не все ясно. Доля нічого не каже, чи вибереш ти сімейне життя і будеш мати четверо дітей, а чи спробуєш стати кінозіркою і в тебе їх узагалі не буде. Вона ясно говорить лише про цю подію.

— Про яку? Ну, будь ласка, скажіть мені!

Постать у білому мусліні нетерпляче нахилилася вперед.

Містер Скоган зітхнув.

— Гаразд, — мовив він, — як ти так хочеш знати, то знай же. Та коли з тобою скоїться щось погане, то винною буде тільки твоя цікавість. Слухай. Слухай. — Він підняв догори вказівний палець з гострим нігтем, схожим на пазур. — Ось що закарбувала доля. Наступної неділі о шостій годині вечора ти сидітимеш біля другого перехрестя на стежці, що веде від церкви до нижньої дороги. В цей час на стежці з'явиться чоловік. — Містер Скоган подивився на її руки, немовби хотів відсвіжити в пам'яті подробиці сцени. — Чоловік маленький на зріст, із гострим носом, не дуже вродливий і не так щоб молодий, але незвичайний. — Він аж засичав, підкреслюючи останнє слово. — Він спитає тебе: "Ви не покажете мені дорогу до раю?" — а ти відповіси: "Так, я проведу вас" — і підеш із ним у кущі ліщини. Я не можу прочитати, що станеться потім. — Він замовк.

— А це правда? — спитав білий муслін.

Чаклунка здвигнула плечима.

— Я кажу тільки те, що прочитала на твоїй руці. На все добре. Це коштує шість пенсів. Так, у мене є здача. На все добре.

Деніс зіскочив з ослона. Неміцно й криво прив'язаний до жердини британський прапор безвладно повис у тихому повітрі. "Якби мені таку винахідливість!" — подумав він, несучи ослін до чайного шатра. Біля довгого столу сиділа Анна й наливала з чайника в товсті білі чашки. На столі перед нею лежав акуратний стосик друкованих аркушів. Деніс узяв один і з ніжністю глянув на нього. Це був його вірш.

Вони надрукували аж п'ятсот примірників, ці великі листівки мали дуже приємний вигляд.

— Ти багато вже продала? — спитав він ніби ненароком.

Анна заперечливо хитнула головою.

— На жаль, поки що тільки три. Але я безплатно даю один примірник тим, хто витрачає на чай більше шилінга. Так що, у всякому разі, вони мають збут.

Деніс нічого не відповів і повільно пішов собі. Він подивився на аркуш, який був у нього в руці, і на ходу з насолодою прочитав вірша самому собі:

Цей день дешевих, гамірних розваг — Орелі, карусель, біг у мішках.

Серсо і силоміри, чай цукати — Не називайте, прошу, все це святом Бо це не так. Картонові носи Нанюхались несправжньої краси У масок і троянд на карнавалах,

І маски сміху вже не гамували Над тим, чого б соромилось лице;

Сміялися, та не ганьбили це.

Ще імператор Гальба в давні дні Явив юрбі повітряних слонів.

І велетень по напнутій мотузі Ступав. 1 один одного вчорашні друзі Вбивали — і губили свою душу.

Щоб зруйнувати те огидне "Мушу!,

Що отруїло кожен будній день Нудним трудом пригнічених людей Честь святові! А хто з вас знає,

Свобода як насправді виглядає?

Російський білий сніг, крихкий, хисткий,

Червоні уквітчали пелюстки.

То не троянди цвіт, то кров народу.

Який схотів розгледіти свободу.

Звільнилися там люди від облуд:

Старе добро і зло, закон і суд,

І кредо, й звичаї, освячені віками, — Спливають кров'ю всі поміж снігами.

І смертний подих їх — серпанок синій —

Перетворився на жовтавий іній,

А сніг багряна червінь вкрила, кров — Прекрасна квітка, чиста, як любов…

Честь святові! Почесна варта — З паперу ніс. Червоная Кокарда Під Деревом Невинності й Свободи.

Зомлілі від п 'янкої насолоди.

Кружляючи в зворушливому танці.

Сміялися й співали, мов у трансі:

"Ми вільні, вільні!.."

Та цей сміх і спів Озвався ледь луною між горбів.

Луна відповідала сміхом їм.

І звуки сміху танули, як дим:

"Ми вільні, віль…" — і нанівець згасали.

У пошепті далекім воскресали,

1 знову починали завмирати…

Співайте славу святові! Честь святу!

Він охайно згорнув аркуш і засунув його в кишеню. Непоганий вірш, таки справді непоганий. Однак до чого ж тхне від цього натовпу! Він запалив сигарету. Корови й то пахнуть краще. Через хвіртку в мурі він вийшов у сад. У плавальному басейні — галас і метушня.

— Другий заплив у жіночих змаганнях. — Це був чемний голос Генрі Уїмбуша. Його оточував гурт дівчат, схожих на тюленів у своїх чорних лискучих купальниках. Сірий котелок, гладенький, круглий і нерухомий посеред розбурханого моря, здавався островом аристократичного спокою.

Тримаючи своє пенсне в черепаховій оправі в кількох сантиметрах перед очима, він прочитав імена зі списку.

— Міс Доллі Майлз, міс Ребекка Балістер, міс Доріс Г ейбелл…

П'ять дівчат вишикувалися на краю басейну. Старий лорд Молейн і містер Колламей із найжвавішим інтересом дивились на них із своїх почесних місць на другому кінці басейну.

Генрі Уїмбуш підніс руку. Запала очікувальна тиша.

— Коли я скажу: "Марш" — стрибайте… Марш! — гукнув він. Почувся майже одночасний сплеск.

Деніс пропихався крізь юрму глядачів. Хтось смикнув його за рукав; він подивився вниз. Це була стара місіс Бадж.

— Рада вас бачити, містере Стоун, — сказала вона своїм глибоким, хрипким голосом. Розмовляючи, стара леді важко зітхала, немов болонка, що страждає від задухи. Це була та сама місіс Бадж, яка, прочитавши в "Дейлі Міррор", що урядові потрібен хлоритовий сланець — вона так ніколи й не дізналась, навіщо, — енергійно заходилася збирати в допомогу фронтові персикові кісточки В її обгородженому муром саду було тридцять шість персикових дерев; крім того, вона мала чотири оранжереї, і, таким чином, їла персики цілий рік. У 1916 році з'їла 4200 персиків, а кісточки переслала урядові. 1917 року трьох її садівників призвали на військову службу, і з цієї причини, а також тому, що рік був неврожайний для тепличних дерев, їй пощастило з'їсти

протягом цього критичного для нації періоду лише 2900 персиків. У 1918 році вона досягла вже кращих результатів і від 1 січня до дня укладення перемир'я з'їла 3300 персиків. Після перемир'я місіс Бадж послабила свої зусилля; тепер вона з'їдала не більш як два–три персики в день. Її здоров'я, нарікала вона, постраждало, але постраждало в ім'я благородної справи.

Деніс відповів на її вітання якимось невиразним і чемним звуком.

— Просто любо дивитись, як розважається молодь, — провадила місіс Бадж, — та й старі також не відстають. Подивіться–но на старого лорда Молейна та милого містера Колламея. Ну, хіба ж не приємно бачити, як вони веселяться?

Деніс подивився. Він не був певен, що це аж так приємно. Чом би їм не піти подивитися біг у мішках? Саме в цей момент обидва старі джентльмени вітали переможницю запливу. З їхнього боку це було виявом аж надто великої честі; кінець кінцем вона тільки виграла заплив.

— Гарненька дівчина, правда? — хрипко спитала місіс Бадж і зітхнула, раз і вдруге.

— Так, — кивком ствердив Деніс. Шістнадцять, струнка й дозріла, сказав він собі і відклав цю фразу в пам'яті як вдалу. Старий містер Колламей начепив окуляри, щоб привітати переможницю, а лорд Молейн, спираючись на палицю, нахилився вперед і зголодніло посміхався, показуючи довгі жовті зуби зі слонової кістки.

— Чудове досягнення, чудове, — говорив містер Колламей глухим голосом.

Зніяковілій переможниці дуже кортіло сховатися. Вона стояла, тримаючи руки за спиною, і нервово чухала однією ногою другу. Її мокрий купальник виблискував, мов торс із чорного мармуру.

— Дуже, дуже добре, — сказав лорд Молейн. Здавалося, його голос зароджується прямо в зубах, зубний голос. Неначе раптом заговорив собака. Він знов посміхнувся. Містер Колламей поправив окуляри.

— Коли я скажу: "Марш", — стрибайте. Марш!

Шубовсь! Стартував третій заплив.

— Знаєте, я ніяк не могла навчитись плавати, — сказала місіс Бадж.

— Невже?

— Але я вміла триматися на воді.

Деніс уявив, як вона тримається на воді — вгору і вниз, вгору і вниз на великій зеленій хвилі. Надутий чорний пузир; ні, це кепсько, це зовсім кепсько. Нова переможниця приймала віншування. Вона була страх яка присадкувата й кремезна. Та, що виграла заплив перед нею, висока, гармонійно збудована, була Євою Кранаха; а ця була просто поганий Рубенс.

— ...марш — стрибайте — марш! — ще раз проголосив формулу рівний голос Г енрі Уїмбуша. Пірнула ще одна партія дівчат.

Деніс трохи стомився від розмови з місіс Бадж і до речі згадав, що обов'язки розпорядника кличуть його в інше місце. Він пропхався крізь шереги глядачів і пішов геть. Він знову думав про те, що його душа — бліда й тоненька перетинка, але раптом здригнувся, почувши в себе над головою тонкий пронизливий голос, що раз у раз вимовляв одне–однісіньке слово:

— Мерзенно!

Деніс рвучко підвів голову. Доріжка, якою він ішов, бігла під стіною підстрижених тисів, над якими високо вгорі нависала тераса будинку. Людина, що там стояла, могла все бачити через верхів'я дерев. Глянувши угору, Деніс помітив дві голови, що видніли з-поза тисів просто над ним. Він упізнав залізну маску містера Бодихема й бліде, безбарвне обличчя його дружини. Вони дивились через його голову, через голови натовпу, що зібрався біля басейну, на змагання дівчат.

— Мерзенно! — повторила місіс Бодихем з тихим присвистом.

Пастор повернув свою залізну маску до густої синяви неба.

— Коли ж? — мовив він ніби сам до себе. — Коли ж? — Він знову опустив очі, і його погляд упав на задерте цікаве обличчя Деніса. На терасі зчинилася метушня, і містер та місіс Бодихем зникли з очей.

Деніс продовжував свою прогулянку. Він пішов за карусель, через заповнені людом вулиці шатрового містечка; серед галасу й сміху бентежно тріпотіла перетинка його душі. На майданчику, обгородженому линвами. Мері керувала дитячими іграми. Навколо неї гасали крихітні істоти, що верещали так, аж у вухах дзвеніло; інші цілими гронами чіплялися за спідниці матерів або штани батьків. Обличчя Мері пашіло від спеки: вона розвинула колосальну енергію і саме дала старт бігу на трьох ногах. Деніс був у захваті від цього видовища.

— Ви мене вражаєте, — сказав він, підійшовши до неї ззаду і торкнувшись її руки. — Я ніколи ще не бачив вас такою.

Вона повернула до нього обличчя, кругле, рум'яне й чесне, як сонце на вечірньому прузі; коли вона поводила головою, золотий дзвоник її волосся беззвучно гойдався.

— Знаєте, Денісе, — мовила вона серйозно й тихо, трохи захлинаючись, як завжди, — тут є жінка, яка народила трьох дітей за тридцять один місяць.

— Невже справді... — перепитав Деніс, подумки зробивши швидкі обчислення.

— Це жахливо. Я їй сказала про Мальтузіанську Лігу. Треба б...

В цю мить з новою силою розітнувся дитячий вереск, який свідчив, що хтось уже виграв біг. Мері знову опинилась у центрі небезпечної водоверті. Треба тікати, подумав Деніс, а то його ще попросять щось робити. Він повернувся назад, до шатрового містечка. Йому раптом дуже захотілося чаю. Проте чайний намет був заповнений ущерть. З незвично похмурим виразом на розчервонілому обличчі Анна несамовито крутила кран бачка; коричнева рідина безперервною цівкою лилась у підставлені чашки. Прісілла, велична у своєму царственому капелюсі, підбадьорювала селян у дальньому кутку намета. Коли на мить западала тиша, Деніс міг чути її глибокий веселий сміх і чоловічий голос. Ясно, мовив він у думці, тут не місце для того, хто хоче чаю. Він нерішуче постояв на вході до намету. Несподівано йому на думку спала чудова ідея; якщо він зараз повернеться в дім, повернеться непомітно, якщо навшпиньках прокрадеться до їдальні й безшелесно відчинить дверцята буфета — тоді!.. У його прохолодних глибинах він знайде пляшки та сифон; пляшки кришталево–прозорого джину й кварту содової води. І тоді — о, дайте мені чашу, що п'янить і звеселя...

За хвилину він уже швидко йшов темною тисовою алеєю. Всередині будинку було напрочуд тихо й прохолодно. Обережно несучи велику повну по вінця склянку, він зайшов до бібліотеки. Там, поставивши склянку на ріжок стола, сів у крісло з томиком Сент—Бева. Подумав, що нічим так не заспокоїти розтривожений дух, як "Розмовами по понеділках". Сьогоднішні полуденні враження були надто грубим ударом для його тоненької перетинки; вона потребувала спокою.

Надвечір ярмарок почав ущухати сам собою. Настав час для танців. На краю шатрового містечка линвами відгородили майданчик. Навколо на стовпах розвісили ацетиленові ліхтарі, що випромінювали сліпуче світло. У кутку розмістився оркестр, і під музику його скрипок та труб тупцювали на сухій землі і нищили траву своїми черевиками сотні дві чи три танцюристів. Навколо цього клаптика землі, освітленого майже як удень, сповненого гамору й руху, ніч здавалася неприродно темною. Її розтинали смуги світла; час од часу з темряви виринала якась самотня постать або сплетені в обіймах закохані; вони раптово з'являлися у яскравому промені і через мить щезали.

Деніс стояв біля входу в обгороджений майданчик і споглядав натовп, що колихався й човгав. Пари пропливали перед ним, немов у кіно. Тут була Прісілла, все ще у своєму царственому капелюсі. Вона досі підбадьорювала селян — на цей раз тим, що танцювала з одним із орендарів. Тут був лорд Молейн, що залишився розділити урочисту й безладну трапезу, яка в цей святковий день зійшла за обід. Він посувався, спотикаючись, із якоюсь переляканою сільською кралею, а його зігнуті кволі коліна вихляли дужче, ніж звичайно. Містер Скоган дрібушив по колу з іншою. Мері перебувала в обіймах молодого селянина могутньої будови; вона дивилася на нього знизу вгору і говорила, наскільки Деніс міг бачити, щось дуже серйозне. Про що? — подумав він. Можливо, про Мальтузіанську Лігу. Сидячи у кутку в оркестрі, Дженні демонструвала чудеса мистецтва на барабанах. Її очі сяяли, вона всміхалася сама собі. Здавалося, все її приховане життя знайшло вираз у цьому примхливому гуркоті барабанного бою. Побачивши її, Деніс із сумом згадав про червоний блокнот; йому хотілося знати, який вигляд має він зараз. Та видовище Анни й Гомбо — вони саме пропливли мимо, — Анни, яка з майже заплющеними очима немовби летіла на крилах руху, змусило його забути про ці турботи. Чоловіка й жінку, сотворив їх… Ось вони тут, Анна й Гомбо, і ще сотня пар — і всі узгоджено пливуть під звуки одвічної пісні: "Чоловіка й Жінку, сотворив їх". Але Деніс був осторонь; він один не мав біля себе своєї половини і протилежності. Всі мали пару, тільки не він; всі, тільки не він…

Хтось торкнув його за плече, і він оглянувся. То був Генрі Уїмбуш.

— Я вам ще не показував наші дубові ринви, — сказав він. — Кілька труб, що ми викопали, лежать недалеко звідси. Хочете подивитись?

Вони вийшли разом у темряву. Музика за їхньою спиною звучала дедалі тихше. Найвищі ноти було вже майже не чутно. Лише барабан Дженні і контрабас досі глухо відлунювали у вухах. Генрі Уїмбуш зупинився.

— От ми й прийшли, — мовив він і, витягнувши з кишені електричний ліхтарик, спрямував слабенький промінчик на два чи три почорнілі стовбури, з яких було видовбане щось схоже на труби. Вони лежали, всіма покинуті, в маленькій улоговині.

— Дуже цікаво, — сказав Деніс із досить холодним ентузіазмом.

Вони сіли на траву. Звідти, де був танцювальний майданчик, розтікалося над деревами біле сяйво. Від музики лишився тільки приглушений пульс ритму.

— Я буду радий, — сказав Генрі Уїмбуш, — коли це свято нарешті скінчиться.

— Цілком вас розумію.

— Не знаю чому, — провадив містер Уїмбуш, — але коли я бачу безліч своїх ближніх, що перебувають у стані збудження, це викликає в мене скоріше втому, аніж веселість чи хвилювання. Справа у тім, що вони мене не дуже цікавлять. Це не для мене. Розумієте? Наприклад, я ніколи не міг захопитися колекціонуванням поштових марок. Примітивісти або книжки сімнадцятого століття — це для мене. А марки — ні. Я нічого про них не знаю. Вони мене не цікавлять, вони мене не хвилюють. Боюся, що з людьми приблизно те саме. Я краще себе почуваю із цими трубами. —

Він кивнув у бік видовбаних колод. — Біда в тому, що сьогодні ми нічого не знаємо ні про людей, ні про події. Що я знаю про сучасну політику? Нічого. Що я знаю про людей, котрих бачу навколо себе? Нічого. Що вони думають про мене чи взагалі про що завгодно, що вони робитимуть через п'ять хвилин — про такі речі я не маю ані найменшого уявлення. Звідки я знаю, може, за мить ви раптом скочите і спробуєте вбити мене.

— Та ну, — озвався Деніс.

— Правда, — вів далі містер Уїмбуш, — я дещо знаю про ваше минуле, і це "дещо" мене ніби заспокоює. Але я нічого не знаю про ваше сьогодні, і ні ви сам, ні я нічого не знаємо про ваше майбутнє. Це страшно: живі люди для нас невідомі й непізнавані об'єкти. Можна сподіватися щось узнати про них лише за допомогою цілої низки вкрай неприємних і нецікавих людських контактів, на які треба згаяти силу–силенну часу. Те саме і з сучасними подіями; як я можу щось про них узнати, якщо не віддаватиму роки на їхнє безпосереднє вивчення, яке знов–таки вимагатиме від мене незліченних і неприємних контактів? Ні, дайте мені минуле. Воно не підвладне змінам, воно завжди під рукою, записане чорним по білому, ви пізнаєте його тихо, благородно і — це найголовніше — на самоті, завдяки читанню. Завдяки читанню я багато знаю про Цезаря Борджіа, про святого Франціска, про доктора Джонсона, за кілька тижнів я близько познайомився з цими видатними людьми і був урятований від нудного й огидного особистого спілкування, якого не міг би уникнути, коли б вони жили тепер. Яким веселим і радісним стало б життя" якби не треба було спілкуватися з людьми! Можливо, в майбутньому, кати машини досягнуть високої досконалості — бо признаюся, що я, як і Годвін та Шеллі, вірю в удосконалюваність, удосконалюваність машин — для таких, як я, з'явиться можливість жити в гордій самотині в оточенні турботливих мовчазних і делікатних машин і в повній безпеці від людського вторгнення. Це було б чудово.

— Чудово, — погодився Деніс. — Але як же бути з бажаними людськими контактами, такими, як любов, дружба?

Чорний силует на темному тлі неба похитав головою.

— Втіху, яку дають такі контакти, люди сильно перебільшують, — почувся ввічливий рівний голос. — Мені видається сумнівним, чи дорівнює ця втіха тій, яку ми отримуємо від читання на самоті та роздумів. Людське спілкування так високо цінувалося раніше тільки тому, що читати мало хто вмів, книжок було мало і виробляти їх було важко. Не слід забувати, що світ тільки тепер стає грамотним. У міру того, як читання перетворюється на звичайне і вельми поширене явище, усе більше й більше людей починають розуміти, що книжки можуть подарувати їм усі радощі суспільного життя без його нестерпної нудьги. Нині, шукаючи втіхи, люди цілком природно намагаються збиратися у великі табуни й робити якомога більше галасу; згодом вони привчаться прагнути самотності й спокою. Найкращий спосіб вивчення людства — це книги.

— Іноді мені теж здається, що так буде, — мовив Деніс; йому дуже хотілося знати, чи Анна й Гомбо досі танцюють разом.

— А замість цього, — сказав містер Уїмбуш, зітхаючи, — я повинен піти подивитися, чи все гаразд на танцмайданчику.

Вони підвелися й повільно рушили до білого сяйва.

— Якби всі ці люди вже були мертві, — провадив містер Уїмбуш. — тоді це свято стало б надзвичайно цікавим. Як приємно було б прочитати в гарній книжці про бал просто неба, що його влаштували сто років тому. "Як це чарівно! — сказав би читач. — Як чудесно і як цікаво!" Але коли бал відбувається на твоїх очах, ти бачиш речі в їхньому справжньому світлі. Виявляється, це всього лише он що. — Він махнув рукою в бік ацетиленових ліхтарів.

— Юнаком, — заговорив містер Уїмбуш після паузи, — мені цілком випадково довелося зазнати кількох просто–таки фантастичних

любовних пригод. Романіст міг би заробити на них великі гроші, і навіть коли б я, зі своїм убогим стилем, розповів зараз усі подробиці, вас би глибоко вразила моя романтична повість. Та запевняю вас, що в той час, коли ці пригоди відбувалися, вони здавалися мені звичайними ординарними вчинками. Видертися вночі по мотузяній драбині у вікно третього поверху старого будинку в Толедо було для мене тоді, коли я дійсно виконував цей досить–таки небезпечний трюк, справою такою ж простою, такою ж… як би це сказати… буденною, як сісти о 8.52 на поїзд у Сарбітоні й поїхати у понеділок вранці на роботу. Пригоди й романтика набувають пригодницького й романтичного характеру тільки тоді, коли їх одержуєш із другої руки. Спробуйте–но їх самі, і вони для вас будуть лиш клаптиком життя, як і все інше. В літературній же обробці вони набувають таких самих чарів, яких набув би й цей похмурий бал, коли б ми відзначили його трьохсотріччя. — Вони вже підійшли до танцювального майданчика і стояли там, мружачись від сліпучого світла. — Ох, якби!.. — зітхнув Генрі Уїмбуш.

Анна й Гомбо усе ще танцювали разом.

Було вже за десяту годину. Танцюристи розійшлися, і гасились останні лампи. Завтра згорнуть намети, повантажать на коней і вивезуть розібрану карусель. Г алявина витоптаної трави, жалюгідна коричнева латка на широкому зеленому килимі парку — от і все, що залишиться. Кромський ярмарок закінчився.

Біля басейну затрималися дві постаті.

— Ні, ні, ні, — задихаючись, шепотіла Анна, відхилялася назад і крутила головою з боку в бік, щоб уникнути поцілунків Гомбо. — Не треба, прошу вас. Не треба. — У її голосі лунали вже нотки наказу.

Гомбо трохи послабив обійми.

— Чому? — спитав він. — Я хочу.

Несподівано рвонувшись, Анна випручалась.

— Облиште, — гостро відказала вона. — Ви хочете безсовісно скористатися з мого стану.

— Безсовісно? — повторив Гомбо, щиро здивований.

— Атож, безсовісно. Ви нападаєте на мене після того, як я аж дві години протанцювала, коли я ще п'яна від руху і в мене паморочиться в голові, коли я не даю собі ради, коли в мене не залишилося ні крихти здорового глузду, а тільки тіло, сповнене ритму! Це так само нечесно, як здобути жінку, що її ви упоїли або дали їй наркотиків!

Гомбо сердито засміявся.

— Назвіть мене гвалтівником, та й по всьому.

— На щастя, — мовила Анна, — тепер я цілком протверезіла, і якщо ви знову намагатиметесь мене цілувати, то схопите ляпаса. Чи не прогулятися нам раз чи двічі навколо басейну? — додала вона. — Ніч розкішна.

Замість відповіді Гомбо лише роздратовано пирхнув. Вони повільно пішли пліч–о–пліч.

— Що мені подобається в картинах Дега... — почала Анна найспокійнішим, буденним тоном.

— До біса Дега! — майже загорлав Гомбо.

З того місця, де він стояв, у розпачі спершись на балюстраду тераси, Деніс бачив їх, дві світлі постаті на залитій місячним сяйвом землі біля басейну. Він бачив початок того, що обіцяло стати нескінченними

палкими обіймами, і, уздрівши це, зразу втік. То було вже занадто; Деніс не міг далі терпіти. Відчував: ще мить, і він розридається.

Нічого не бачачи перед собою, він летів до будинку і ледве не збив з ніг містера Скогана, який ходив туди й сюди по залі і викурював останню люльку.

— Привіт! — сказав містер Скоган, хапаючи його за руку; приголомшений, ледве тямлячи, що він робить і де стоїть, Деніс на якусь мить застиг, мов сновида, — Що трапилось? — провадив містер Скоган. — Ви злякані, зломлені, стомлені…

Деніс лише мовчки похитав головою.

— Світова скорбота, еге? — містер Скоган поплескав його по руці. — Мені відоме таке відчуття, — сказав він. — Це дуже тривожний симптом. "До чого все? Усе суєта. Яка користь людині від трудів її, коли всьому судилася одна доля?" Так, так, я достеменно знаю, що ви відчуваєте. Дуже сумно, коли дозволяєш собі сумувати. Але, в такому разі, нащо собі це дозволяти? Зрештою, всім нам відомо, що кінцевої мети не існує. Та яке це має значення?

Зненацька сновида прокинувся.

— Що? — спитав він, кліпаючи й насупившись. — Що?

І помчав нагору, перестрибуючи через дві сходинки.

Містер Скоган підбіг до сходів і гукнув йому навздогін:

— Це не має значення, абсолютно ніякого. Все одно життя прекрасне, за кожних обставин. За кожних обставин, — додав він, підносячи голос до крику.

Та Деніс уже був далеко і чути його не міг, а навіть якби й почув, то однаково цього вечора йому було не до філософії. Містер Скоган застромив люльку в зуби і знову став замислено ходити по кімнаті. "За кожних обставин", — повторив він собі. По–перше, це безграмотно; а чи правда це? І чи правда, що життя містить винагороду в самому собі? Він замислився. Коли його люлька догоріла й почала смердіти, містер Скоган випив джину й пішов до себе. Через десять хвилин він уже спав сном праведника.

Деніс механічно роздягся і, натягнувши на себе ту саму піжаму з квітчастого шовку, якою так справедливо пишався, упав на постіль долілиць. Час ішов. Коли, нарешті, він підвів голову, то побачив, що свічка на нічному столику догоріла майже до свічника. Подивився на годинник; було близько половини на другу. В нього розламувалась голова, сухі від безсоння очі боліли, наче їх дряпали із середини, у вухах стугоніло, немов поруч били в гучний барабан. Він підвівся, відчинив двері, навшпиньках безшелесно прокрався коридором і став підніматися сходами на горішній поверх. Там, під самим дахом, були кімнати для слуг. Увійшовши туди, він на мить завагався, потім повернув праворуч і відчинив маленькі дверцята в кінці коридору. За ними була темна комірчина, схожа на шафу. Тут було дуже жарко, задушливо і тхнуло пилюкою та старою шкірою. Він обережно ступив у морок, намацуючи дорогу руками. Саме з цього закапелка вела драбина нагору, на свинцевий дах західної вежі. Він знайшов драбину і став підніматися по щаблях. Безшумно підняв ляду над головою: над ним було небо, біле від місячного світла. Він вдихнув свіже, прохолодне нічне повітря і за хвилину вже стояв на даху, вдивляючись у тьмяний, безбарвний краєвид і поглядаючи вниз на терасу, що була під ним на відстані сімдесяти футів.

Навіщо він сюди видерся? Щоб дивитись на місяць? Щоб заподіяти собі смерть? Він і сам не знав. Смерть… Коли подумав про неї, на очі йому набігли сльози. Його страждання оповились урочистістю; він витав на крилах якогось захвату. У такому стані був, мабуть, здатний зробити все, навіть дурницю. Підійшов до дальнього парапету; тут стіна була ще

вища і строго прямовисна. Добре стрибнути і, либонь, можна, не зачепившись, проминути вузьку терасу, пролетіти ще тридцять футів і розбитися внизу об напечену сонцем землю. Він став на краю вежі, дивлячись то вниз, у темну безодню, то вгору, на поодинокі зірки і щербатий місяць. Махнув рукою і щось промурмотів, згодом і сам не міг пригадати, що саме; але те, що він вимовив це вголос, надало його словам якоїсь особливої, жахливої значущості. Потім ще раз зазирнув у безодню.

— Що ви тут робите, Денісе? — почувся голос звідкись іззаду, дуже близько від нього.

Від несподіванки Деніс скрикнув і ледве справді не впав через парапет. Його серце страшенно калатало, і, коли, отямившись, він повернувся в бік голосу, то був блідий, як смерть.

— Ви хворі?

У густій темряві, що залягла під східним парапетом вежі, він тільки тепер помітив щось продовгувате. То був матрац, і на ньому хтось лежав. З тієї першої пам'ятної ночі на вежі Мері щоразу спала тут; це була своєрідна демонстрація вірності.

— Я так злякалася, — провадила вона, — коли прокинулась і побачила, як ви там вимахуєте руками і щось белькочете. Г осподи, що ви робили?

Деніс трагічно зареготав.

— А й справді, що? — сказав він. Якби вона не прокинулась, він уже лежав би мертвий під вежею. Тепер він був певен цього.

— Сподіваюся, ви не збирались зазіхнути на мене? — спитала Мері, роблячи аж надто квапливі висновки.

— Я не знав, що ви тут, — сказав Деніс, сміючись ще трагічніше і театральніше.

— Що сталося, Денісе?

Він сів на край матраца і замість відповіді знов засміявся так само моторошно й ненатурально.

Через годину його голова спочивала на колінах у Мері, а вона з чисто материнською ніжністю пропускала крізь пальці його сплутане волосся. Він розповів їй про все, про все: про своє безнадійне кохання, про ревнощі, про відчай, про самогубство, яке провидіння відвернуло завдяки її втручанню. Він урочисто заприсягся ніколи більше не думати про самознищення. І тепер його душа колисалася на хвилі світлої печалі, купалась у бальзамі співчуття, який так щедро виливала на нього Мері. І Деніс віднайшов спокій, ба навіть якесь щастя. До того ж він не тільки приймав, а й дарував співчуття. Бо й Мері, у відповідь на його зізнання, повідала йому все, або майже все, про своє горе.

— Бідолашна Мері! — йому було її щиро жаль. І все ж вона могла б здогадатися, що Айвор не є монументом вірності.

— Що ж, — підсумувала вона, — треба вдавати ніби нічого не сталося. — Їй хотілося плакати, та вона нізащо не дозволить собі розкиснути. Запала мовчанка.

— Ви гадаєте… — несміливо спитав Деніс, — ви гадаєте, що вона справді… з Гомбо?..

— Яв цьому впевнена, — рішуче відповіла Мері. Настала ще одна довга пауза.

— Я не знаю, що мені тепер робити, — сказав він, геть занепавши духом.

— Вам краще поїхати звідси, — порадила Мері. — Це буде найрозумніше.

— Але ж я домовився, що пробуду тут ще три тижні.

— Треба вигадати привід.

— Здається, ви маєте рацію.

— Звичайно, маю, — сказала Мері, до якої повернулися її твердість і самовладання. — Ви не можете так житии далі, хіба неправда?

— Ні, я не можу так жити далі, — повторив він за нею.

Надзвичайно практична, Мері склала план дій. Зненацька церковний годинник пробив у темряві третю.

— Ідіть спати, — сказала вона. — Я й не думала, що вже так пізно.

Деніс зліз по драбині й обережно спустився рипучими сходами. У його кімнаті було темно; свічка давно розтопилася. Він уклався в постіль і майже одразу заснув.

Деніса кликали, але, хоч штори були розсунуті, він знов поринув у той дрімотний, напівпритомний стан, коли сон стає фізичною втіхою, якою впиваєшся майже свідомо. Він міг би ще годину залишатись у цьому стані, якби його не розбуркав сильний стукіт у двері.

— Заходьте, — промимрив він, не розплющуючи очей. Клямка клацнула, чиясь рука схопила його за плече й почала торгати.

— Вставайте, вставайте! — Він насилу продер очі й побачив Мері, що стояла над ним, рожевощока й серйозна.

— Вставайте! — повторила вона. — Вам треба піти послати телеграму. Чи ви забули?

— О боже! — Він скинув із себе ковдру; його мучителька пішла.

Деніс одягся швидко, як тільки міг, і побіг до сільської пошти. Коли повернувся, то аж сяяв від задоволення. Він послав довгу телеграму, на яку за кілька годин надійде відповідь; його негайно викличуть назад, до міста — у невідкладній справі. Відступати нікуди: здійснено рішучий крок — а він так рідко робив рішучі кроки. Він пишався собою. До сніданку вийшов із сильно розпаленим апетитом.

— Доброго ранку, — привітав його містер Скоган. — Вам краще?

— Краще?

— Учора ввечері вас трохи мучили світові проблеми.

Деніс спробував перевести все на жарт.

— Хіба? — спитав він безтурботно.

— Я не хотів би, — сказав містер Скоган, — щоб мій мозок терзало щось подібне. Я хочу бути щасливою людиною.

— Людина щаслива лише у дії, — відрубав Деніс, маючи на увазі свою телеграму.

Він визирнув у вікно. Високо в синьому небі пливли великі багряні хмари химерної форми. Вітер хитнув дерева, і їхнє потривожене листя засвітилося й заблищало під сонцем, мов металеве. Згадавши про те, що він скоро покине всю цю красу, Деніс на мить відчув гострий біль, але заспокоїв себе згадкою, як рішуче діяв.

— Лише в дії, — повторив він уголос і, підійшовши до буфета, поклав собі ще бекону й риби.

Після сніданку Деніс вийшов на терасу і, сівши там, підняв перед собою "Таймс", як бастіон проти можливих атак містера Скогана, що виявляв невгамовне бажання продовжити розмову про Всесвіт. Сидячи в безпеці за хрусткими аркушами, Деніс розмірковував. У світлі цього сонячного ранку його вчорашні відчуття здавалися якимись далекими. Ну й що, як він бачив їхні обійми в місячну ніч? Можливо, це ще нічого не означає. А коли й означає, то чом би йому не залишитись? Він почував себе тепер досить сильним, щоб залишитись, щоб триматися осторонь. А навіть якщо він і не виявиться досить сильним…

— Як ви гадаєте, о котрій годині прийде телеграма? — несподівано спитала Мері, атакувавши його через верх газети.

Деніс винувато здригнувся.

— Я не знаю, — промимрив він.

— Я спитала тому, — мовила Мері, — що о 3.27 є дуже зручний поїзд, і було б непогано, якби ви встигли на нього, правда?

— Дуже непогано, — невпевнено погодився він. У нього було таке відчуття, ніби він домовляється про власний похорон. Поїзд відходить від Ватерлоо о 3.27. Ніяких квітів… Мері пішла. Ну ні, хай йому чорт, якщо він дозволить ось так спровадити себе на кладовище. Хай йому чорт. Помітивши містера Скогана, який із голодним виразом на обличчі виглянув з вікна вітальні, він знов мерщій розгорнув "Таймс". Досить довго тримав газету розгорнутою. Нарешті опустивши її і ще раз нишком скинувши оком довкола, він побачив перед собою — і з яким подивом! — легку, веселу й іронічну посмішку Анни. Вона стояла перед ним, і її граційне тіло застигло в позі, що здавалася чистим рухом.

— Ти давно тут стоїш? — спитав він, коли трохи очуняв від подиву.

— О, либонь, з півгодини, — сказала вона весело. — Ти так занурився в газету — прямо з головою. Мені не хотілось тебе тривожити.

— Ти сьогодні виглядаєш просто знадливою, — вигукнув Деніс.

Уперше в житті він наважився висловити їй подібний комплімент.

Анна піднесла руку, мов захищаючись від удару.

— Не терзай мене, будь ласка.

Вона сіла на лавку поруч із ним. Він милий хлопчик, подумала вона, сама чарівність; а несамовиті атаки Гомбо ставали нестерпними.

— Чому ти не вдягнув білі штани? — спитала вона. — Ти мені так подобаєшся в білих штанях.

— Я віддав їх прати, — майже грубо відповів Деніс. Він саме обдумував, як перевести розмову в належне річище, коли з лому раптом вискочив містер Скоган, перебіг терасу із швидкістю секундної стрілки хронометра і став перед лавкою, на якій вони сиділи.

— Так продовжимо нашу цікаву розмову про Всесвіт, — заговорив він. — Я дедалі дужче переконуюсь, що аспекти теми, яка нас цікавить, по суті своїй є абстрактними… Але будьте ласкаві, Денісе, посуньтеся трошечки вправо. — Він уклинився між ними на лаву. — Чи не посунетесь і ви на кілька дюймів уліво, люба Анно?.. Дякую. Здається, я сказав — абстрактними.

— Так, — мовила Анна. Деніс мов занімів.

Телеграму принесли після другого сніданку, коли вони пили каву в бібліотеці. Беручи з таці оранжевий конверт і розриваючи його, Деніс винувато почервонів. "Негайно приїжджай. Термінова сімейна справа". Це вже було зовсім смішно. Які в нього можуть бути сімейні справи? А чи не краще просто зіжмакати цього папірця? Він підвів голову; великі порцелянові очі Мері серйозно й проникливо дивились на нього. Сповнений жахливої нерішучості, він почервонів ще дужче.

— Про що ваша телеграма? — багатозначно спитала Мері.

Він розгубився.

— Боюся, — промурмотів він, — боюся, це означає, що мені негайно треба їхати. — Він люто скосив очі на телеграму.

— Але ж це безглуздо, неможливо! — скрикнула Анна. Вона стояла біля вікна, розмовляючи з Гомбо; але почувши Денісові слова, пішла, погойдуючись через усю кімнату до нього.

— Це терміново, — в розпачі повторив він.

— Але ж ти так мало погостював, — заперечила Анна.

— Я знаю, — мовив він, глибоко нещасний. О, якби вона могла зрозуміти! А ще кажуть, ніби жінкам дано інтуїцію.

— Якщо він мусить їхати, нехай їде, — твердо сказала Мері.

— Атож, мушу. — Шукаючи підтримки, він знову глянув на телеграму. — Розумієш, невідкладна сімейна справа, — пояснив він.

Прісілла підвелася зі свого крісла, трохи схвильована.

— Вчора увечері я це ясно передчувала, — сказала вона.

— Це просто збіг, звичайно, — мовила Мері, не даючи місіс Уїмбуш розвинути свою думку. — О 3.27 відходить дуже зручний поїзд. — Вона глянула на годинник, що стояв на каміні. — Вам цілком вистачить часу, щоб укласти речі.

— Я негайно звелю подати машину. — Г енрі Уїмбуш закалатав у дзвоник. Похорон ішов на повний хід. Це було жахливо, жахливо.

— Мені так жаль, що ти повинен їхати, — сказала Анна.

Деніс повернувся до неї; на її обличчі й справді був жалюгідний вираз. А він повинен безнадійно, покірливо скоритися неминучості. Ось що виходить, коли ти дієш і робиш рішучі кроки. І нащо йому було втручатися в природний плин подій? Якби тільки...

— Мені бракуватиме бесід із вами, — сказав містер Скоган.

Мері знов поглянула на годинник.

— Мені здається, вам уже час укладатися, — сказала вона.

Деніс слухняно вийшов із кімнати. Ніколи більше, говорив він собі, ніколи більше він не робитиме ніяких рішучих кроків. Камлет, Уест—Баулбі, Ніпсвіч, Спейвін—Делавар; далі решта станцій і, в кінці, Лондон. Згадка про дорогу жахнула його. Він стомлено піднявся сходами. Час було вкладатися у власну домовину.

Машина, вже стояла під дверима — його катафалк. Усе товариство вийшло його проводжати. До побачення, до побачення. Він механічно постукав по барометру, що висів на ганку. Стрілка помітно пересунулася вліво. Зненацька на його похмурому обличчі сяйнула посмішка.

— Все потопає, час уже й мені, — сказав він, тонко й до ладу цитуючи Лендора. Швидко окинув оком їхні обличчя. Ніхто не звернув уваги. Він заліз у катафалк.

З англійської переклав Вячеслав Вишневий